

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**TARİHİ ÇEVRELERDE PEYZAJ TASARIMINA DAİR BİR YAKLAŞIM: VAN
MİNUA (ŞAMRAM) SULAMA KANALI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Zeynep TİMÜR
DANIŞMAN: Prof. Dr. Şevket ALP

VAN-2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**TARİHİ ÇEVRELERDE PEYZAJ TASARIMINA DAİR BİR YAKLAŞIM: VAN
MİNUA (ŞAMRAM) SULAMA KANALI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: Zeynep TİMÜR

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda **Prof. Dr. Şevket ALP** danışmanlığında, **Zeynep TİMÜR** tarafından sunulan “**Tarihi Çevrelerde Peyzaj Tasarımına Dair Bir Yaklaşım: Van Minua (Şamram) Sulama Kanalı Örneği**” isimli bu çalışma Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri gereğince 25/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Şevket ALP

İmza:

Üye: Dr. Öğr Üyesi MUSTAFA ERGEN

İmza:

Üye Dr. Öğr Üyesi Hilmi Ekin OKTAY

İmza:

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 29.08/2019 tarih ve 2019/149-I sayılı kararı ile onaylanmıştır.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

(İmza)
Zeynep TİMÜR

ÖZET

TARİHİ ÇEVRELERDE PEYZAJ TASARIMINA DAİR BİR YAKLAŞIM: VAN MİNUA (ŞAMRAM) SULAMA KANALI ÖRNEĞİ

TİMÜR, Zeynep
Yüksek Lisans Tezi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof.Dr. Şevket ALP
Ağustos 2019, 97 sayfa

Peyzaj tasarımının bir tarihi esere yönelik olması beraberinde birçok farklı uygulamayı, farklı bilim alanlarıyla ortaklaşmayı ve spesifik alanlara yönelik bütüncül bir bakış açısını gerektirmektedir. Öyle ki; eserin tarihi değeri, coğrafik değeri, toplumsal değeri ve uygulanacak olan peyzaj programıyla da ‘gelecek’ değeri aynı anda ve ölçüde değerlendirilmelidir. Tüm bu dinamikler üzerinden hareketle; Minua (Şamram) Kanalı peyzaj programlaması bu çalışmanın öznesi olmaktadır. Urartular Dönemi’nde ve yaklaşık olarak 2.800 yıl önce inşa edilen Minua (Şamram) Kanalı, tarihi anlamda, Van kenti ve coğrafyası için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu tarihi önem; aynı zamanda kanal aracılığıyla sulama yapılmasına, dolayısıyla da verimlilik bağlamında toplumsal bir değer üretilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmada bu değerler sürekli göz önünde bulundurulmuş ve öncelikle kapsamlı bir arkeolojik inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu incelemelerde tarihi kanalın güncel durumuna yönelik belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Bu incelemeler, yapılması planlanan peyzajın tarihi eserle iyi bir entegrasyon oluşturması için oldukça önemlidir. Belgeleme çalışmaları akabinde, tarihi kanalın restorasyon projeleri incelenmiş; bu kapsamda da eser için kullanılacak malzeme detayları belirlenmiştir. Dolayısıyla tarihi kanalın etrafında gerçekleştirilecek peyzaj uygulamalarının kanalın orijinal malzemeleriyle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Ardından gerçekleştirilen çalışma, tarihi kanal çevresindeki habitata yönelik olmuştur: Bitki çeşitlilikleri, canlı yaşamı, insanların kanal çevresindeki kültürel atmosferleri. Çalışmanın tamamlayıcı bir adımı olarak da 100 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece tarihi kanalın, o bölgede yaşayan insanlar açısından ne ifade ettiğine yönelik veriler de elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Peyzaj tasarımı, Sulama kanalı, Tarihi çevre, Van/Türkiye.

ABSTRACT

A APPROACH OF NEW METHODOLOGY DESING OF THE HISTORICAL ENVIRONMENTS: A CASE STUDY OF VAN MINUA (SHAMRAM) CHANNEL

TİMÜR, Zeynep
M.Sc.Thesis Landscape Architecture
Supervisor: Prof.Dr. Şevket ALP
August 2019, 97 pages

The fact that landscape design is oriented towards a historical work requires many different applications, partnership with different scientific fields and a holistic perspective towards specific fields. Historical value, geographical value, social value of the work and the 'future' value should be evaluated simultaneously and to the extent with the landscape program to be implemented. Moving through all these dynamics: Minua (Shamram) Channel landscape programming is the subject of this study. Built during the Urartian Period and approximately 2,800 years ago, the Minua (Shamram) Canal is historically important for the city of Van. This historic importance; it also allows irrigation through the canal, thus generating a social value in terms of productivity. In the study, these values were constantly taken into consideration and firstly a comprehensive archaeological survey was carried out. In these examinations, documentation studies were made for the current status of the historical channel. These investigations are very important for a good integration of the planned landscape with the historical monument. Following the documentation studies, the restoration projects of the historical canal were examined; in this context, the material details to be used for the work were determined. Therefore, it was paid attention that the landscape applications around the historic canal are compatible with the original materials of the canal. Subsequently, the study was directed towards the habitat around the historic canal: Plant diversity, living life, cultural atmosphere of people around the canal. As a complementary step, face-to-face interviews were conducted with 100 people. Thus, data on what the historical channel means for the people living in that region were obtained.

Keywords: Historical environment, Irrigation canal Landscape design, Van/Turkey.

ÖNSÖZ

Peyzaj Mimarlığı içerisinde tarihi kültürel peyzaj alanında yürütülen araştırmaların, kendi içindeki güçlüklerinden genellikle söz edilir. Günümüzde de en popüler ve en yoğun çalışılan alanlarından biri olan tarihi kültürel peyzaj Çalışmaları, önemli bir literatüre ulaşmıştır. Bu tez çalışmasıyla elbette bu çok yoğun literatür içinde mütevazı bir katkı aralamaya çalışmak hiç de kolay değil. Genelde tarihi kültürel peyzaj çalışmalarında mekanlar, mimari yapıların restorasyonu, koruma ve kullanılması üzerinde yoğunlaşırken tarihi sulama kanallarının çevre tasarımı, koruma ve kullanma bağlamındaki tartışmalar ve tasarımlar yok denecek kadar sınırlıdır. Tarihi çevreler bağlamında peyzaj planlama ve tasarım çalışmalarını sulama kanalları gibi bugüne kadar kapsamlı hiçbir çalışmanın konusu olmayan bir alanı incelemek, hem veri, hem kaynak, hem de zaman açısından oldukça zorlu bir çalışmayı gerektiriyordu. Tez araştırmamı sürdürmem konusunda yardımcı olan, çalışmamın her aşamasında kolaylaştırıcı ve teşvik edici rolü, değerli fikir ve öneriyle yol gösteren, katkılarıyla tezimi güçlendiren, savunma aşaması ve tamamlanmasına dek gerek kişisel gerekse akademik desteğini benden esirgemeyen değerli danışmanım, hocam ve bölüm başkanımız, Prof. Dr. Şevket ALP'e teşekkür borçluyum.

Yüksek lisans tez süresince farklı bakış açılarını aktardığı bilgi ve deneyimleri edinmemi sağlayan, tez araştırmamda belli bir dönem katkı ve desteğini aldığım, değerli hocam Dr. Öğretim Görevlisi Hilmi Ekin OKTAY'a teşekkür ederim. Tez savunma jürisindeki değerli katkı ve eleştirileriyle tez savunmamın verimli geçmesini sağlayan değerli hocam Dr. Öğretim Görevlisi Mustafa Ergen'e teşekkür ederim. Tez süresince her konuda desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım: Doç. Dr. Onur ŞATIR'a, Dr. Öğretim Görevlisi FeranAŞUR'a ve Dr. Öğretim Görevlisi Pınar BOSTAN'a teşekkür ederim.

Tarihi çevreler konusunda bilgi ve deneyimlerini paylaşan, saha çalışmamda önemli destek aldığım değerli arkadaşım Sanat Tarihi Uzmanı Murat ŞEN'e, tez sürecinde dağılan, ara ara kopmama neden olan motivasyonumu toparlamamda, tezin son yazım ve okuma aşamasında fikrini ve desteğini aldığım sevgili ablam Uzman Sosyolog Ceyhan TİMUR'a ve eniştem Uzman Sosyolog ve Tarihçi Yakup ATAŞ'a, tez yazım sürecinde her türlü katkı ve desteği sağlayan değerli arkadaşlarım: Çiğdem

KAYA, M. Şeref ASLAN'a, bu süreçte yanımda olan tüm dostlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Tüm öğrenim, yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, kararlarıma içtenlikle saygı duyan, her koşulda yanımda olduklarını/olacaklarını hissettiren ve tezimin her aşamasında kahrımı çeken, bana katlanan, desteğini esirgemeyen çok değerli aileme bu süreç zarfında gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2019
Zeynep TİMÜR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
EKLER DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK BİLDİRİŞLERİ	5
2.1. Kuramsal Bilgiler	5
2.1.1. Tarihi çevre kavramı ve özellikleri.....	5
2.1.2. Tarihi çevrenin temel öğeleri.....	7
2.1.3. Tarihi çevrede koruma.....	9
2.1.4. Tarihi çevrelerin Türkiye’deki gelişimi.....	13
2.1.5. Türkiye’de koruma ve yenileme amaçlı planlama ve tasarımlar.....	15
2.1.6. Tarihi bir yapı olarak Urartu Minua (Şamram) sulama kanalı	21
2.2. Kaynak Taramaları	25
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	29
3.1. Materyal.....	30
3.2. Yöntem	31
4. BULGULAR	35
4.1. Çalışma Alanının Özellikleri.....	35
4.1.1. Jeoloji	37
4.1.2. Hidroloji	37
4.1.3. İklim	38
4.1.4. Nüfus	40
4.1.5. Çalışma alanının bitki örtüsü.....	40
4.2. Minua (Şamram) Kanalı’nın da Meydana Gelen Tahribatlar	42
4.2.1. Doğal nedenlere bağlı tahribatlar	43

	Sayfa
4.2.2. İnsan müdahalesinden kaynaklı tahribatlar	46
4.4. Halkın Beğenisinin Belirlenmesi Anket Analizi: Çizelgeler ve Açıklamaları	49
4.4.1. Katılımcıların sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri.....	50
4.4.2. Sebze/doğal ot/meyve yetiştiriciliği ve toplayıcılığı ile ilgili üretim faaliyetleri nedir?	55
4.4.3. Minua (Şamran) kanalının adı, yapılma nedeni ve kim/ler tarafından yapıldığı bilgisi	58
4.4.4. Minua (Şamram) kanalının mahalle ve köyleri için önemi	59
4.4.5. Katılımcıların Şamram Kanalı çevresinde yapılacak proje ve çalışmalar hakkındaki düşünceleri	61
4.4.6. Şamram Kanalı ve mahalle/köyleri için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileri	62
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	65
5.2. Minua (Şamram) Kanalı Rekreatif Peyzaj Tasarımı	66
5.2.1. Sit sınırları içerisindeki peyzaj tasarımları	69
5.2.1.1. Köprü düzenlemeleri	69
5.2.1.2. Dinlenme-oturma alanları	71
5.2.2. Sit sınırları dışında yer alan peyzaj tasarımları	72
5.2.2.1. Karşılama merkezi.....	72
5.2.2.2. Sayır terasları	73
5.2.3. Sit sınırları içi ve sit sınırları dışında yer alan peyzaj tasarımları	76
5.2.3.1. Parkur ve yollar	76
EKLER	85
ÖZ GEÇMİŞ.....	97

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Cinsiyet dağılımı.....	50
Çizelge 4.2. Yaş aralığı dağılımı.....	50
Çizelge 4.3. Medeni durum dağılımı.....	51
Çizelge 4.4. Doğum yerine göre dağılım	51
Çizelge 4.5. İkamet süresine göre dağılım	51
Çizelge 4.6. Eğitim durumu dağılımı.....	52
Çizelge 4.7. Meslek dağılımı	52
Çizelge 4.8. Geçim kaynaklarınız nelerdir?.....	53
Çizelge 4.9. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği Yapıyor Musunuz?	53
Çizelge 4.10. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?	53
Çizelge 4.11. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapıyor musunuz?	54
Çizelge 4.12. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?	54
Çizelge 4.13. Kümes hayvan yetiştiriciliği yapıyor musunuz?.....	54
Çizelge 4.14. Kümes hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?.....	54
Çizelge 4.15. Arıcılık yapıyor musunuz?.....	55
Çizelge 4.16. Arıcılık faaliyetini niçin yapıyorsunuz?.....	55
Çizelge 4.17. Süt/yoğurt/peynir/tereyağı üretiyor musunuz?	55
Çizelge 4.18. Bal üretiyor musunuz?	55
Çizelge 4.19. Yumurta üretiyor musunuz?	55
Çizelge 4.20. Sebze yetiştiriciliği yapıyor musunuz?	55
Çizelge 4.21. Sebze yetiştiriciliğini neden yapıyorsunuz?.....	56

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.22. Sebze yetiştiriciliği yaparken şamram Sulama kanalını kullanıyor musunuz?	56
Çizelge 4.23. Meyve Yetiştiriciliği Yapıyor Musunuz?	56
Çizelge 4.24. Meyve yetiştiriciliğini neden yapıyorsunuz?	56
Çizelge 4.25. Meyve yetiştiriciliği yaparken şamiran sulama kanalını kullanıyor musunuz?	56
Çizelge 4.26. Doğadan yabancı otları (siyabo, dağ kekiği, mende, kenger, mantar, revas (uskun) vd.) topluyor musunuz?.....	57
Çizelge 4.27. Doğadan yabancı otları (siyabo, dağ kekiği, mende, kenger, mantar, revas (uskun) vd.) neden topluyorsunuz?	57
Çizelge 4.28. İlçenizde bulunan sulama kanal için hangi adlar kullanıyor?	57
Çizelge 4.29. Kim, neden bu isimleri koydu biliyor musunuz?.....	58
Çizelge 4.30. Sizce bu kanal kim/ler tarafından neden yapılmıştır?.....	59
Çizelge 4.31. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemli midir?	59
Çizelge 4.32. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemi – 1	60
Çizelge 4.33. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemi – 2.....	60
Çizelge 4.34. Şamram kanalı çevresinde yapılacak proje ve çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?.....	61
Çizelge 4.35. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? - 1.....	62
Çizelge 4.36. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? – 2.....	63
Çizelge 4.37. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? – 3.....	64

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Çalışma alanının sınırları	29
Şekil 3.2. Çalışma alanının başlangıç noktası	31
Şekil 3.3. Çalışma alanının başlangıç noktası.....	31
Şekil 4.1. Çalışma alanından genel bir görünüş.....	36
Şekil 4.2. Gürpınar ilçesi iklim grafiği.....	39
Şekil 4.3. Gürpınar İlçesi sıcaklık grafiği	39
Şekil 4.4. Gürpınar ilçesi yıllara göre nüfus artış grafiği	40
Şekil 4.5. Çalışma alanında görülen <i>I paradoxal</i> ve <i>E. major</i> bitkilerine ait görseller	41
Şekil 4.6. Çalışma alanında görülen <i>M. coeruleave C. macranthera</i> bitkilerine ait görseller	41
Şekil 4.7. Çalışma alanında görülen(<i>C. brachypetala. var. bornmuelleri</i> ve <i>P. harmalabitkisine</i> ait görseller.....	42
Şekil 4.8. Çalışma alanında görülen (<i>Populus tremula</i>) bitkisine ait görseller	42
Şekil 4.9. Tepelik alanlardan akan suyun kanal içinde yarattığı tahribatlara ait görseller	43
Şekil 4.10. Toprak kayması nedeniyle istinat duvarında meydana gelen tahribat.....	44
Şekil 4.11. Kanal içinde bulunan bitki ve bitki köklerinin yarattığı tahribatlara ait görseller	45
Şekil 4.12. Kanal içerisine yuvarlanan kayalar.....	45
Şekil 4.13. Kanal içinde genişletme çalışmaları sonucu oluşan tahribat. Sağ: kanalın dış eğiminde oluşan tıraşlama tahribatı	46
Şekil 4.14. Yol inşası nedeniyle tahrip olan kuzey kanat ve kanal içerişe dökülen inşaat malzemesi.....	47
Şekil 4.15. Kanal içi bitki yoğunluğu örnekleri.....	48

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Kanal içi bitki yoğunluğu örnekleri.....	66
Şekil 5.2. Minua (Şamram) Kanalı pafta düzeni	69
Şekil 5.3. Minua (Şamram) kanalı köprü görüntüleri.....	70
Şekil 5.4. Minua (Şamram) kanalı köprü düzenlemeri öneri projesi.....	70
Şekil 5.5. Dinlenme - oturma alanlarında kullanılacak malzemelerin yukarıdan aşağıya doğru sıralaması.....	71
Şekil 5.6. Dinlenme – Oturma Alanına ait tasarım örneği.....	71
Şekil 5.7. Karşılama merkezinin tasarlanmış halinden bir görünüm.....	72
Şekil 5.8. Karşılama merkezi tasarlanmış dinlenme alanı örneği.....	73
Şekil 5.9. Seyir terası tasarımı örneği -1.....	74
Şekil 5.10. Seyir terası tasarım detayı örneği -1.....	75
Şekil 5.11. Seyir terası tasarım detayı örneği -2.....	75
Şekil 5.12. Koşu parkuru detayları.....	76
Şekil 5.13. Araç yolu detayları.....	77
Şekil 5.14. Bisiklet yolu detaylar.....	78
Şekil 5.15. Yürüyüş yolu detayları.....	78
Şekil 5.16. Koşu parkuru, araç yolu, bisiklet yolu ve yürüyüş yolunun tarihi kanala ve birbirlerine göre konum.....	78
Şekil 5.17. Doğal yeşil alan ile yürüyüş yolunu birbirinden ayırmak için kullanılan doğal blok taşlardan yapılmış bordür örneği.....	79

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
DSİ	Devlet Su İşleri
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu.
G	Güney
G-B	Güneybatı
ICCROM	International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property / Kültür Varlığı Koruma ve Restorasyon İçin Uluslararası Araştırma Merkezi.
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites / Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi.
IFLA	International Federation of Landscape Architects / Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu.
K	Kuzey
K-B	Kuzeybatı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı.
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu.
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu.
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu.

EKLER DİZİNİ

	Sayfa
Ek 1. Proje detayının örnek levhaları	86
Ek 2. Proje detayının örnek levhaları	87
Ek 3. Proje detayının örnek levhaları	88
Ek 4. Proje detayının örnek levhaları	89
Ek 5. Proje detayının örnek levhaları	90
Ek 6. Proje detayının örnek levhaları	91
Ek 7. Anket formu	92
Ek 8. Anket formu	93

1. GİRİŞ

Yerkürenin ve canlıların yaşamında çok önemli bir yere sahip olan su, kültürün ortaya çıkmasıyla beraber bambaşka bir değer kazanmıştır. Birçok kültür ve inanışta insanın dünyaya geldiği günden beri besinini hep topraktan elde etmiştir. Toprağın verimli işlenebilmesi içinde suyun varlığı şarttır. Dünya üzerinde ilk kültür izlerine rastlanan merkezler önemli su kaynaklarının bulunduğu noktalardır.

Tarım kültürünün ve kentleşmenin, buna bağlı olarak ticaretin ilk olarak Mezopotamya bölgesinde ortaya çıkmış olması hiç de tesadüf değildir. Tarihin ilk ve en dikkat çeken medeniyetler burada ortaya çıkmıştır. Çünkü Mezopotamyalılar suyu kontrol altında tutmayı başarmış, su baskının yıkıcılığından bentler ve barajlar kurarak korunmayı başaran Mezopotamyalılar suyu kendi lehlerinde kullanabilmişlerdir. Bu zenginlik Mezopotamya üzerinde güçlü medeniyetlerin kurulmasına yol açarak tarihin başlangıcına yani yazının bulunmasına vesile olmuştur (Gezgin, 2009).

İnsanlık tarihi boyunca, önceleri yaşam kaynağı olarak anlam ve değer kazanan su olgusu, yerleşmeler evrimi boyunca da farklı dönemlerde, farklı gelişmişlik düzeyleri, farklı gereksinimler ve farklı ihtiyaçlara paralel olarak yaşamın vazgeçilmez bir parçası olagelmıştır (Hattapoğlu, 2004). Son yıllarda su kentsel alanda çok çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bunların başında da içme ve temizlenme gibi en temel insani ihtiyaçların yanında kent içindeki tarımsal alanlar ve peyzaj alanlarının sürdürülebilmesi içinde su en temel ihtiyaçlardan birisidir (Hölzer ve ark., 2008).

Suyun karayla olan değişken ilişkisi, geçmişten günümüze, kent karakteri ve formunu belirlemede son derece etkili bir faktör olmuştur. Yerleşmeler tarihi boyunca bunun çok sayıda çarpıcı örneğine rastlamak mümkündür (Hattapoğlu, 2004). Suyun peyzaj mimarlığında çok geniş bir kullanım olanakları özellikle sıcak iklim bölgelerinde su ögesi tasarımların vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Gölge alanlarda mikro-klima amaçlı yaratma amaçlı kullanılabildiği gibi ses bariyeri görevini yerine getirmek için de kullanılabilir (Uzun, 1997). Artık deniz, ırmak, göl ya da su kanalları gibi su kaynakları, kente farklı yönlerden artı değer katmaktadır. Son yıllarda tarihi sulama kanalları dikkat çekmekte, kent için bir su ögesi aynı zamanda tarihsel-kültürel bir kimlik ögesi olarak kullanılmaktadır.

Aynı zamanda sulama kanalları tarihsel-kültürel mirasın algılanması ve korunması açısından da önem taşımaktadır. Tez çalışması kapsamında, kültürel mirasın bir parçası olan sulama kanallarının peyzaj açısından ele alınıp yeniden yorumlanması, koruma ve yenileme politika ve uygulamaları düzleminde tartışılmıştır. Tarihsel ve kültürel miras; geçmişle gelecek arasında bağ kuran, kimlik sorununun çözülmesine katkı sağlayan, tarih derinliği ve bilinci yaratan, kuşaklararası iletişimi sağlayabilen; yenilenemez, sınırlı kaynak niteliği olan değerlerdir. Bu değerlerin yok olması, toplumlar arasındaki bağı, iletişimi ve dayanışmayı zayıflatmakta, giderek kimlik bunalımı ya da bir yere ait olamama “aidiyetsizlik” duygusu gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Ağır, 2007). Bu bağlamda Van kentinin önemli bir tarihi dokusu olan Minua (Şamram) sulama kanalının korunması, yenilenmesi ve yeniden canlandırılmasına dönük tez çalışması; kent kimliğine, kültürel miras bilincinin gelişmesine, halk arasında kent aidiyetinin gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

M.Ö. 9-7. yüzyıllarda Urartu medeniyetinin başkenti Van’dan başlayan batıda Elazığ - Malatya, doğuda Urmiye Gölü, kuzeyde Ermenistan’dan güneyde Güneydoğu Toroslara kadar ulaşan kısa bir sürede Anadolu’nun önemli uygarlıklarından biri haline gelen Urartuların görkemli kaleler ve dikkat çeken sulama kanalları ile bölgede zamanın önemli bir uygarlık merkezi olmuştur (Sevin, 2005).

Urartuların başkenti olan Van bölgeye nazaran daha elverişli iklimin koşullarını destekleyen sulama sistemlerinin yoksunluğundan kaynaklı ve bu sıkıntıları gidermek amacıyla dönemin kralları tarafından barajlar, kanallar ve göletler yapılmıştır. Krallıkla birlikte artan nüfusun iskânı ve krallığın ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla halk korunaklı kalelerin yakınlarındaki tarımsal faaliyetlerin altyapısı hazırlanmış, yoğun tarımsal faaliyetler ile kayaların yontulma işleminde sulama sistemleri kullanmışlardır. Böylelikle tarıma uygun toprak yoğunluğunun olduğu yerlerde tarımsal sulamada, kayaların yoğunlukta olduğu bölgelerde ise yontma işlemlerinde sulama kanalları kullanılmıştır. Bu artan üretim alanları beraberinde işgücü ve istihdam yaratmıştır (Belli, 1995).

Bu bağlamda, M.Ö. 9-7. yüzyıllarda Urartu Kralı Munia tarafından yapılan ve Urartuların yaptığı en önemli kanal olan Minua kanalı, Van ve Gürpınar Ovalarını sulama amacıyla 48 Km lik sulama kanalı yapmıştır. Kanal; kimi yerlerde toprağa, kimi yerlerde de kalkerden oluşan yumuşak travertene açılmıştır. Arazinin elverişli olmayan

kısımlarına yapılan duvarlar, kanalı statik olarak desteklemenin yanında suyun kolay akması için gerekli eğimi sağlamak maksadıyla çukur ve engebeli yerlere yapılmıştır.

Tarihi Minua kanalı ve çevresinde değişim ve dönüşümün yaşandığı kanal ve çevresinin fiziksel ve sosyal yapısının sürdürülebilirliği açısından koruma amaçlı çalışmaların önemi her geçen gün artmaktadır. Kanal ve çevresinin koruma ve yenilemede amaç; tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, tarihî çevrenin çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda daha sağlıklı fakat kimliğini koruyarak canlandırılması, kent peyzajının ve tarihi yerleşim modelinin korunmasıdır.

Geçmiş dönemin yaşam ve tarımsal üretim izlerini taşıyan kanal zengin tarihi ve kültürel verilere sahip ülkemizin en önemli sulama kanalı olan Minua sulama kanalının korunması kent kültürünün korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişimler için oldukça önemlidir.

Kentler tarihin farklı aşamalarında yaşadıkları değişimlerle günümüzdeki durumlarına gelmişlerdir. Ancak içlerinde buldukları coğrafya ve coğrafyanın sunduğu olanaklar her zaman farklı kentler için farklı olmuştur. İşte söz konusu tezin esasını oluşturan Van kentinin sahip olduğu olanakları tarih boyunca medeniyetinin oluşması için nasıl kullandığını gösteren ve bugünde önemini koruyan Minua kanalının kent tanıtımına katkı sağlayacak şekilde çevresinin peyzajının tasarımıdır. Bu peyzaj her ne kadar kırsal bir alanda bulunsun da kent ile önemli ilişki ağına sahiptir. Bu bağlamda kent ve su özelde ise su kanalları, kıyı ve suya bağlı rekreasyon olanaklarından bahsetmek bu açıdan faydalı görünmektedir. Su kentsel alanda çok çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bunların başında da içme ve temizlenme gibi en temel insani ihtiyaçların karşılanması gelmektedir. Bunun yanında kent içindeki tarımsal alanlar ve peyzaj alanlarının sürdürülebilmesi içinde su en temel ihtiyaçlardan birisidir (Hölzer vd., 2008). Rekreasyon amaçlı kıyı alanlarında mevcut kıyı kullanımının eğlenme, dinlenme ve park gibi yeşil alanlara dönüştürülmesi söz konusudur. Dünyadaki birçok örneğinde kıyı alanı olma özelliğini, sanayi ve endüstriyel faaliyetler gibi başka amaçlar için kullanılması nedeniyle yitirmiş olan alanlar, halkın 24 saat erişebilirliğinin sağlanması amacıyla rekreasyonel kullanıma dönüştürülmüşlerdir (Aybay, 2006). Ancak elimizdeki örnek bunlardan farklı bir konumda bulunmaktadır. Burada yüzyılları aşarak tarihin farklı dönemlerinde yaşamış farklı uygarlıkları bağlayan bir kanal karşımızda durmaktadır. Bu bakımdan kanal ve çevresi hem işlevsel açıdan yani tarım

ve sulamanın yanında, kültürel ve sembolik olarak da farklı anlam ve göstergelere sahiptir.

Tez çalışması aynı zamanda turizm ve kalkınma açısından önemli olan ve sosyo-kültürel açıdan miras noktalarından biri olan tarihi sulama kanalı ve çevresinde gerçekleşmiştir. Tez, tarihi peyzajların sürdürülebilir şekilde korunmasını sağlamak, kanal ve çevresinin koruma-kullanma dengesi bağlamında sürdürülebilir yönetim modellerinin oluşturulması için tasarım önermektedir. Van Minua kanalı için koruma amaçlı gelişim planının hazırlanması bu plan kararları bağlamında geliştirilmesi planlanan alanlarda katılımcılık bağlamında ve bilimsel veriler ışığında özgün bir peyzaj tasarımı yapmaktır. Bu süreçte edinilen bilgi ve deneyimler ışığında ülkemiz için tarihi alanlarda yenilikçi bir planlama tasarım modelinin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda tezin ana hedefi tarihi çevrelerin korunmasında da peyzaj mimarlığının bilimi kullanılarak bu alanların planlanması ve tasarımı sürecinde sürdürülebilirliğinin sağlanması için ülkemizde bulunan mevcut yaklaşımlardan farklı, ülkemiz koşullarına uygun yeni bir mekânsal planlama tasarım ve yöntemin modelinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

2. KAYNAK BİLDİRİŞLERİ

2.1. Kuramsal Bilgiler

2.1.1. Tarihi çevre kavramı ve özellikleri

Tarihi çevreler; arkeolojik, tarihi, estetik önemlerinin yanı sıra, yapıldıkları dönemlerin duygu, düşünce, eğitim, yaşamsal birikimlerinin anlatıldığı, ortak bir dil barındıran yerleşmelerdir (Ceylan, 2013:3). Tarihi çevrenin taşıdığı izler farklı dönemlerin farklı kuşakları tarafından, farklı imkan ve koşullara göre yapılmıştır. Bu da sürekli bir yenilenme, yeni ile eski olgularının birbirine geçtiği anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, “Tarih, zaman içinde insanoğluna ait faaliyetlerin diyalektik gelişimiyle oluşan dinamik bir süreçtir” (Arabacıoğlu, 2007).

Geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran bu tarihi çevreler veya mekanlar korunmalarının yanı sıra sürekliliklerinin sağlanabilmeleri de ayrıca önem taşımaktadır. Son 50 yıllık süreç içinde hızla değişen ekonomik-politik süreçler, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişim, küreselleşen dünyada dış kültürlerle artan yakın temas toplumun değer yargılarını değiştirmiş, tarih ile bağlarını belli oranda zayıflatmıştır. Bu olgu giderek büyük bir hızla ve çağdaş teknolojinin olanakları ile imar faaliyetlerinin hızlanmasına ve insanoğlunun tarihi kentsel çevrelerinden soyutlanmalarına neden olmuştur. Değişen sosyo-ekonomik koşullarda, tarihi çevrenin koruması çeşitli toplumsal kesimler için farklı önem taşımaktadır (Mazı, 2009).

Tarihlenebilen ve yaratıldığı toplumun özelliklerini, kimliğini taşıyan parçalar (yapılar, sulama kanalları, siteler, takı, aksesuar vb.) tarihi çevre bütünü içinde değerlendirilmelidir. Böylelikle, tarihi çevreler: bir yerleşme, mekan ve zaman boyutunda organik bir oluşuma işaret etmektedir (Özcan ve Dündar, 1999). Akçura (1973)'da benzer bir yaklaşımla: kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesini tarihi çevre olara tanımlamaktadır (Yazgan ve Erdoğan,1992).

“Geçmiş uygarlıklardan bu güne ulaşabilen kültür değerlerinin bir kez daha yenilenemeyecek düzeyde duygusal, işlevsel, ekonomik, bilimsel, edebi, efsanevi ve estetik değer taşımaları, onlara “Tarihi Miras” niteliği kazandırmıştır. Tarihi Miras

niteliğindeki öğelerin bir araya gelişleriyle oluşturdukları bütün ise “Tarihi Mekanlar” olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2007).

“Tarihî mekânlar ölçeğe bağlı olarak aşağıda verilen gruplara ayrılmaktadır (Özyaba, 1999):

1. Tarihi Bölge: Birkaç kenti de içine alan tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bölgelerdir. Örneğin: Mezopotamya, Orta Asya, Hazar Denizi vb.” (Çelik ve Yazgan 2007).
2. Tarihi Kent: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kent yerleşmeleridir (Safranbolu, Venedik, Prag, Bologna vb gibi).
3. Tarihi Çevre: Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bir veya birkaç sokaktan oluşan dokulardır. İstanbul’da: Kariye çevresi, Antalya Kaleiçi, Bursa’da Hisar Mahallesi gibi alanlar.”

Tarihi çevre; Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi’nin “Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri” çalışmasında şöyle tanımlanmaktadır: “Doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir” (AB Konseyi). Tarihi çevreler, önemli olayların yaşandığı mekanlar olabileceği gibi, belirli bir dönemin sosyo-ekonomik, kültürel yapısına ve sanat anlayışına ilişkin mesajlar veren kent parçaları da olabilmektedir (Çelik, 2004).

Türkiye tarihi mekanlar bağlamında oldukça zengindir. Fakat bu tarihi mirasın mekanları yeterli düzeyde korunmamaktadır. Yine de Türkiye’nin birçok bölgesinin yıllık bir mimari, kültür, gelenek ve birikimi halen yer yer taşımaktadır. Genellikle korunması gerekli doğal, tarihsel, kültürel ve arkeolojik alanlar ile iç içe, çoğu zamanda üst üste yer alan tarihsel kent merkezleri uzun süre, Türkiye’deki tarihi mekanların planlamalarda, tarihsel süreci içinde öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmemiştir. Zaman içerisinde ve uluslararası tarihsel miras koruma anlayış ve sözleşmelerinin etkisiyle: tarihsel çevre bilincinin gelişimi ile tarihsel kent dokularının, kent bütününe ayrılmaz parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve öncelikli planlama gerekliliği fikri yaygınlaşmıştır.

2.1.2. Tarihi çevrenin temel öğeleri

Korunacak özellikleri bulunan doğal ya da insan yapısı, ya da ikisinin ortak ürünü olan alanlara sit denilmektedir (Ahunbay, 2004). Tarihi çevreler olarak Sitler; sanatsal, estetik, tarihsel, etnoğrafik, bilimsel, yazımsal ya da efsaneleşmiş önemleri nedeniyle korunması ve değerlendirilmesi gerekli bütünler olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, tanımın içerdiği gibi bir bütünün “sit” olarak nitelendirilmesi için; tarihsel dokuları, mimarileri ya da topografik sınırları ile kesin belirlenmiş bütünler oluşturması ile tarihsel, arkeolojik ve sanatsal değerlerin, bütünlüğünü. Bunların yanı sıra sözü geçen değerlerin bir veya bir kaçına sahip olması gibi “sit”leriniki önemli özelliği bünyesinde taşıması gerekir (Şahin, 2004).

Sitler özelliklerine göre: doğal, tarihi, arkeolojik, kentsel, kırsal ve karmaşık olarak sınıflandırılmaktadır (Ahunbay, 2004). Buna göre;

Doğal Sitler: Doğal anıtlar (kayalar, mağaralar, boğazlar vb.); sınırlı manzaralar (göller, dağlar, ovalar); yaygın sitler (tabii park karakterli geniş dağ, ova, vadi, kıyı manzaraları vb.),

Tarihsel Sitler: Tarihsel, yazımsal ya da efsaneleşmiş değerleri nedeniyle korunması gerekli bölgeler;

Arkeolojik Sitler: 2863 sayılı Koruma Kanunu'na dayalı olarak çıkarılan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili hakkındaki yönetmelikte sözü geçen tanıma göre arkeolojik sit, antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlar,

Kentsel Sitler: Mimarileri, birliktelikleri ve homojenlikleri ile tarihsel, arkeolojik veya sanatsal değer taşıyan yapıtların bir arada bulunmalarından oluşan bütünler olarak tanımlanmakta,

- Tarihsel nitelikteki yerleşimlerin merkezleri (Prag, Budapeşte gibi tarihsel kentlerin merkezleri),
- Çevresi surlarla çevrili kentsel bütünler (Ankara Kalesi, Dubrovnik gibi kale içinde yer alan yerleşimler)
- Anıtsal nitelikteki bütünler, çeşitli anıtları içeren düzenlemeler (Sultanahmet Meydanı, Forum Romanum-Roma); dini yapılar ve bunlara ait açık alanlardan oluşan bütünler (Osmanlı çağı külliyesi, Vatikan),

- Kıyısında tarihsel konutların ve/veya anıtsal yapıların yer aldığı akarsular, kent kanalları (Amsterdam, Venedik ve İstanbul Boğazı),
- Homojenlik gösteren nitelikleri nedeniyle bir bütün oluşturan yapılar; ayrı mimari devrin ürünü olan yapılar (Süleymaniye, Zeyrek ahşap konutlan); işlevsel nitelikleri nedeniyle benzerlik gösteren yapılar (sıraevler, konutlardan oluşan yerleşimler),
- Eski bir kentin ya da kasabanın silueti,
- Düzenli parklar, yeşil alanlar (Versailles saray bahçeleri, StuttgartKarlsruhe, Viyana SchlossgYarten örneğinde olduğu gibi tasarlanmış bir bütünlüğü olan açık alanlar) kentsel sit örneği olarak belirtilmektedir (Şahin, 2004).

Kırsal Sitler: Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü yapım tekniği ve malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlerdir. Tarımsal üretime dayalı bir yerleşmede her ailenin sahip olduğu ahır, samanlık, serandervb birimlerin yan yana geliş biçimi, evlerin araziye yerleşme düzeni, ilginç kümelenme ya da dokular oluşturabilmektedir (Ahunbay, 2004).

Karmaşık Sitler: Kentsel sitlerin doğal çevreleri ile birlikte ele alındığı durumlarda söz konusu olmakta; yerleşimlerin bulunduğu adalar, doğal çevreleri il birlikte ele alınan tarihsel kent ve kasabalar bu tür sitlere örnek oluşturmaktadır” (Şahin, 2004).

1972 yılında Paris’te yapılan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı’nda kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde; korunacak değerler ve bunların tipolojik sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflamaya bağlı olarak “Kültürel Miras” ; “anıtlar”, “yapı toplulukları” ve “sitler” olarak üç ana başlık altında toplanmaktadır. Buna göre;

Anıtlar: Tarih, sanat1 veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri, Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları,

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak açıklanmıştır

2.1.3. Tarihi çevrede koruma

Tarihi Çevrede Koruma Olgusu, Koruma kavramının geçmişi 19. yüzyılın ikinci yarısına dayanan bir olgu olarak çıkmasına karşın, kökeni eski çağlara kadar dayanan bir olgudur. Binlerce yıldır süre gelen uygarlık tarihi içerisinde insanın doğa ile birlikte ya da doğrudan kendisinin yarattığı, günümüzde “kültürel ve doğal miras” olarak adlandırdığımız, yaşadığımız çağda insanlığın önemle üzerinde durduğu bir olgudur. Korumanın sözlük anlamı “bir kimseyi ya da bir şeyi tehlikeden, güç bir durumdan ya da dış etkilerden uzak tutmak, her türlü tehlikeden, etkilerden esirgemek ya da onu her durumda desteklemek, tehlikeli ve zararlı durumları önlemek” şeklinde açıklanmaktadır (Keleş ve Hamamcı,1997).

Mimarlık sözlüğünde ise koruma, “tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri almak” (Hasol, 1979) olarak tanımlanmaktadır. Günümüze kadar yapılmış olan arkeolojik araştırmalar ve tarih biliminden elde edilen bilgilerle insanların yerleşik hayata geçtikten itibaren koruma kaygısını taşıdıkları anlaşılmaktadır (Erder, 1975).

“Özellikle ilkel toplumlarda, geçmişin temsilcileri olmaktan çok birer simge olarak kabul edilmiş, bunların korunması, davranışında da devrin toplumsal yapısının ve sanat akımlarının izleri bulunmuştur” (Erder, 1975). Feilden (1982) bu konuda: korumanın bozulmanın önlenmesine yönelik bir eylem olduğundan bahsetmiş, doğal ve kültürel çevredeki geçmişten gelen mesajların geleceğe aktarılmasını sağlayan maddi ve manevi değerlerin korumak olduğunu belirtmiştir.

Koruma kavramı, 2863 sayılı (5226 sayılı kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir” şeklinde açıklanmıştır (Görgülü, 2009).

Korumanın amacı; bir dönemin, bir yaşam biçiminin, bir kültürel birikimin yaşandığı zaman dilimi içinde ya da gelecek zaman dilimleri için gelecek nesillere hem soyut hem de somut değerleri ile aktarılmasını sağlamaktır. Koruma, insanlığın önemli birikimi olan kültürel varlıkların, tarih ve yaşam sürekliliği içinde meydana getirdiği somut izleri kaynaştırmak için değişen yaşam alanları ve ürünleri ile uyumlu hale getirmeye çalışarak; geçmiş ve gelecek arasında bir devamlılığın oluşması için verdiği mücadeledir (Aysu, 1977).

Koruma, miras olarak bize kalını kabul etmek olup her zaman dilimine ait eserin korunmaya değeri olduğudur. Osmanlı dönemine ait mirasın kabul edilerek Yunan ve Helen uygarlıklarına veya diğeri uygarlıklara ait kültürel değeri korumaya değeri bulmamak korumanın gerekliliğinin toplum tarafından gerektiğine anlaşılamadığını göstermektedir. Kültürel mirasın özü, geçmişten günümüze kadar yaşamış toplumların yarattığı maddi ve manevi değeri, bu değeri istifade edilmesinin ve gelecek olan toplumlara da aktarılmasıdır (Kuban, 1994).

“Koruma;

- Geçmişin hatırdaki tutulması için tarihsel belgelerin güvence altına alınması,
- İnsanlığın yararlanması için doğal ve yapay kaynakların güvence altına alınması,
- Sanat eserlerinin güvence altına alınması,
- İçinde bulunan çevrenin istenmeyen değeri değişimlere karşı güvence altına alınması,
- Sosyal yaşam şeklinin değeri değişiminin önlenmesi,
- Kültürel kavramların, geleneklerin, düşüncelerin sürdürülmesi türlerinde olabilir” (Gülersoy ve Yücel, 2006).

Geçmiş dönemlere baktığımızda koruma olgusunun 17. yüzyıldan itibaren gelişmeye ve 18. yüzyıldan itibaren kavramsal ve kurumsal niteliğe büründüğü görülmektedir. Fransa’da Kral I. François, 1533 yılında Nimes kentini ziyaret etmiş, bu ziyarette kentin güzelliğinden etkilenerek bazı anıtsal yapıların korunması emrini verdiği gibi onarım işleri ile de bizzat ilgilenmiştir (Okyay, 2001).

18. Yüzyıldan itibaren koruma kavramının kültürel ve tarihi miras bilinciyle ele alındığı ve 19. yüzyıldan başlayarak koruma konusunda toplumun yükselen ilgisi ile 1751 yılında İngiltere’de kurulmuş olan “The Society of Antiquaries of London” gibi bireysel endişelerle hayata geçirilen örgütlenmeler gözlemlenmektedir (Erder, 1975). Korumanın bireysel önemi açısından Victor Hugo’nun “L’Ode (1923)’da ve 1832’de “Revue des Deux Mondes” da yayınlanan “Fransa Anıtlarının Yok Edilmesi” adlı makalesi günümüzdeki koruma kuramlarının aşağıda belirtilen en önemli ilkelerinden bahsetmektedir (Okyay, 2001); “Mülkiyet hakları kimin olursa olsun tarihi ve anıtsal bir yapının yok edilmesi izni şu kendini bilmez spekülörlere verilmemelidir. Onların gözü kara çıkarları insanlığın onurundan üstün olamaz.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) 1946

yılında yani II. Dünya Savaşının hemen ardından kurulmuştur. UNESCO'nun kültür konusundaki yaklaşımı, bir anlamda dünyaya bakışının bir aynasıdır. Kültür, "kimi seçkinlerin değil, kamunun ortak malıdır," dolayısıyla kültürel varlıklar bir anlamda insanlık için evrensel ortak değerlerdir, bu konumu itibarıyla de korunması elzemdir.

UNESCO'nun 1960 yılından itibaren uygulanmaya koyduğu kültürel varlıkların korunması kampanyaları işte bu anlayışın ürünüdür. Yaptığı çalışmalardan bazıları: Mısır'da büyük sanat değeri taşıyan 23 tapınak Assuan Barajı'nın suları altında kaybolmaktan kurtarılmıştır. Ebu Simbel'in iki tapınağı da parça parça kesilerek başka bir yere taşınmıştır. 1983 yılında İstanbul ve Göreme'deki belli tarihsel mekanların korunması konusunda uluslar arası bir kampanya başlatılmıştır. İstanbul'dan Süleymaniye Camii ve çevresi, Topkapı ve Yıldız sarayları, Kara surları, Zeyrek ve Bozdoğan Kemeri ile Haliç, Göreme'den ise beş kilise, Açık Hava Müzesi, Çavuşin ve çevre mağaraları, Zelve vadisi alınmıştır (Yazgan ve Erdoğan, 1992). IFLA (International Federation of Landscape Architects) 1948 yılında Cambridge (İngiltere)'de 15 ülkenin bir araya gelmesiyle oluşturulan mesleki bir örgüttür. Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu; 1968 yılında UNESCO ortak ilişkiler geliştirmiştir.

1970 yılında UNESCO'nun desteği ile tarihsel bahçelerin korunması ve onarılması için programlar yapmıştır. Çeşitli ülkelerdeki peyzaj ve sitlerin korunması ve onarılması için ilgili yasaların incelenmesi ve bu tip yasaların bulunmadığı yerler için öneriler içeren çalışmayı başarıyla tamamlayarak karşılığında UNESCO'dan 300 dolar yardım almıştır. 1974 yılında UNESCO'nun tavsiyesi üzerine "Tarihi Peyzajın Korunması Komitesi" adı altında bir çalışma grubu oluşturuldu. "Tarihsel Bahçelerin Korunması ve Restorasyonu" konusunda IFLA ve ICOMOS işbirliği altında 1976 ve 1977 yılına iki sempozyum düzenlenmiştir (Yazgan ve Erdoğan, 1992).

Avrupa Konseyi, koruma konusunda uluslararası düzeyde örgütlenen diğer bir kurumdur. Konsey 19 Aralık 1954'de kabul ettiği Avrupa Kültürel Sözleşmesi'nin birinci maddesiyle Avrupa'nın ortak kültürel mirasını koruyucu önlemleri almak ve üye ülkelerin katkılarını geliştirmek kararını almıştır (Ahunbay, 1996). ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) 1959'da UNESCO tarafından Roma'da kurulmuştur. ICCROM, Kültür Varlığı Koruma ve Restorasyon İçin Uluslararası Araştırma Merkezi'dir. Aralık 1982 tarihli bilgilere göre, üye devletlerin sayısı 68'dir. Türkiye ise, 1969 yılında ICCROM'a tam üye oldu. Üstlendiği görevler ise;

- Kültürel mirasın korunması ve restorasyonu ile ilgili bilimsel ve teknik sorunları, belgeleri toplamak, incelemek ve dağıtmak.
- Uzman değiş tokuşu, uluslararası toplantılar ve özellikle uzman veya kuruluş komisyonları aracılığı ile bu alandaki araştırmaları oluşturmak, desteklemek ve düzenlemek.
- Kültür mirasının korunması ve restorasyonu ile ilgili genel veya belirli noktalarda düşüncelerini söylemek veya önerilerde bulunmak (Yazgan ve Erdoğan,1992).

1964 yılında oluşturulan Uluslararası Venedik Tüzüğü'nde "İnsan kuşaklarının tarihi anıtları, geçmişten bir bilgi taşıyarak günümüze eski geleneklerin yaşayan tanıkları olarak gelmektedir. İnsan kuşaklarının tarihi anıtları, geçmişten bir bilgi taşıyarak günümüze eski geleneklerin yaşayan tanıkları olarak gelmektedir. İnsanlar insani değerlerin bütünlüğünde gittikçe daha çok bilinçlenmekte ve eski anıtları ortak miras saymaktadır. Onları gelecek kuşaklara sağ salim ulaştırmak sorumluluğu iyice anlaşılmıştır. Orijinal zenginliklere zarar vermeden onları bizden sonrakilere geçirmek görevimizdir" denmektedir (Erder,1975). ICOMOS (International Council of MonumentsandSites) Venedik Tüzüğü'nün oluşturulmasından bir yıl sonra, tüzüğe imza atan 25 ülkenin katılımıyla Varşova'da kurulan ICOMOS kendi alanlarında yükselmiş uzmanların oluşturduğu bir örgüttür (Ahunbay, 1996).

UNESCO, evrensel kültür mirasının korunmasına yönelik olarak, tehdit altında olan anıt ve sitlere uzman desteği ve maddi destek sağlamaktadır. ICCROM'da korumanın bilimsel sorunları üzerine belge toplama ve yayma, bu alanda araştırmaları destekleme, teknik sorunlara danışmanlık yapma, teknik eleman yetiştirme gibi görevler üstlenmiştir. ICCROM'un merkezi Roma'da bulunmaktadır. UNESCO'nun 1972'de Paris'te yapılan 17. genel toplantısında "Dünyanın Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi" hazırlanmış ve üye 131 ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Koruma alanında çok etkin olan uluslararası örgütlerden biride değişik alanlarında bilgi üretilmesine, bu alandaki gelişmelerin yayın ve toplantılarla duyurulmasına çalışan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'tur (Ahunbay, 1996).

ICOMOS'un raporu göre; UNESCO Dünya Mirası Komitesi'nin Paris'teki 27 Haziran 2011 tarihindeki toplantısında, UNESCO Dünya Mirası Komitesi oy birliği ile "Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi"nin UNESCO Dünya Mirası olarak tescillenmesine

karar vermiştir. UNESCO Dünya Mirası Komitesi'nin bu kararı ile Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesindeki kültür varlığı sayısı 11'e yükselmiştir. Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesindeki Kültürel Varlıkları:

1. İstanbul ve Tarihi Alanları, (1985, Niteliği: Kültürel)
2. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (1985, Doğal / Kültürel)
3. Divriği Ulu Camisi ve Darüşşifası (1985, Kültürel)
4. Hattuşa (Boğazköy) -Hitit Başkenti (1986, Kültürel)
5. Nemrut Dağı (1987, Kültürel) 6. Xanthos - Letoon (1988, Kültürel)
7. Pamukkale (1988, Doğal / Kültürel)
8. Safranbolu, (1994, Kültürel)
9. Truva (1998, Kültürel) 10. Selimiye Camii ve Külliyesi –Edirne
- 11.Çatalhöyük Taş Devri Yerleşimi, şeklindedir.

2.1.4. Tarihi çevrelerin Türkiye'deki gelişimi

Türkiye'de tarihî çevreye yönelik yapılan koruma ve yenileme çalışmalarını iki tarihsel dönem ekseninde ele alınmaktadır. Bu tarihsel dönemler: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu dönemine baktığımızda daha çok taşınır kültür varlıklarının korunması amaçlanmış, yani müze anlayışıyla koruma yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise hem taşınır hem de taşınmaz kültür varlıklarının korunması gündeme gelmiş, ilerleyen zaman ile birlikte fizikî koruma yanında sosyo-kültürel yapının da korunduğu bütünleşik koruma anlayışına geçiş olmuştur (Çelik ve Yazgan, 2007).

Akay (1992) 1710 sayılı yasa, 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı KTVK Kanunu'nun uygulamaya konulmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 2863 sayılı bu yasa, korunması gerekli olan taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıklarıyla ilgili tanımlamaları yapmak ve etkinliklerini düzenlemek, bunlara ilişkin ilke ve uygulama kararlarını almak ve teşkilat kurmak ve görevlerini tespit etmek amacındadır. Yasa, korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıklarına her türlü inşai ve fizikî müdahalede bulunmayı yasaklamıştır. Sit kavramı yeniden tanımlanmış, kentsel sit koruma planlamasıyla ilgili olarak önemli bir adım daha atılmış ve "koruma amaçlı imar planı" kavramı yeni bir planlama türü olarak kabul edilmiştir (Çelik ve Yazgan, 2007).

KTB (2004) 24.06.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile 2863 sayılı KTVK Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiş ve yeni maddeler eklenmiştir. 2863 sayılı KTVK Kanunu, günün gelişen ve değişen koşullarına adapte edilmesi için tekrar değiştirilmiş, bu değişiklikte 14.07.2004 tarihinde 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. 27.07.2004 tarihinde ise 5226 sayılı kanun Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2863 Sayılı kanunda, 2863 Sayılı (5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişik) KTVK Kanunu olarak değişmiştir. 2863 sayılı (5226 sayılı Kanun ile değişik) KTVK Kanunu'nun araştırma ile ilgili önem taşıyan maddeleri aşağıda özetlenmiştir:

- Madde 3'ün (a) bendinde, yenilenen "kültür varlıkları" ve "sit" tanımları ile fizikî koruma yanında sosyo-kültürel yapının da korunması hedeflenmiştir. Ayrıca, eklenen "Koruma Amaçlı İmar Plânı" ve "Çevre Düzenleme Projesi" kavramları ile tarihî çevre korumada önem taşıyan projeler tanımlanıp, içerikleri belirtilmiştir.

- Madde 10'un ek fıkrasında Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurabilecektir. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri de kurabilecektir. Böylece, tarihî çevre koruma projeleri, uygulamaları ve denetimleri yerel ölçekte yapılabilecektir.

- Madde 12'de, "Özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır" denmektedir. Böylece Bakanlık bütçesine yeterli ödeneğin konulması sağlanmış olmaktadır. Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla da emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahakkuk ettirilip emlak vergisi ile birlikte tahsil edilebilecektir. Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanacaktır. Bu miktar; vali tarafından il sınırları içindeki belediyelere aktarılıp, kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve

uygulama konularında kullanılabilir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az % 10'u da Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca belirlenen tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılabilir.

- Madde 15'in (a) bendinde, kamu kurum ve kuruluşlarına, belediyelere, il özel idarelerine ve mahalli idari birliklerine tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Fakat yapının kullanım biçimi koruma bölge kurulları tarafından belirlenecektir.

- Maddesi 58'in (c) fıkrasına göre, Koruma Bölge Kurullarında "Görüşülecek konu belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilcisi" yer alabilecektir. Bu uygulama yerel yönetim temsilcilerinin yaşadıkları yöre ile ilgili alınan kararlarda fikir belirtmesini ve korumaya yerel ölçekte çözümler önermesini sağlamaktadır. Ayrıca, ek fıkrayla da ilgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabileceklerdir (Çelik ve Yazgan, 2007). Türkiye'de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970'lerde oluşturulabilmiş ve 1973'te 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılmıştır. Yasanın sağladığı olanaklarla Antalya, Antakya, Bursa, Edirne, Konya, Kula, Kütahya, Muğla, Tarsus, Şanlıurfa gibi tarihi kentlerin korunmasına olanak veren sit kararları alınabilmiştir (Çavdar ve Sayan, 2003).

2.1.5. Türkiye'de koruma ve yenileme amaçlı planlama ve tasarımlar

Koruma amaçlı imar planları, "Koruma amaçlı imar plânı" adıyla gerçekleştirilen kanun uyarınca: belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda: arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri içeren çalışmalar olmalıdır. Aynı zamanda, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel

tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanmalıdır. Böylelikle koruma imar planlamaları: hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

Mimar Sinan'ın mimarlık anlayışını değerlendirdiğimizde yaklaşık 335 adet yapı inşa eden Mimar Sinan, geniş bir çeşitlilik ve dönemin koşullarına uyum sağlayan bir esnekliğe sahip olarak; insan, mekan, ölçek, biçim, anlam, estetik, çevre ve simgesellik öğelerini bünyesinde bulundurmaktadır. Yeni yapıların inşası yanında her türlü yapı faaliyetiyle de yakından ilgilenen Mimar Sinan kendisinden önceki dönemlerde inşa edilmiş yapıların yapı ölçeğinde korunmaları yanında, özellikle kentsel dokuların korunmasına ayrı bir önem vermiştir.

Baktığımızda, Mimar Sinan, bugün ancak yasal düzenlemelerle gelebildiğimiz koruma anlayışına, 16. yüzyılda sahip olan bir mimari bir dehadır. O, kendisinden önceki dönemlerde yapılmış eserleri hem onarmış, hem de bu eserlerin zarar görmelerini engellemek için kesin kuralların konulmasını sağlamıştır. Aynı zaman dönemin üstünde bir öngörü ve yeteneğe sahip olan Mimar Sinan, eski eserleri çevreleriyle birlikte ele alması onun bu konudaki ileri görüşlülüğünü göstermektedir. Mimar Sinan'ın koruma anlayışını; Kentsel Dokunun Korunması ve Yapı Ölçeğindeki Koruma-Onarımlar şeklinde incelemek mümkündür.

Günümüz koruma anlayışı içinde tarihi-kültürel-arkeolojik-doğal veya sosyal yapıda yer etmiş kentsel doku, yapı veya yapı öğelerinin gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılması için hızlı ve sağlıklı bir tespit ve tescil'in ardından koruma amaçlı planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu planlamalar da 1/25000 kent bütünü ve yakın çevresi ile ilişkilerin ortaya konduğu çevre düzeni planı, 1/5000 koruma amaçlı nazım imar planı, 1/1000 koruma amaçlı imar planları ile ölçekler arası geliş-gidiş sağlanmalı ve belirli alanlar için kentsel tasarım projeleri ile planlama yaklaşımları etkin olarak kullanılmaya çalışılmalıdır. Bu kapsamda Mimar Sinan'ın günümüzden beş yüzyıl önce sahip olduğu kenti yakın çevresi ve geçmiş yaşantıların ürünleriyle birlikte değerlendiren üst ölçekli kent vizyonu (çevre düzeni planı) ve farklı ölçekleri kapsayan koruma anlayışının (nazım imar ve imar planı), kanunlarda mevcut olan ancak

uygulamada sorunlarla karşılaşılan bugünün koruma anlayışı ve planlamaları ile tam olarak örtüştüğü görülmektedir (Bozdoğan ve ark. 2006).

Koruma genel bir ifade ile doğal ve kültürel kaynaklarımızdan en iyi biçimde yararlanma olarak tanımlanabilir. Hızla yitirmekte olduğumuz, yerine aynı değerde yenilerini koymakta başarılı olamadığımız kaynakların bakım ve korunması için çaba göstermekte geciktiğimiz açıktır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde korumaya yönelik ilk kural ve kavramlar Asar-ı Atika Nizamnamesi ile ele alınmış ve 1884 yılında ise son şeklini alarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak yeni tanımların ele alınması, koruma kapsamına giren kültür değerlerinin genişletilmesi 1906 yılında çıkarılan yeni bir nizamname ile gerçekleştirilmiştir.

1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Yasasının getirdiği tanımlar, tek yapı ölçeğinin yanı sıra çevre ölçeğini de kapsamsız açısından önemli bir aşama olmuştur. 1983 ve 1987 yıllarında çıkarılan koruma yasaları ise tanımları çağdaşlaştırmış, “Eski Eser” kavramı yerine “Korunması Gerekli Kültürel ve Doğal Varlık” tanımını getirmiştir (Yazgan ve Erdoğan, 1992).

Özyaba (1999) “Preservation” koruma-saklama: Özellikleri ve karakterleri açısından önemli müdahalelerin yapılamayacağı kentsel tarihi çevrelerde, küçük bakımlarla gelecekte bozulmasını önlemeye yönelik çalışmalardır. Daha çok tarihi kent merkezlerinde fazlaca tahrip olmamış ve küçük bakımlarla yaşayabilecek nitelikteki fiziksel mekanlarda uygulanmaktadır. Kentsel tarihi çevrenin mevcut karakteri, bilinen özellikleriyle (tarihsel, etnoğrafik, efsanevi, sanatsal, fiziksel, duygusal vb. özellikler) tüm kullanıcıları açısından belirli bir anlam ifade ediyor ve bu anlamın devam ettirilmesi isteniyorsa, bu yönde bir kentsel koruma gerçekleştirilmektedir. İtalya’daPiazza II Campo, İngiltere’deChicester, Chester korunan tarihi çevrelere örnek olarak verilebilir (Çelik, 2004).

Middleson (1979)’e göre “Conservation” koruma: Koruma alanlarında (protectedarea) “conservation” işlemleri, bütünün öz yapısının (karakterinin) korunmasıdır. Öz yapıyı oluşturan nitelikler ise, bütünün elemanları arasındaki ilişkiler, konumu, kütle, yükseklik, renk ve malzeme kullanımı, doğal çevre ve bitki örtüsüdür. Ayrıca, geleneksel değerler ve yitirildiğinde bir daha yerine koyulamayacak kültürel birikimde, korumanın ağırlık taşıyan bir boyutudur. “Conservation” deyimini ile kentsel

gelişmeyi yavaşlatmak ve/veya gelişmeyi belirli bir amaca ve yaratıcılığa yöneltmek anlaşılmaktadır. “Conservation” aşağıda belirtilen uygulamaları kapsamaktadır.

Bu uygulamalar;

- sokak dokusunun, meydanların ve açık alanların niteliklerini korumak ve diğer alanlar ile doğal ve işlevsel bütünlüğünü korumak.
- Tarihi doku özelliğini koruyarak yaşantısını tamamlamış yapıların ölçek ve elemanlarını, çevreye uyumlu bir biçimde yenilemek, yeni yapılanmada çevreye uyumlu mimari biçimler denemeye olanak vermek (Çelik, 2004).

Sökmen (1987) Tarihi kentlerin korunmasının düşünsel temelini, tarihin toplumların belleği ve bilinci anlayışı oluşturmaktadır. Batı ülkelerinde başlangıçta kültürel mirasın fiziksel bakımıyla sınırlı kalan ve tek anıtsal yapılara yönelik olarak uygulanmaya başlanan tarihi kentlerin korunması çabaları, rasyonel planlama anlayışının tarihi mekanları, tasfiye edilmesi gereken hastalıklı kesimler olarak görmesinden kaynaklanan toplu yıkımlara duyulan tepkiler ve tarih anlayışındaki değişimler koruma kavramına yeni içerikler kazandırarak, yeni yorumlar getirmiş ve tarihin sürekliliği kavramına dayanan bir koruma anlayışına ulaşılmıştır. Bu yeni koruma anlayışı ise tarihsel dokunun bir bütün olarak korunmasının ve koruma yaklaşımlarının fiziksel çevrenin sürekli değişmesi üzerine kurulu bir düzlemde geliştirilmesinin gerekliliğine dayanmaktadır (Erdoğan ve Ter, 2003).

Burke (1976)’a göre koruma (Conservation), bir amaca yönelik korumayı belirtir. Bu da korunacak şeyin sadece varlığını değil yararlı olan niteliğini sürdürmek amacıdır. “Conservation” aynı zamanda tek yapıların korunmasını tanımlar. Koruma, tehlikede olan ve korunmasına çalışılan kültürel değerlerin toplumca bilinmesi, algılanması ile koruma önceliklerinden haberdar ve uyanık olmak, bu uyanıklığı yaymak belirtisidir (Yazgan ve Erdoğan, 1992). Larkham (1996)’a göre ICOMOS tarafından koruma; “tarihi bir kentin veya yörenin korunması ve uyumlu bir biçimde tanıtımının sağlanması için alınacak tüm önlemleri ifade eder” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu önlemler, korunacak alanın belirlenmesini, korunmasını, restorasyonunu, sağlıklılaştırılmasını, bakımını ve yenilenmesini içermektedir (Ter, 2002).

Kuban (2000)’a göre koruma; toplumun, geçmişin bu güne uzanan fiziki varlığına sahip çıkması, sahip olduğu ya da sahip olması gerektiğine kesinlikle inandığı

mülkün mutlak kullanım özgürlüğünden fedakarlık etmesi anlamına gelmektedir (Özdemir, 2007). Geçmişini tamamiyle silip atmak gayreti, geçmişini yeniden yaşamaya çalışmak kadar boştur. Geçmişin şimdiki zaman içindeki yerini inkar da güçtür. Görüşler ve sistemler değişmekte ise de yaşamın ana kuralları sabit kalmaktadır. Gerçekte bu insan yapısında belirlemektedir. Nitekim insan yapısı bir nesilden bir nesile de değişmektedir (Erder, 1971). Geçmişte dini, ulusal, ideolojik simge olan, yaygın beğeni kazanan yapıtlar toplumun iradesiyle, ya da yaptıran kişinin geleceği düşünerek hazırladığı maddi kaynaklarla, örneğin vakıflarla yaşatılmışlardır. Bugün ise korumanın kapsamı anıtsal tek yapı çerçevesini aşmış, tarihi kent dokusunu oluşturan mütevası yapılar da koruma kapsamına alınmışlardır. Günümüzde tarihi bir sokak, mahalle, kent, korunacak bir değer olarak benimsenmekte ve korunması kamu formlarıyla desteklenmektedir (Ahunbay, 1996).

Ünlü İtalyan koruma uzmanlarından PieroGazzola“Bir mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır.” demiştir (Ahunbay, 1996). Tarihi anıt ve çevrelerin yaşaması rastlantılara bırakılmamakta, ulusal ve evrensel kültürün bir bileşeni, uygarlık belgesi olarak korunmaları amaçlanmaktadır. Ciltler dolusu yazılı tarihten daha aydınlatıcı ve öğretici olabilen bu yapısal varlık, özgün biçim, strüktür ve malzemesiyle ayakta tutulabildiği oranda koruma başarıya ulaşmış sayılmaktadır. Korumada istenilen hedefe ulaşabilmek için tarihi çevrenin yaşam standartlarının yükseltilmesi, tarihi dokuyu bozan trafiğin ve olumsuz baskıların merkezden uzaklaştırılarak yerine kültürel işlevlerin çekilmesi, sürekli bakımı sağlayacak kaynak sorunlarının çözümlenmesi gerekmektedir (Ahunbay, 1996).

Tarihi çevreler bugün bakımsızlık, terk, bayındırlık etkinlikleri, rant baskısı gibi çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Kimi kent terk edilerek yıkılmaya mahkum olurken, üzerinde yaşamın sürdüğü yerleşmelerde ise yoğun yapılanma istekleri, yeni yollar açılması tarihi dokunun değişip yok olmasına neden olmaktadır. Tarihi çevre korumanın başta gelen sorunlarından biri değişen dünya ve yaşam koşullarına karşın, tarihi sürekliliğin sağlanmasıdır. Birçok ülkede olduğu gibi, bugün ülkemizde de yoğun yapılaşma ile kentsel ve kırsal çevrenin kişiliksizleşmesi sorunu tartışılmaktadır. Çevre

karakterine uyum kaygısı olmadan, maksimum rant elde etme için yapılan binalarla kentsel çevrenin görünümü tekdüzeleşmekte, yüzyılların birikimiyle ortaya çıkan tarihi sokak perspektifleri yok edilmektedir. Yeni yollar açılması, ya da mevcut olanların genişletilmesi de tarihi çevrenin dokusunu zedelemekte, hem görsel hem de fiziksel bozulmalara neden olmaktadır.

Küçük parsellerden oluşan kent dokularında, iki veya daha çok sayıda parselin birleştirilmesi devasa bloklar yapılmasına olanak vermektedir. Belediyelerin tarihi yerleşmelerde yaptıkları yol, alt yapı düzenleme çalışmaları da görsel ve fiziksel bozulmalara yol açmaktadır. Reklam için zemin katlara ve yapıların üstlerine konulan büyük tabelalar ve çarpıcı renklerdeki ışıklı reklam panoları da tarihi çevreyi çirkinleştirmektedir. Tarihi çevrenin korunmasında ikinci önemli sorun bakım, onarım ve sağlıklılaştırma için gerekli teknik ve maddi desteğin bulunamamasıdır (Ahunbay, 1996).

Tarihsel kent merkezlerinde koruma ve geliştirmeyi sağlamaya yönelik olarak;

- Yayalaştırma politikaları (yaya ağırlıklı dolaşım sistemi kurulması, kent meydanları, yaya yolları ve yaya bölgeleri oluşturulması, bisiklet yolları planlanması vb.)
- Toplu taşıma politikaları (Hafif ve ağır raylı sistemler, toplu taşımacılık, özel otobüs yolları, tramvay vb. sistemler)
- Koruma, sağlıklılaştırma (ıslah) ve yenileme politikaları (restorasyon, onarım, ıslah, iyileştirme, yenileme)
- Turizm ve geleneksel ticaret / üretim / satış ünitelerinin geliştirilmesine yönelik politikalar (aile pansiyonculuğu, geleneksel el sanatlarının geliştirilmesi vb.)
- Uygulamayı etkin kılacak parasal, örgütsel (organizasyonel), yasal ve yönetsel politikalar (kredi mekanizmaları, parasal ve teknik yardım, takas, kamulaştırma, rant transferi, merkezi ve yerel yönetimin etkin birimler oluşturmaları, yasal eksikliklerin tamamlanması, Kültür Bakanlığı Koruma Kurulları'nın etkinleştirilmesi) gibi politikalar geliştirilmesi gerekmektedir (Tunçer, 1986).

XIX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar tarihî çevreler ve tarihî çevreleri koruma ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmış, ulusal ve uluslararası kongre ve

seminerler düzenlenmiştir. 1800'lerde tarihî çevre ve koruma daha çok anıt niteliğindeki yapıları korumaya yönelik olduğu için tanımlarda da "tarihî anıt" kavramı geçmektedir. İlerleyen zaman içerisinde koruma kavramında "anıt" ölçeğinden "çevre" ölçeğine doğru bir gelişim olmuştur. Tarihî çevreleri koruma ve yenilemede amaç; tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, tarihî çevrenin çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda daha sağlıklı fakat kimliğini koruyarak canlandırılması, yapı stoku durumundaki tarihî yapıların değerlendirilmesi, kent peyzajının ve geleneksel yerleşim modelinin korunmasıdır (Çelik ve Yazgan, 2007).

Tarihi çevre korumanın gerekliliğinin iki önemli boyutu vardır: bunlardan ilki, kültür varlıklarının bugüne ulaşan yapılarının, aynı ya da farklı işlevler ile kullanılarak elde edilen tarihi çevre korumanın somut yararları, korumanın gerekliliğidir. İkinci olarak ise insanlığın, varlığının tüm birikimlerini yansıttığı kentlerin sürekliliği içinde; uygarlığının bilgi ve görgü düzeyini hem kendi ulusuna hem de dünyaya sergileyişi, tarihi çevre korumanın ve günümüzde en geçerli olan boyutunu oluşturmaktadır (Kahya ve Sağsöz, 2004). Tarihi çevreleri koruma ve yaşatmadaki amaçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Bunlar;

- Tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanması,
- Siluetin ve peyzaj değerlerinin korunması,
- Yerel kimliklerin ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi,
- Tarihsel çevrenin çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda daha sağlıklı ancak; kimliğini koruyarak canlandırılması,
- Tarihi dokuyu bozan trafik vb. olumsuz etmenlerin alandan uzaklaştırılması,
- Turizm için bir gelir kaynağı oluşturulması,
- Yapı stoku durumundaki tarihi yapıların değerlendirilmesi,
- Halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi vb. (Çelik, 2004).

2.1.6. Tarihi bir yapı olarak Urartu Minua (Şamram) sulama kanalı

İnsanlık tarihi, değişen politik, ekonomik ve siyasi durum nedeni ile pastoral karakterli yaşam tarzı yerine, örgütlü ve yerleşik bir yaşam tarzı içinde gelişmeye başlamıştır. Şartlar gereği yer seçiminde verimli tarım alanları ve su kaynaklarına yakın, yüksek, korunaklı ve etrafı surlarla çevrili kaleler tercih edilmeye başlanmıştır.

Anadolu'da da Kral Minua'nın (M.Ö. 810-785) iktidarlığı süresince Urartu gücünü pekiştirmek ve devlet sınırları genişletmek için stratejik yollar üzerine Yukarı Anzaf, Körzüt, Aznavurtepe, Karakoyunlu gibi güçlü kaleler kurdurtmuştur. Yayılmacı politikanın yanında tarımsal verimliliği artırmak için baraj, gölet ve sulama kanalları yapmıştır.

Dünya tarihinde ilk sulama kanalı sistemi olarak Urartu sulamacılığı bilirse de tek örnek değildir. Tarihte birçok kral bu faaliyetle uğraşmıştır. Fakat yazılı kaynaklara dayanarak sulama faaliyetleri ile ilgili ilk çalışmaları yapan kral Minua'dır. Minua'ya kadar geçen ortalama 50 yılda herhangi bir sulama tesisine rastlanılmamıştır. Ancak sulama sistemleri üzerine yapılan son çalışmalara göre Van Ovası'nın su gereksinimini karşılayan Ereğ Dağı üzerinde bulunan 14 adet gölet ve baraj bulunmaktadır. Bunlardan en eskileri Bakraçlı ve Harabe barajlarıdır. Erken Demir Çağ'a tarihlendirilen bu barajlardan Harabe barajı Urartu barajlarının birer prototipi olarak belirtilmektedir (Oktay, 1995).

Yapılan birçok araştırma ve Kral Minua'ya ait yazıtlardan da bildiğimiz Van, Erciş, Muradiye ve Malazgirt olmak üzere farklı bölgelerde yapılmış birçok kanal bulunmaktadır. Van sınırları içerisinde yer alan en önemli yapıtlardan biri, Gürpınar'daki Başbulak kaynağından toprağa açılmış 48 km. uzunluğundaki bir kanal yardımıyla başkent Tuşpa yakınlarına kadar taşınan su sistemi bilindiği adıyla Minua kanalıdır.

Bölgenin ve özellikle Van'ın en büyük su kaynağı olan Şamram Kanalı veya diğer adıyla Minua Kanalı, Gürpınar ilçesinin 6 km. güneybatısında, Yukarı Kaymaz (Mejingir) köyünde, Artos Dağlarının devamı olan Başet Dağı'nın eteklerindeki bir kayalığın altından çıkmaktadır. Aşağı Kaymaz (Mejingir) ile Harnik köyleri arasında bulunan bir regülâtörle kaynaktan çıkan su toprağa ve yer yer ana kayaya açılmış bir kanal ile Van'a aktarılmıştır. Süreç içerisinde DSİ (Devlet Su İşleri) tarafından kanal belirli yerlerde güzergahı değiştirilmiş ve ihtiyaç duyulan kısımlar beton ile kaplanmıştır. Başlangıçta Kurubaş Çayı'na dökülen kanal Van'ın sulanmayan bölgelerinin sulanması ve yağış sularının drenajını sağlamak için eklemelerle Akköprü (Engusner) deresine kadar uzatılmıştır. Urartular, Tuşpa kayalığı ve çevresinde ihtiyaç duyulmadığı için kanalı uzatmamışlardır. İlk yapıldığında ortalama 48 km olan kanal, yapılan bu değişikliklerin ardından DSİ verilerine göre bugünkü uzunluğu 52,800 km'ye ulaşmıştır (Öğün, 1970; Salvini ve Çavuşoğlu, 2003; Salvini, 2006.). Bu tür müdahale ve düzenlemeler belli ihtiyaçları karşılamak için yapılmışsa da tarihi yapıda tahribatlar yaratmıştır.

Minua (Şamram) kanalı ve suyu ile ilgili ıslah, tamir ve yeniden yapım çalışmalarının Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapıldığını gözlemlemekteyiz. 1935 yılında İsmet İnönü tarafından görevlendirilen mühendislerin hazırladıkları ve Atatürk'e sundukları raporlarda kanalın tamir edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu rapor sonrası 18 Ağustos 1936'da kararname ile çıkarılan ödenek ile 1936 ve 1937 yıllarında Şamram Kanalı'nın yıkılan kısımları onarılmış ve sel sularıyla dolan kısımlar temizlenmiştir. 1945 Van Depremi'nden sonra Van'a gelen İsmet İnönü, Şamram Kanalını onararak açılmasını sağlamıştır. 1946 yılında büyük miktar para harcanarak 52 km uzunluğundaki Şamram kanalı tamamen yapılmış ve işletmeye açılmıştır. 18 köy ile Van merkezindeki arazilerin bu su ile sulanması sağlanmıştır (Kardaş, 2015). Cumhuriyetin ilk yıllarında Minua sulama kanalının öneminin farkedilmesi ve tekrar kullanıma açık hale getirilmesi önemli bir çalışma ve ön görüşü içermektedir. Fakat zamanla bu politikalarından biraz uzaklaştığı görülmektedir.

Eski Minua kanalının yapısını incelediğimizde, kimi yerlerde toprağa, kimi yerlerde de kalkerden oluşan yumuşak travertene açılmıştır. Arazinin elverişli olmayan kısımlarına yapılan duvarlar, kanalı statik olarak desteklemenin yanında suyun kolay akması için gerekli eğimi sağlamak amacıyla çukur ve engebeli yerlere yapılmıştır. Bugün yer yer güzergâh değişikliği yapılmış olmasına rağmen, eski kanalın yaklaşık 23 km'si kullanılmaktadır. Geri kalan kısımda kanalın yatağı değiştirilmiş ve bu kısımlar beton ile kaplanmıştır. Söz konusu 23 km.lik bölüm ise orijinal haliyle değişiklik yapılmadan kullanılmaktadır. Yukarı Kaymaz köyünde kaynaktan çıkan su kuzeye Aşağı Kaymaz köyüne doğru akar. Burada Engil (Hoşap) deresinin üzerinden beton bir köprü yardımıyla geçirilen su, bu noktadan itibaren batı yönüne doğru akmaya başlar. Mevcut köprü yapılmadan önce ahşap bir köprünün varlığından söz edilmektedir. Bu ahşap köprünün Urartu döneminde de var olup olmadığı kesin değildir.

Köprüyü geçtikten sonra batıya doğru yönü değiştirilen kanal toprağa açılmış bir hendek içinde stabilize eski Van-Hakkâri karayoluna paralel, Van'a doğru akar. Eski karayolunun Urartular döneminde kullanılıp kullanılmadığı bilinmez. Ancak yol ile kanal güzergâhı belirleyen mühendislerin bunu göz önüne almış olmaları muhtemeldir. Köprüden ortalama 100 m. ileride kanalın kuzeyinde ve kanaldan 15 m. yükseklikte ana kayaya işlenmiş Urartu yazıtı bulunmaktadır. Kanalı görececek bir yere yazılmış, yarısı

muhtemelen defineciler tarafından tahrip edilmiş yazıt ilk inşa yazıtı olarak kabul görmektedir. Yazıttan kanalı kral Minua'nın yaptığını öğrenmekteyiz (Öğün,1970).

Gölkaşı köyü ile Gülo deresi arasında kimi yerler kayaya oyulmuştur. Gülo boğazına gelindiğinde diğer dikkate değer nokta ise kanalın Gülo deresi üzerinden atlamasıdır. Muhtemelen Aşağı Kaymaz Köyü'ndeki köprü gibi dereyi ahşap bir köprü ile geçmiştir. Bu kısımda da kanal, kayaya oyulmuş, kanalın kayaya oyulması yeterli görülmemiş, kimi yerler destek duvarları ile desteklenmiştir(Laossoe, 1995).

Kanal Gülo boğazından sonra kuzeye dönerek Van Gölü kıyısına paralel olarak akar. Bu istikamet üzerinde, kanalın en önemli yerlerinden olan Kadembastı bölgesi gelir. Yarım ay biçimli ve ortalama 6 km² alana yayılan bu bölgede kanalın en yüksek ve uzun destek duvarları vardır. Büyük kalker taşlardan örülen duvar Gülo boğazında olduğu gibi bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. Böylece duvarların dış etkilere karşı direnci artırılmıştır. Duvarların mevcut yüksekliği ortalama 12 m.'dir. Kanal ile duvarlar arasında 5-6 m. mesafe vardır ki buradaki taşlar yıkılmış ya da sökülüştür. Bu durum göz önüne alındığında duvarın yüksekliği 17-18 m. yaklaşmaktadır. Kanal yatağı burada da değiştirilmiştir. Eski ve yeni yatak çoğu yerde yan yana görülebilmektedir. Eski kanal yatağında kimi yerlerin toprağa kimi yerlerin de kayaya açıldığı gözlenmektedir. Kadembastı bölgesinde bölgenin önemini vurgulayan 5 adet Urartu yazıtı vardır.

Yazıt sayısının çokluğu buranın bilinçli olarak seçildiğini gösterir. İlk yazıt, yöre halkı tarafından Devamı olarak bilinen ortalama 50 – 100 m. yüksekliğindeki kayalıkların eteğinde ve kanalın hemen üstünde büyük bir kaya üzerinde yer alır. 14 satır olan yazıt, başlangıç yazıtının tekrarıdır. Yazıtlar ekseriyetle kanalın altında bir kaya üzerinde veya destek duvarı içinde yer alırken, bu yazıtta başlangıç yazıtı gibi kanalın üstünde ve dikkatlerin en çok yoğunlaştığı yere dikilmişlerdir. Hemen önünde, kanalın destek duvarlarının altına Tariria bahçesi yer almaktadır. Tarria bahçesi yazıtı ile söz konusu yazıt 90 derece olacak şekilde aynı doğrultudadır. Bu durumun rastlantı olması pek olası değildir. Bahçe yeri olarak buranın seçilmesi kanalın bahçenin yakınından geçmesi ve bu iki yapının krala veya krallığa ait olduğunu gösteren yazıtların varlığı tüm bunların birbiri ile ilişkili olduğunu gösterir (Payne,2006).

Kanal Kadembastı'dan sonra kuzey yönüne devam ederek Edremit (Sarmansuyu) ilçesinden geçer. Plajları, mesire yerleri ile ünlü Edremit ilçesi kanalın nimetlerinden en fazla yararlanan yerdir. Bugün bile meyve bahçeleri, yüksek ağaçları ve geniş bahçeleri ile

Van bölgesinin yeşil yerlerinden biridir. Kanalın bu mevkiden itibaren döküldüğü son nokta olan Akköprü (Engusner) deresine kadarki bölümü beton ile kaplanmıştır (Erdoğan, 2006).

2.2. Kaynak Taramaları

Yapılan incelemeler sonucunda araştırma konusu ve alanıyla ilgili olan yerli ve yabancı kaynaklar tarih sırasına göre özetlenmiştir.

Eckbo (1964), “Urban Landscape Design” isimli eserinde, toplumun içinde yaşadığı fiziksel peyzaj mimarisinin kalitesinden bahsetmekte ve birey, insan topluluğu veya toplum ile bunların her birini çevreleyen peyzaj mimarisi arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmaya gerektiğine değinmektedir. Burada peyzaj mimarisi ile anlatılmak istenilen, verilen bir alan veya hareket bölgesindeki fiziksel elemanların tamamının oluşturduğu komplekstir.

Bayraktar (1973), “İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarisi ile İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti” isimli eserinde İzmir Kenti’nin yapısına ve imarına uygun yeşil alan sisteminin belirlenmesi ve bu sistemin detaylarına yönelik önerilere yer vermiştir.

Yazgan (1979), “Safranbolu Kenti ve Yakın Çevresi Peyzajının Korunması ve Geliştirilmesi Üzerinde Bir Araştırma” konulu doktora tez çalışmasında, korumanın gelişim süreci ve kapsamı üzerinde durmuştur. Tarihi çevrenin korunması ve geliştirilmesinde peyzaj mimarlığı meslek disiplininin önemini vurguladığı çalışmada korumayla ilgili yasa ve yönetmelikleri irdelemiş ve bu kapsamda Safranbolu Kenti ve yakın çevresi için önerilerde bulunmuştur.

Bostancı (1989), “Korunması Gerekli Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşısı Mahallesi Üzerinde Örneklenmesi” konulu yüksek lisans tez çalışmasında, korunacak değerlerin tanımı ve sınıflandırılması, koruma kavramı ve kentsel korumanın anlamı, kentsel korumayı gerektiren nedenler, korunacak değerlere uygulanabilecek koruma yöntemleri ve koruma anlayışının evrimi gibi konulara yer vermiş, İskilip Çarşısı Mahallesi örneğinde koruma ve yaşatmayı irdelemiştir.

Yazgan ve Erdoğan (1992), “Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama” isimli eserlerinde, çevre, koruma, kentsel koruma ve tarihi çevrelerde peyzaj planlama ilkeleri kavramlarını irdeleyerek tarihi çevrelerde peyzaj planlama proje örneklerine vermişlerdir.

WhitehandandLarkham (1992), “Urban Landscapes” isimli eserinde, kentsel peyzajın tarihi gelişimini ve kentleri şekillendiren güçlerin rollerini açıklayarak, bugünün çevresini anlamaya yardımcı olmakta ve gelecekte bunun akılcı bir şekilde yönetiminin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Alkan (1994), “Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları” konulu çalışmasında, Avrupa ve Türkiye’deki tarihi çevre koruma-planlama yaklaşımlarına değinerek, tarihi kent parçalarının sınırlandırılması, tarihi kent parçalarında değişim aşamaları, gelişme hareketleri ve mevcut planlama kurumları ile tarihi kent planlaması arasındaki ilişki gibi konuları kuramsal çerçeveye bağlı olarak Konya Kenti örneğinde incelemiştir.

Binan (1999), “Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci” isimli eserinde 1964 – 1996 yılları arasındaki korumayla ilgili uluslararası tüzük, anlaşma ve tartışma konularına yer vermiştir.

Yaşlıca ve ark., (1999),“Peyzaj Tasarımının Kentsel Tasarım Süreci” konulu çalışmalarında, kentsel tasarım, kentsel tasarım sürecinde peyzaj tasarımının yeri ve kentsel tasarım ve peyzaj tasarımının ortak hedefleri konularına değinmiş ve Ankara Kenti’nde yapılan önemli peyzaj tasarım çalışmalarından örnekler vermişlerdir.

Arslan vd. (2004), “Yeşil Yol Planlaması: Ankara Örneği” isimli çalışmalarında, ekolojik, kültürel, rekreasyonel kaynakların kent halkı için kolayca ulaşılabilir olması ve çeşitli kullanımlara olanak sağlaması amacıyla geniş kapsamlı yeşil yol örgün sistemi uygun görmüşlerdir. Bu kapsamda Ankara Kenti için önerilen yeşil yol örgün sisteminde Çubuk, Bayındır Barajları, Hüseyin Gazi sırtları, İmrahor Vadisi, Eymir, Mogan Gölleri su toplama havzası gibi doğal formları izlemenin yanısıra, kentsel ölçekte farklı kullanımdaki açık alan ve yeşil yol sistemleri ile ilişki kurularak seçenekler sunmuşlardır.

Küçükerbaş ve Malkoç (2000) “Planlama ≠ Tasarım” konulu çalışmalarında, planlama ve tasarım kavramlarını ve aralarındaki farkları tüm boyutlarıyla ortaya koymuşlardır.

Ter (2002), “Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma” konulu doktora tez çalışmasında, tarihi kent merkezlerinin korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesinde ve yaşanabilir mekanlar olarak çağdaş yaşam koşulları ile entegrasyonunun sağlanmasında

kentseltasarımın önemini Konya Tarihi Kent Merkezi örneğinde ortaya koymuştur. Bu kapsamda Konya Tarihi Kent Merkezinin yaşanabilir mekanlar olarak gelecek kuşaklara aktarılması için öneriler geliştirmiştir.

Ahunbay (2004), “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” isimli eserinde, koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeller, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, anıtlarda bozulmaya neden olan etkenler, restorasyon öncesinde yapılan çalışmalar, restorasyon projesinin hazırlanması, restorasyon teknikleri, tarihi çevre koruma, kültür varlıklarının korunması ile ilgili örgütlenme ve korumayla ilgili uluslararası tüzükler ve 378 sayılı ilke kararları gibi konulara yer vermiştir.

Çelik (2004), “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmasının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneği” konulu doktora tez çalışmasında, tarihi çevre koruma ve yenileme çalışmaları, tarihi binaların bahçesiyle bir bütün olarak ele alınması konusu, tarihsel dokularda peyzaj çalışmalarının gerekliliği, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı meslek disiplinleri arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Bu kapsamda Beypazarı örneğinde kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ve yerel yönetim modeli geliştirerek önerilere yer vermiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Tez çalışma alanını, tarihi Urartu Krallığında inşa edilen Van'ın en büyük su kaynağı olan Minua (Şamram) Kanalı ve çevresi oluşturmaktadır. Tarihi özelliklerinin yanı sıra günümüzde hala önemli bir işlevi olan bu tarihi yapının koruma ve yenilenme çalışmasını nasıl gerçekleştirilmesi konusundaki peyzaj tasarımı oldukça katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede kanalın özelliklerine baktığımızda: Gürpınar ilçesinin 6 km. güneybatısında Yukarı Kaymaz (Mejingira Jor) mahallesinden Artos Dağ'larının devamı olan Başet Dağı'nın eteklerindeki bir kayalığın altından çıkmaktadır. Aşağı Kaymaz (Mejingira Jer) ile Harnik köyleri arasında bulunan bir regülatörle kaynaktan çıkan su toprağa ve yer yer ana kayaya açılmış bir kanal ile Yukarıkaymaz'dan Van'a sevk edilmektedir. Bu kadar geniş bir alana yayılan kanalın sadece 18 km'lik kısmı çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu tür bir başlangıç geri kalan alanlar içinde gerekli çalışmaların yapılmasının önünü açacaktır.

Şekil 3.1. Çalışma alanının sınırları (Anonim 2019).

3.1. Materyal

Çalışma alanın başlangıç noktası tarihi Minua (Şamram) kanalının Aşağı Kaymaz Mahallesi Engil Çayı üzerinden taş bir köprü ile batıya doğru sırasıyla Ark Boyu Beldesi, Köprüler (Gem) Mahallesi ve Çayırbaşı (Keravanis) Mahallesi kadar olan günümüze kadar orijinal haliyle kalan 18 km uzunluğunda ki kanal ve çevresidir (Şekil 3.1). Yapılan peyzaj projesi kanalın kuzey yakasındadır. Kuzey cephesinin seçilmesinin sebebi güney cephesi büyük ölçekli tarım arazilerinden oluşmaktadır. Tarımsal sulamalar güney cephesinden yapıldığından dolayı planlanan 18 km'lik alan kendi tarihi özelliklerine dokunulmadığı için hem bu alanın korunması, hemde tarımsal faaliyetlerin aksatılmadan kullanılması için yenileme projesi açısından daha uygun görülmüştür (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Çalışma alanının fotoğrafları (Orijinal 2019).

Çalışma alanı, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 26.04.2017 tarih ve 1594 no.'lu kararla sit sınırları oluşturularak 1. Derece de arkeolojik sit alanı olarak kabul edildi.

Şekil 3.3. Çalışma alanının başlangıç noktası (Orijinal 2019).

Araştırma alanı ile ilgili sayısal ve basılı haritalar kullanılmıştır. Minua kanalı ile ilgili bugüne kadar yapılan alanın hali hazır projeleri, rölöve, restitüsyon, restorasyon proje ve raporlarından yararlanılmıştır. Bu veriler DSI'den temim edilerek kullanılmıştır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) adrese dayalı nüfus sayımı bilgileri (Anonim 2015) ve alanla ilgili açıklama raporları, hava fotoğrafları, yazılı ve sözlü kaynaklar araştırmanın diğer materyallerini oluşturmaktadır.

Çalışma alanına ilişkin iklim verileri, Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden sağlanmıştır. Yağış ve sıcaklığa ilişkin 2019 yılına ait ortalama veriler kullanılmıştır.

3.2. Yöntem

Bu çalışma dört aşamadan oluşmaktadır:

Çalışmanın ilk aşamasında çalışma alanı ile ilgili literatür değerlendirmesi yapılmıştır. Bu literatür çalışmasında alanın genel tarihi özellikleri ve mevcut durumu tarihi kaynaklara göre tanımlanmıştır. Böylece tarih boyunca kanalı etkileyen olaylar ve gelişmeler tespit edilmiştir. Yazılı ve sözlü kaynaklar derlenmiştir. Bu kapsamda, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile uzman kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında alanın, coğrafik konum, demografik yapısı, iklim, doğal bitki örtüsü ve topografyası belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında, araştırma alanının Google Earth görüntüleri, haritalar ve alana ait projeler temin edilmiştir. Yapılan gözlemler sonucunda alanın güneş alma durumu, hâkim rüzgar yönü, bitki rölevesi ve kültürel varlıkların özellikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışma alanında fotoğraflar çekilmiştir.

Çalışmanın esas yöntemini belirleyen üçüncü aşamasında ise anket sorularını hazırlamak için uzman kişiler ve halkla birebir görüşmeler yaparak anketin şekillenmesi etkili olacak sorular hazırlanmıştır. Toplamda 16 sorudan oluşan anket, 100 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilerek 18 yaş ve üstü kullanıcılarla sınırlandırılmıştır. Anket formunda projenin yöre halkı tarafından kabul edilirliliği ölçülmüştür. Alanda yapılacak olan tasarımda bulunan işlevler ve birim ölçüleri ayrı başlıklar altında detaylı olarak aşağıda verilmiştir.

Anket formu kullanılarak elde edilen veriler, SPSS 20 yazılımı ile istatistiksel değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Anket çalışmasının giriş bölümünde kullanıcı profilinin tespit edilmesi amaçlanmış ve buna yönelik sorular sorulmuştur. Daha sonra anketin üçüncü sorusunda meydanın nasıl bir geometrik forma sahip olması gerektiğini sorgulanmıştır. Ardından anketin dördüncü, beşinci, altınca ve yedinci sorularında önermeler sunulmuştur. Yöneltilen her önerme için “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “karasızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” görüşlerini içeren beşli likert sistemi kullanılmıştır. Anketin sekizinci sorusunda ise açık uçlu bir soru yöneltilmiştir. Bu soruda genel anlamda meydana ilişkin fikir ve düşüncelere yer verilmiştir. Ortaya çıkan fikir ve düşünceler tarihi Minua (Şamram) Kanalı çevresi için geliştirilen tasarımlarda etkili olmuştur.

Anketler değerlendirilirken demografik yapıların ortaya çıkması için sıklık analizleri, kullanıcıların ağırlıklı olarak tercihleri, beğenilerin ve isteklerin tespiti için de ortalama katılım düzeyleri ve Ki-kare anlamlılık testleri yapılmıştır.

Anket görüşmelerin temel amacı; Çalışma kapsamında yer alan Minua (Şamram) Kanalı çevresi ve yerel halkın ihtiyaçlarını belirlemek ve bu doğrultuda tasarımın nitelikli ve sağlıklı bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Çalışmanın dördüncü aşamasında, kanal çevresindeki halkın sosyo-kültürel yapısı ve halkın kanala yönelik kullanımı belirlenmiştir. Ardından; seyir terasları için

manzara noktaları belirlenmiş ve sulama kanalının görünümünü olumsuz yönde etkileyecek bitkilendirmelerden kaçınarak, Muhtemel kullanıcıların (yerli ve yabancı ziyaretçilerin) beklentileri düşünülerek, kanalın görünümünü veya tanımlanmasını ön plana çıkaracak tasarım kriterleri belirlenmiş olup konusunda uzman kişilerin bunlar. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalına bağlı bölüm hocaları, alanında uzman sanat tarihçi, arkeolog, harita mühendisi ve sosyolog'ların bilgi ve deneyimlerinden yararlanılarak saha çalışmaları ve peyzaj projesinin öneri tasarım modelleri geliştirilmiştir.

Proje kapsamındaki parkur ve yollar ise tarihi sulama kanalının tarihi dokusunu koruyarak sulama kanalının görünürlüğünü artıracak şekilde konumlandırıldı. Ağır vasıtaların kanala vereceği zararları engellemek için de kanaldan hemen sonra sırayla yürüyüş yolu, bisiklet parkuru ve araç yolu tasarlandı.

Dinlenme ve oturma alanları ise bölgenin doğal taşları olan kayrak malzemesiyle tasarlandı.

Tarihi dokuya uygun olmayan daha önce yerelde kişiler tarafından kanal üzerinden ulaşımı kolaylaştırmak için yapılan mevcut köprüleri doğan ihtiyaçtan dolayı yıkmak yerine tarihi dokuya zarar vermeden doğal malzemelerle köprülerin güvenli hale getirilmesi tasarlandı.

Bütün bir proje sürecinde izlenen yöntem tarihi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik geliştirilen ilke ve yasal dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Çalışma Alanının Özellikleri

Tez çalışmasının gerçekleştirildiği Van kentine dair veriler, Van İl Kültür Turizm Müdürlüğü Web Sitesinden alınmıştır. Bu verilere göre; Van dünya üzerinde 42 derece 40 dakika ve 44 derece 30 dakika Doğu boylamları ile 37 derece 43 dakika ve 39 derece 26 dakika Kuzey enlemleri arasındadır. Türkiye üzerinde ise Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Murat-Van Bölümündeki Van Gölü kapalı havzasındadır. Kuzeyden Ağrı ili Doğubayazıt Diyadin ve Hamur ilçeleri; batıdan Van Gölü ile Ağrı ilinin Patnos ilçesi Bitlis' in Adilcevaz Tatvan ve Hizan ilçeleri; güneyden Siirt' in Pervari Hakkâri ili Beytüşşebap ve Yüksekova ilçeleri ile komşudur (<https://van.ktb.gov.tr>).

Doğusunda ise İran Devleti sınırı yer alır. İl toprakları 19.069 km kare olan yüz ölçümü ile Türkiye topraklarının %25'ini oluşturur. Van yüz ölçümü bakımından Türkiye'nin 6. büyük ilidir. Van Doğu Anadolu Bölgesinin volkanik dağlarla kaplı çukur kesiminde bulunan Van Gölü' nün doğu kıyısına 5 km uzaklıkta çok az meyilli bir arazi üzerine kurulmuştur. Rakım yüksekliği yaklaşık 1725 m'dir. Türkiye' nin en büyük gölü olan Van Gölü yüksek dağların ortasında bir çöküntü durumundadır. Çevredeki yüksek dağlar Van ilinin sınırını oluşturur.

Van'ın en verimli ovalarından biri Gürpınar ovasıdır. İlçe 4.063 kilometre büyüklüğündeki alanıyla Van'ın ve hatta Türkiye'nin en büyük ilçesi durumundadır. 2015 yılı nüfus sayımı verilerine göre ilçede 36.858 kişi yaşamakta, ilçe sınırları içinde ilçe merkezi dışında, 79 mahalle yer almaktadır. Gürpınar'ın il merkezine uzaklığı 22 kilometredir. Van Gölü'nden Zap Suyu vadisine ve buradan İran ve Irak'a giden tarihsel yol günümüzde halen Gürpınar ovasından geçmektedir. Bu yol üzerinde kurulu olan güçlü Çavuştepe ve Hoşap kaleleri bu yolun tarihsel önemini göstermektedir.

Xavesor (Khavesor) ovasında yapılan arkeolojik araştırmalar burada İ.Ö. IV. binyıldan itibaren yerleşildiğini kanıtlamıştır. Van'ın ilk yerleşmelerinden biri olan Êremêr Höyüğü ilçe merkezinin birkaç kilometre doğusunda yer almaktadır. İlçe merkezinin güneyindeki dağlarda yer alan Tırşin Yaylası'nda saptanan kaya resimlerinin ve Hoşap'ın (Güzelsu) güneyindeki Put Köyü Mağara resimlerinin ne kadar eski oldukları tam olarak bilinmemektedir.

Ortaçağ ve sonrasında da önemini koruyan Gürpınar İlçesi, İslam ve Hıristiyan kültür ve medeniyeti yerleşme ve yapılarıyla da dikkat çekmektedir. 1936 yılında Gürpınar, bugünkü merkez ilçe kurulmuş ve kısa bir süre sonra Kırkgeçit (Kasrik) köyüne taşınmıştır. 1954 yılında yeniden eski yerine dönmüş ve günümüzde de gelişimini sürdürmektedir.

Gürpınar adı ilçenin 3 km güneydeki Faki Musa tepesinin altındaki bol ve berrak suyu olan pınardan almaktadır. Bu kaynak Gürpınar ilçe merkezi ve mahallelerinin, Gevaş'ın, Edremit'in ve Van il merkezinin içme suyu gereksinimini karşılamaktadır. Büyüklüğü 190 km² olan Havasor (Xavesor) ovası doğusundaki Zerneke Boğazı ile 180 km² büyüklüğündeki Güzelsu ovasından ayrılır. Her iki ova da sulak ve verimlidir. Boğazda kurulan Zerneke Barajı 1991 yılında inşa edilmiştir (Gürpınar Belediyesi Web Sitesi 2015-2016). Gürpınar İlçesi tarih boyunca birden fazla medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum İlçede tarihi ve kültürel değerlerin fazla olmasını sağlamıştır. Çalışma alanı olarak belirlenen Tarihi Minua (Şamram) Kanalı bu değerlerden sadece bir tanesidir.

Şekil 4.1. Çalışma alanından genel bir görünüş (Orijinal 2019).

4.1.1. Jeoloji

Tez çalışmasının odaklandığı alanının jeolojik özelliklerine bakıldığında: Türkiye'nin doğusundaki Doğu Anadolu bölgesinde, Van gölünün doğusunda yer alan Gürpınar havzası, Arabistan levhasının kuzeye yönelik bağlı hareketinden kaynaklanan yaklaşık K-G doğrultulu basınç gerilmesi etkisinde kalan Toros orojenik kuşağının doğu bölümünde yer almaktadır. Bölge genellikle GB-KD (Güney Batı- Kuzey Doğu) yönelimli doğrultu atımlı faylar tarafından biçildiği görülmektedir. Kayaçların özelliklerini belirleyen en önemli faktör; orojenik yapılanma etkisiyle gelişen kırık, eklem, çatlak ve fay sistemlerinin kazandırdığı ikincil gözeneklilik ve bunun sonucu oluşan orojenik karstlaşmadır. 2533 km²'lik bir drenaj alanına sahiptir. Ayrıca, bölgede geçirimsiz sınırların (fay veya litoloji) tespiti, yeraltı sularının hareket yönlerinin belirlenmesini kolaylaştırmıştır. Bu amaçla 1/500 000 ölçekli sayısal rölyef haritası hazırlanarak lineasyon ve faylar tespit edilmiştir. Çalışma alanı bu bilgiler doğrultusunda tektonik bir bölge ve yer altı suları bakımından oldukça zengin bir yapıda olduğu gözlenmektedir.

Özler'e göre, inceleme alanı içerisinde yüzeyleyen birimler tektonik ve stratigrafik açıdan üçe ayrılırlar;

- a) Alloktan temel; Bitlis Metamorfitlelerinin örtü birimleri (mermer, rekristalize kireçtaşı ve şistler) ile Yüksekova karmaşığı
- b) Paraotoktan birimler; Yeşilsalkımformasyonu, Kırkgeçit formasyonu ve Ziyaret kireçtaşı
- c) Otoktan birimler; Vangölüformasyonu ve Alüvyon. Birimler yaşlıdan gence doğru şu şekilde sıralanır. Permien yaşlı mermer, rekristalize kireçtaşı ve şistler, Üst Kretase yaşlı Yüksekova Karmaşığı, Eosen yaşlı Yeşilsalkımformasyonu, Alt Miyosen yaşlı Kırkgeçit formasyonu, Orta Miyosen yaşlı Ziyaret kireçtaşı, PliyoKuvaterner yaşlı Traverten ve Kuvaterner yaşlı Alüvyon (Özler, 2005).

4.1.2. Hidroloji

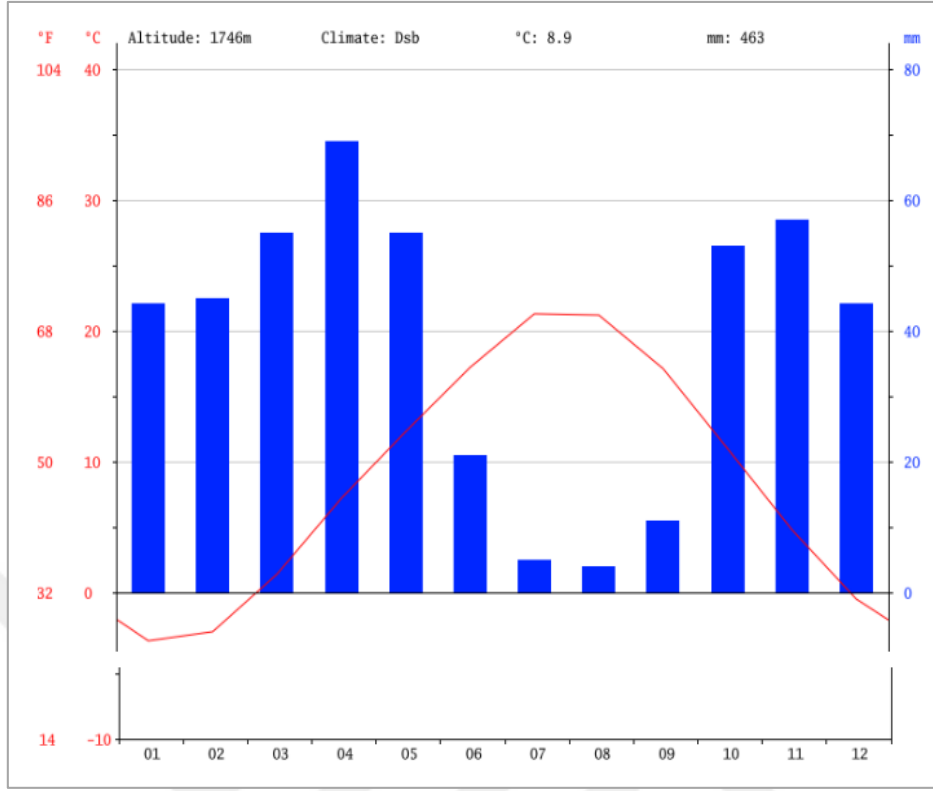
Tez çalışmasının inceleme alanının hidrolojik özelliklerine baktığımızda; kuzeyini Van havzası, doğusunu Hakkari havzası, güneyini ise Çatak havzası çevreler.

Çatak havzasından inceleme alanına yönelik beslenme muhtemeldir. Bunun nedenini bazı çalışmalar, karstik kireç taşlarının Çatak ile Gürpınar havzalarının ortak sınırında yer alması ve doğrultu atımlı faylarla biçilmeleri olara görmektedir. Bu alanda, yaklaşık $6.8 \text{ m}^3/\text{s}$ lik ortalama debiye sahip Şamran kaynağı karstik mermerden beslendiği görülmektedir. Bu kadar sınırlı bir alandaki mermerlerin bu büyüklükteki bir akımı karşılaması imkansızdır.

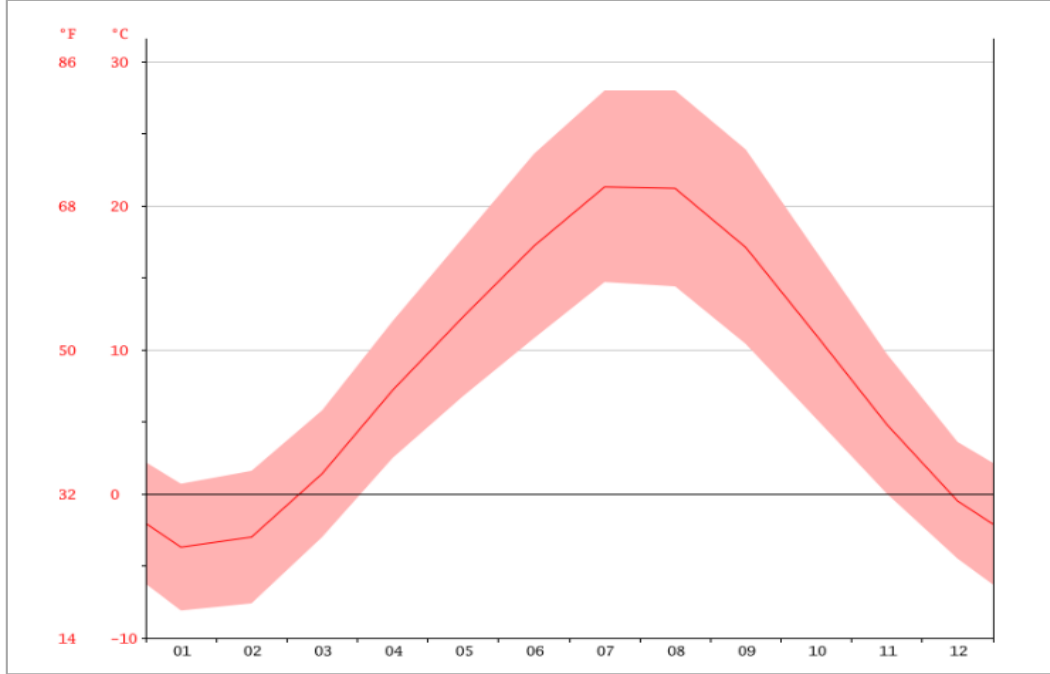
Şamran kaynak grubu ise Yukarı Kaymaz köyünün 1 km güneyinde yaklaşık 1750 m yükseltisinde yer almaktadır. Permiyen yaşlı mermer ve kristalize kireç taşlarından, GD-KB (Güney Doğu- Kuzey Batı) yönündeki doğrultu atımlı sol yönlü Şamran fayı etkisiyle çıkmaktadır. Falezi oluşturan Permiyen mermer ve rekristalize kireç taşları, faylanma etkisiyle oldukça kıvrımlı, kırıklı, çatlaklı ve karstik bir yapıya sahiptir. Kireç taşlarının erime boşluklarından ve çatlaklarından çıkan yeraltı suyu $13-15 \text{ }^\circ\text{C}$ sıcaklığında olup yayıldığı akarsu yataklarında travertenleşme meydana getirmektedir. Kaynakların toplam verdisi $6.82 \text{ m}^3/\text{s}$ dir. Yıllık ortalama boşalım miktarı Şamran kaynakları için $215*106 \text{ m}^3/\text{yıl}$ dir. Gürpınar ve Van ilinin için büyük öneme sahip bu bölgede içme suyu ihtiyacı buradan karşılanmaktadır. Buradan, $2 \text{ m}^3/\text{s}$ bir su iki pompa vasıtasıyla yaklaşık 40 km uzaklıktaki Van iline pompalanmaktadır. Geri kalan $4.82 \text{ m}^3/\text{s}$ lik kısmın yaklaşık $3-4 \text{ m}^3/\text{s}$ 'ü, yazın (Haziran-Eylül) Gürpınar ovasının sulamasında kullanılmakta, geri kalan $\sim 1 \text{ m}^3/\text{s}$ kısmı Şamran kanalı vasıtasıyla Van ovasının sulamasında kullanıldığı görülmektedir (Özler, 2005).

4.1.3. İklim

Van TSO web sayfası verilerine göre İlçede karasal step iklimi hâkim olup, ortalama 82 gün kar görmektedir. Yazları serin geçmekte olup, kışın ise aşırı kar olmamasına rağmen sert soğuklar olmaktadır. Gürpınar Van'ın hâkim karakterine uygun olarak 320 gün ile en fazla Güneş gören merkezlerden biridir. Van'ın eski adı olan Tuşba kelimesinin karşılığının "Güneş Ülkesi" anlamına geldiğini anlatan söylencelere uygun olarak Gürpınar'da ve Van'da havanın kapalı olduğu Günler yok denecek kadar azdır (bknz. Şekil 4.2).

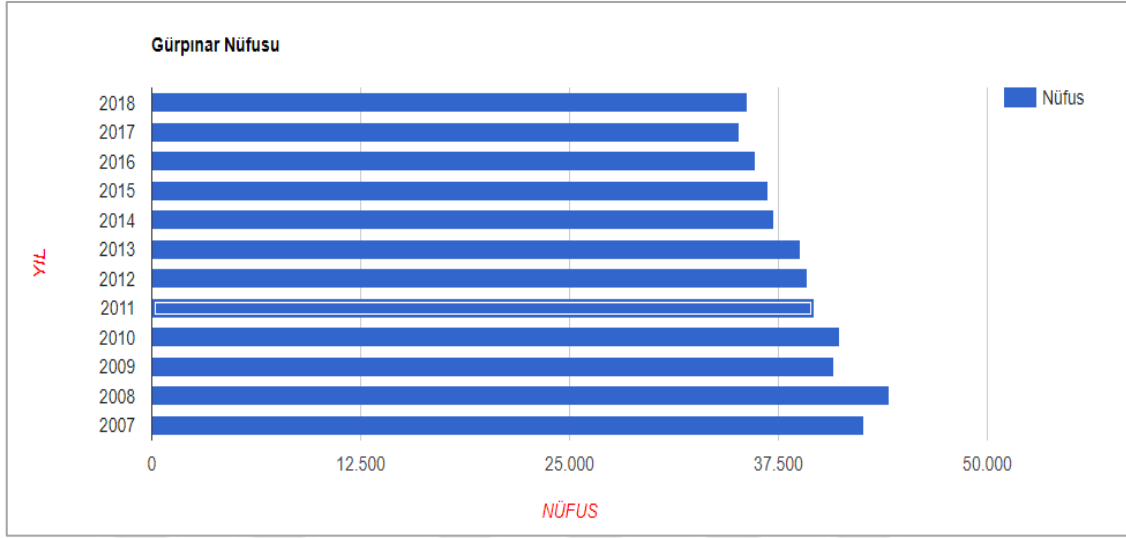

Şekil 4.2. Gürpınar ilçesi iklim grafiği.

Şekil 4.3. Gürpınar İlçesi sıcaklık grafiği.

4.1.4. Nüfus

Şekil 4.4. Gürpınar ilçesi yıllara göre nüfus artış grafiği (Gürpınar Nüfus Müd. 2018).

Gürpınar ilçesi yıllara göre nüfus artış grafiğine bakıldığında yıllar geçtikçe nüfus sayısında azalma olduğu gözlenmektedir. Nüfus sayısında meydana gelen azalmanın birden fazla sebebi olmakla beraber en büyük neden ekonomidir.

4.1.5. Çalışma alanının bitki örtüsü

Çalışma alanı sınırları içerisinde genel olarak bozkır (step) bitki örtüsü hakimdir. Çalışma alanının floristik yönden zengin ve ilgi çekici özellikler sahiptir. Bölge Florası genel olarak bir çenekli (Monocyledonae) ve iki çenekli (Dicotyledonae) bitkilerden oluşmaktadır. Ancak açık tohumlu bitkilerden bir tür (*Ephedramajor HOST*) yetişmektedir. Sulama kanalının yakın çevresinde kaysı ağaçları dışında elma, armut ve ayva kültür bitkileri bulunmaktadır.

Bölge genel olarak orman ve ağaçtan yoksundur. Bunun yanında seyrekte olsayabani gül (*Rosacanina L.yabani* kiraz (*Cerasusbrachypetala BOISS. var. bornmuelleri (SCHNEIDER) BROWICZ*, *Cerasusmicrocarpa (C. A. MEYER) BOISS. subsp. microcarpa (C. A. MEYER) BOISS.*) ve alıç (*Crataegusorientalis*), gibi odunsu çalı veya ağaç formunda bitkilere rastlanır. Bunların dışında yaygın ağaç türleri; iğde, (*Elaeagnusangustifolia L.*), kavak (*Populus*) ve söğüt (*Salix*) karaağaç bulunur.

Çalışma alanında bitki örtüsü de Van Gölü Havzası ve çevresindeki dağ ve vadi yamaçlarının bitki örtüsüyle önemli ölçüde benzerlik gösterir. İlçe ayrıca soğanlı bitkiler (Geofitler) yönünden de oldukça zengindir. İlçede en yaygın olan soğanlı bitkiler; Arap sümbülleri (*Muscari*ssp.,*Bellevalia*ssp.), Yabani soğan (*Allium*ssp.), *Hoşap kurtkulağı I. paradoxa Steven f. choschap (Hoog) B. Mathew et Wendelbo*, *Bölgde diğer dikkat çeken türler; Koca hodan (Cacciniamacranthera (BANKS ET SOL.) BRAND var. macranthera (BANKS ET SOL.) BRAND) ve Mor sarmal Moltkiacoerulea (WILLD.).*

Şekil 4.5. Çalışma alanında görülen *I. paradoxa* ve *E. major* bitkilerine ait görseller (Orijinal 2019).

Şekil 4.6. Çalışma alanında görülen *M. coerulea* ve *C. macranthera* bitkilerine ait görseller (Orijinal 2019).

Şekil 4.7. Çalışma alanında görülen (*C.brachypetala. var. bornmuelleri* P. Harmala bitkisine ait görseller (Orijinal 2019).

Şekil 4.8. Çalışma alanında görülen(*P. tremula*) bitkisine ait görseller (Orijinal 2019).

4.2. Minua (Şamram) Kanalı'n da Meydana Gelen Tahribatlar

Peyzaj projesinde sorunları ele alırken en önemli sorun, bu proje kapsamında olmayan, bürokratik işlemlerden kaynaklı ve bu nedenlerle müdahale şansının çok az olduğu alanlardır. Bu temel sorun dışında, sulama projesi dahilinde ortaya çıkan sorunları aşağıdaki şekliyle toparlayabiliriz.

- a- Doğal nedenlere bağlı tahribatlar
- b- İnsan müdahalesinden kaynaklı tahribatlar

Tüm sorunları ele alırken sadece sonuçlara odaklı değil aynı zamanda; sorunların nedenlerine yönelik alınacak tedbirler de doğru, aslına uygun ve sürdürülebilir bir peyzaj projesi için önemli olacaktır. Bu nedenle tezde, sorunları değerlendirirken tahribat öncesine de odaklanan bir yaklaşım uygun görülmüştür. Bu çerçevede yukarıdaki maddeleri açacak olursak:

4.2.1. Doğal nedenlere bağlı tahribatlar

Doğal nedenlere bağlı tahribatların başında küçük-dar vadilerden ve tepelik alanlardan akan suların kimi zaman çoğalarak Minua Kanalı'nın kanatlarında (tarihi kanala ait kuzey ve güney yükselti) tahribat yaratması gelmektedir. Aynı zamanda bu su, beraberinde getirdiği malzemeyi kanal içerisine biriktirerek kanalın kullanılamaz hale gelmesinde önemli etkiye sahiptir. Bu durum sadece günümüze has bir sorun değildir. Urartular Dönemi'nde de kanalın inşası sırasında (ve sonrasında) bu durum sıklıkla yaşanıyor olmalıydı. Çünkü Urartuların yaptığı istinat duvarlarının bir amacı da bu su baskınlarının yarattığı çökme tahribatlarının önüne geçmeye yöneliktir. Ancak günümüzde hem kanalın tahrip olmuş yükselti hem de istinat duvarlarının önemli derecede tahrip olduğunu görmekteyiz.

Şekil 4.9. Tepelik alanlardan akan suyun kanal içinde yarattığı tahribatlara ait görseller (DSİ Minua (Şamram) Kanalı Restorasyon Raporu, 2018).

Şekil 4.10. Toprak kayması nedeniyle istinat duvarında meydana gelen tahribat (DSİ Minua (Şamram) Kanalı Restorasyon Raporu, 2018).

Doğal nedenlere bağlı bir diğer tahribat unsuru da depremlerdir. Özellikle kanalı korumak için inşa edilmiş ve Urartu sulama sistemlerinde önemli bir yeri olan istinat duvarlarında etkili olan depremler, bu duvarların zamanla yıkılmasına yol açacak tahribatlar yaratmaktadır. Dolayısıyla kanalın kuzey ve güney kanatlarında çökmelere de neden olan etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Önemli sayılabilecek bir diğer doğal tahribat unsuru toprak kaymalarıdır. Daha çok, kanalın yükseltisinin zemine doğru arttığı ve dikleştiği alanlarda meydana gelebilmektedir. Kanalda üç bakımdan tahribata neden olmaktadır: Kanal kanatlarının (yükseltileri) dağılması, kanal içinin dolması ve kanalın dik kısımlarındaki istinat duvarlarının yıkılması.

Doğal sebeplerden kaynaklı tahribatlar arasında kar ve yağmur yağışlarıyla rüzgârlar da vardır. Özellikle yazıtlar üzerinde önemli tahribatlar yaratan bu tür etkiler özel koruma önlemleri gerektiren hususlardır. Yağmur sularının yoğunlaşması, kar birikintilerinin yarattığı ağırlık gibi etmenler gerek kanalın yükseltilerine gerekse de yazıtlara etki ederken; rüzgar da özellikle yazıtlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Oldukça yoğun bir şekilde göze çarpan bir diğer doğal tahribat bitki ve bitki kökleridir. Bu tahribat aslında ormanlık bir alanın arta kalanlarıdır, diye düşünülebilir.

Böyle bir yargının doğruluk payı da yüksek ihtimaldir. Ancak güncel bitkilenme durumu daha çok yabani bir örtü geliştirmiş durumdadır. Bu durum hem kanal yükseltilerinin net olarak ortaya konulamaması hem de bu yükseltilerin zamanla şekil değiştirmesine neden olabilecek bir risk barındırmaktadır.

Şekil 4.11. Kanal içinde bulunan bitki ve bitki köklerinin yarattığı tahribatlara ait görseller (Orjinal, 2019).

Doğal tahribatlara vereceğimiz bir örnek de tarihi kanalla kuzey taraftaki yamacın birbirlerine yaklaştıkları ve dolayısıyla daha dik bir açı oluşturduğu alanlarda görülmektedir. Dik yamaçlardan kopan kaya parçaları (bezen bu kaya parçaları 2×2 m. boyutlarında olabilmektedir) kanal içerisine yuvarlanarak hem suyun akışını etkilemekte hem de kanal içerisine yaptığı basınçla kanal yatağında tahribat yaratmaktadır.

Şekil 4.12. Kanal içerisine yuvarlanan kayalar (Orjinal, 2019).

4.2.2. İnsan müdahalesinden kaynaklı tahribatlar

İnsan müdahaleleriyle oluşan bu tür tahribatlar bazen doğal etkilerle beraber oluşan tahribatlara eşlik ederken; bazen de bire bir insanın direk müdahalesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanalın güney duvarlarına açılan kanallarla sulama yapılmak istenmesi en yaygın olanıdır. Bu kanallar tarihi kanalın güney kanadını tahrip etmekte kalmıyor; aynı zamanda tarihi malzemenin de yer değiştirerek orijinal dokusunun kaybolmasına yol açıyor. Bu tahribat paralelinde kanalın güney kanadında açılan boşluklara, bazı uygulamalarda gerek eski (tarihi) malzemeyle gerekse de modern malzemelerle basit su bentleri inşa edilmiştir. Bu su bentlerinin içerisine özelliklerleleşim alanlarında modern, beton su boruları yerleştirilmiştir.

Şekil 4.13. Kanal içinde genişletme çalışmaları sonucu oluşan tahribat. Sağ: kanalın dış eğiminde oluşan tıraşlama tahribatı (Orjinal, 2019).

İnsan müdahalelerinde bir diğer göze çarpan etken kanal içerisinde genişletme ve su tutma amacıyla inşa edilmiş küçük setlerdir. Bu durum bazen genişletmenin boyutuyla paralel olarak kanal içerisinde iş makineleri kullanmaya kadar varan bir tahribattır. Bu tahribatı bazen, kanalın dış konturlarının iş makinası vasıtasıyla tıraşlanması şeklinde de görebilmekteyiz. Kanalın dış konturlarının tahrip edilmesinin en önemli sebebi ekilebilecek alanları genişletmek ve bu alanı verimli bir toprakla doldurmaktır. Her iki durumda da kanal yükselteleri ve restitüsyon önerilerinde vurgulanan kanal yükselteleri içerisindeki moloz taş uygulamaları yoğun tahribat görmektedir. Kanal içi müdahaleleri aynı zamanda, yukarıda daha önce bahsedildiği

üzere, kaya düşmeleri sonucunda da görebilmekteyiz. Dik yamaçlardan koparak düşen kayaların kanal içerisindeki su akışını olumsuz etkilediği kısımlarda kaya çevresinde yapılan “düzeltmeler” suyun akışını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu müdahaleler tarihi kanalın yatağına önemli zararlar vermektedir.

Şekil 4.14. Yol inşası nedeniyle tahrip olan kuzey kanat ve kanal içerişe dökülen inşaat malzemesi (Orjinal, 2019).

Tarihi kanal üzerine inşa edilen yol ve köprüler de önemli birer tahribat nedenidir. Genişlikleri ve uzunlukları kanalın genişliğine göre değişkenlik gösteren bu inşa faaliyetleri kimi yerlerde kanal yükseltmelerini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Kimi zamanda köprü ve yollar destek ayakları ile beraber inşa edilmişlerdir. Bu durumdaki inşa faaliyetlerinin olduğu alanlarda tarihi kanal tamamıyla yok olmuştur ve yerini artık modern malzemelerle inşa edilmiş yapılar almıştır. Köprü ve yol uygulamalarının sadece, kanalı dik kesen bir eksen olarak kalmadığı bununla beraber, bazı durumlarda yolun kuzey kanadı boyunca devam edip bu kanadı tahrip ettiği durumlar da vardır. Kanalın bu şekilde tahrip edildiği durumlarda yol kuzey kanat boyunca tahribat yaratırken; aynı zamanda inşa faaliyetlerinden kaynaklı malzemeler de kanal içerisine dökülerek ayrıca bir tahribat yaratmaktadır.

Tahribata neden olan yol inşaatının kanalla ayrıldığı bölgelerde kanalın her iki kanadını da nispeten daha sağlam görebilmek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda kanal içerisine dökülen modern malzeme sadece yapılan çalışmalar esnasında görülen bir durum değildir. Kanalın kuzey kanadını takip eden yol sürekli onarım geçirmektedir. Bu

onarımlardan sırasında uzun süreler boyunca kanal içerisine dökülen malzemeler giderek yığınlar oluşturmakta ve bazı noktalarda suyun akışını etkileyecek durumdadırlar.

Aslında bu başlık daha önceki ‘doğal nedenlere bağlı tahribatlar’ ile ‘insan müdahalesinden kaynaklı tahribatlarla değerlendirilebilirdi. Ancak çözüm önerilerinde de değinileceği üzere; kendine özgü yaklaşımlar gerektirdiği için sorunlar kısmında da ayrı bir başlık açılması uygun görülmüştür. Daha önce doğal tahribatlar kısmında değinilen bitkilenme sorunu burada kanalın akışını etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi yerlerde seyrelen ve kimi yerlerde de oldukça yoğunlaşan bu bitki oluşumları kanal içerisindeki atıkların da birikmesinde önemli bir paya sahiptir.

Şekil 4.15. Kanal içi bitki yoğunluğu örnekleri (Orjhinal, 2019).

Bitkilenmenin yarattığı engeller kimi yerlerde suyun neredeyse durmasına neden olabilecek boyutlara ulaşabilmektedir. Bu durumda gerek bölge insanının temizlik çabaları gerekse de DSİ'nin gerçekleştirdiği temizlik faaliyetleri kanal dokusuna zarar verebilmektedir. Kimi zaman bu alanlara yakın yerleşim bölgelerinde yaşayanlar kanal içesine kürek, kazma ve ya çapa gibi basit aletlerle müdahale ederek bitkilerin köklerini kazımaya çalışmaktadırlar. Bu durum ne yazık ki bazen kanal kanatlarının eğimlerinde doku zararlarına neden olmakla kalmayıp; aynı zamanda zarar gören bu kısımlardan yağmur ve kar suları tarihi kanalın kanatları içerisine sızmaktadır. Bu durum kanal yükseltilerinin dokusunu (bu genellikle kil-çakıl yada molaz taş-bitki artığından oluşmaktadır) bozmaktadır.

DSİ'nin çalışmaları da bu temizlik müdahaleleri kapsamında değerlendirilebilir. DSİ iki yönlü temizlik çalışması uygulamıştır: İlki, kanal içerisinde biriken

tabakanın temizlenmesidir. Sonrasında bu temizliğe neden olan atık birikmesinin önüne geçmek için kanalın kanatları yüzeyinde yaptığı onarım çalışmalarıdır ki; bu da ikinci aşamadır. Bu onarım çalışmaları; kanal kanatlarının yüzeyine beton uygulayarak; hem suyun akışını normale döndürmek hem de tekrarlayan malzeme ve tabaka birikimini engellemeyi amaçlamaktadır. Her ne kadar iyi niyetli ve kanalı, su akışının devam etmesi bağlamında, korumaya çalışan bir yaklaşım olsa da tarihi kanalın kendine has dokusuna zarar verebilmektedir. Bu kompleks durum birbirine bağlı ve kilitlenmiş olarak gözüktüğü de bu, 'koruma; ve fakat orijinalini bozmama' ikilemi 'çözüm önerileri' bölümünde ele alınacaktır.

4.4. Halkın Beğenisinin Belirlenmesi Anket Analizi: Çizelgeler ve Açıklamaları

Bu saha çalışmasının evreni Van'a bağlı Gürpınar ilçesidir. Örneklemi ise 18 km'lik Şamram kanalının etrafındaki yerleşim yeri olan: Aşağı Kaymaz, Arkboyu, Köprüler ve Dönemeç mahalleleridir. Her mahalleden 25 hane olasılığa dayalı örneklem seçilimiyle tespit edilerek her haneden bir katılımcıyla görüşülmüştür. 13- 14 Mart 2019 tarihinde toplamda 100 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılarak geliştirilmiş anket uygulanmıştır. Her anket yaklaşık 10- 15 dakika sürmüştür. Sahada Kürtçe bilen 4 anketörle çalışılmıştır.

Saha için geliştirilen anket yapılandırılmış sorulardan oluşmaktadır. Hane halkının sosyo-ekonomik özellikleri, geçim kaynakları, üretim alanları ve ürünlerinin özellikleri, niçin ürettikleri, sulama kanalı hakkındaki algı, istek ve görüşleri, yapılacak sulama kanalı projesi ile ilgili görüşlerinin alınacağı bir anket tasarlandı. Anketörlere gerekli eğitimler verildikten ve resmi kurumlardan gerekli izinler alındıktan sonra saha çalışmasına başlandı.

Bu bölümde saha çalışmasında elde edilen veriler tablolaştırılarak yorumlanmıştır.

4.4.1. Katılımcıların sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri

Çizelge 4.1.Cinsiyet dağılımı

Cinsiyet	Sıklık	Yüzde (%)
Kadın	50	50,0
Erkek	50	50,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.1’de yer alan cinsiyet dağılımı nüfusun yarısını oluşturan kadınlarında görüşlerini almak projedeki her kesimin katılım ilkesinin işletilmesi için oldukça önemlidir. Tablodaki dağılımda da görüldüğü üzere %50’lik katılımı cinsiyet eşitliği sağlanmıştır.

Çizelge 4.2. Yaş aralığı dağılımı

Yaş Aralığı	Sıklık	Yüzde (%)
18-28 yaş	27	27,0
29-39 yaş	27	27,0
40-50 yaş	22	22,0
51- 61 yaş	15	15,0
62-72 yaş	5	5,0
73 ve üstü yaş	4	4,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.2’de, ankete katılım sağlayanların yaş dağılımı gösterilmektedir. Tabloya göre: katılımcıların %27’si 18-28 yaş aralığında, aynı oranda (%27) 29-39 yaş aralığında katılımcı bulunurken %22’si 40-50 yaş aralığında, %15’i 51-61 yaş aralığında iken %5’i 62-72 yaş aralığında ve %4’ü ise 73 ve üstü yaş grubundadır. Katılımcıların yaş dağılımına baktığımızda genç ve orta yaş ağırlıklı bir oran göze çarpmaktadır. Özellikle bu yaş aralığına önem gösterildi. Çünkü yapılacak yeni projenin desteklenmesi, güçlenmesinde sağlayacakları katkı kadar genç-orta kuşağın algı ve görüşleri tarihi çevreye ilişkin farkındalık ve bilgi düzeylerinin derlenmesi projenin tasarım ve uygulama süreçlerinde oldukça katkı sağlayıcı olmuştur.

Çizelge 4.3. Medeni durum dağılımı

Medeni Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Bekar	28	28,0
Evli	65	65,0
Eşini Kaybetmiş	7	7,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.3'te katılımcıların medeni durumlarının dağılımları yer almaktadır. Bu verilere göre: katılımcıların %65'i evli, %28'i bekar ve %7'si de eşini kaybetmiş.

Çizelge 4.4. Doğum yerine göre dağılım

Doğum Yeri	Sıklık	Yüzde (%)
Edremit/Dönemeç	9	9,0
Edremit/Köprüler	20	20,0
Gevaş	1	1,0
Gürpınar	9	9,0
Gürpınar/Arkboyu	23	23,0
Gürpınar/Aşağıkaymaz	12	12,0
Gürpınar/Bağrıyanık	1	1,0
Gürpınar/Değirmendüzü	19	19,0
Gürpınar/Kuşdağı	1	1,0
Gürpınar/Yedisalkım	1	1,0
Özalp	1	1,0
Van	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.4'te katılımcıların doğum yerleri yer almaktadır. Tabloya göre, katılımcıların %20'si Edremit/köprülerde, %23'i Gürpınar/Arkboyunda, %12'si Gürpınar/Aşağıkaymaz, %19'u Gürpınar/Değirmendüzü, %9'u Gürpınar, %9'u Edremit/Dönemeç, %3'ü Van, %1'si sırasıyla; Özalp, Gürpınar/Yedisalkım, Gürpınar/Kuşdağı, Gevaş köylerinde doğmuştur.

Çizelge 4.5. İkamet süresine göre dağılım

İkamet Süresi	Sıklık	Yüzde (%)
11-21 yıl	22	22,0
22-32 yıl	23	23,0
33-43 yıl	21	21,0
44-54 yıl	16	16,0
55 yıl ve üstü	18	18,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.5'te katılımcıların projenin gerçekleştiği yerdeki ikametgah sorusuna verilen cevaplar yer almaktadır. Katılımcıların ikametgah dağılımına baktığımızda uzun süredir Gürpınar'a bağlı köylerde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu da tarihsel bilinç, Şamram kanalıyla ilişki ve deneyimlerinin yoğun olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.6. Eğitim durumu dağılımı

Eğitim Durumu	Sıklık	Yüzde (%)
Okur-yazar değil	8	8,0
Okur-yazar	9	9,0
İlkokul mezunu	31	31,0
Ortaokul mezunu	18	18,0
Lise mezunu	28	28,0
Ön lisans mezunu	4	4,0
Lisans mezunu	2	2,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.6'da katılımcıların eğitim düzeyine göre dağılımı yer almaktadır. Katılımcıların %31'i ilkokul mezunu, %28'i lise mezunu, %18'i ortaokul mezunu %8'lik gibi bir oranda okur-yazar değil. Eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa bir toplumun kalkındırılması, bir yerin gelişimine ve dönüşümüne katkıları da aynı oranda yüksek olur. Katılımcılarla saha yapılan görüşmelerde eğitim düzeyinin yarattığı farklılık oldukça önemliydi.

Çizelge 4.7. Meslek dağılımı

Meslek	Sıklık	Yüzde (%)
Çalışmıyorum	38	38,0
Memur	7	7,0
İşçi	8	8,0
Çiftçi	32	32,0
Emekli	5	5,0
Öğrenci	10	10,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.7'deki meslek dağılımına baktığımızda katılımcıların %38 herhangi bir işte çalışmamaktadır. Tez çalışması ve peyzaj projesi için önemli %38'lik bir kesim çiftçilikle uğraşmaktadır. Şamram kanalı projesinin hayata geçmesi fazla olan bu işsizlik oranının bir düşüş sağlayarak köy halkını üretime katılımını artırabilir.

Çizelge 4.8. Geçim kaynaklarınız nelerdir?

Geçim Kaynağı	Sıklık	Yüzde (%)
Kamu/özel kurumundan maaş karşılığı çalışmak	18	18,0
Sosyal güvencesi (emekli/dul/engelli/yetim maaşı)	5	5,0
Günelik işçilik ile geçinme (inşaat, tarım, hizmet sektörü)	15	15,0
Tarım- hayvancılık	38	28,0
Diğer	11	1,0
Yanıt yok	13	13,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.8’de katılımcıların geçim kaynaklarının dağılımı yer almaktadır. Tabloya göre katılımcıların önemli bir kısmı yani %38’i tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. %18’i Kamu/özel kurumundan maaş karşılığı çalışırken, %15’i Günelik işçilik ile geçinme (inşaat, tarım, hizmet sektörü) ile %5’i Sosyal güvencesi (emekli/dul/engelli/yetim maaşı) ile, %23’lük bir kısmı geçim kaynakları konusunda bilgi vermemiştir. Tarım ve hayvancılık ile geçinenlerin önemli bir oranda olması oldukça değerli sulama kanalının işlev ve önemini görünür kılacağı gibi üretimi artırmaya dönük eko-turizm projesi içinde ön açıcı olacaktır.

Çizelge 4.9. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	34	34,0
Hayır	63	63,0
Yanıt yok	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.9’da katılımcıların %63’ü küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmazken %34’ü küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır.

Çizelge 4.10. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?

Niçin?	Sıklık	Yüzde (%)
Pazar için yetiştiriyorum	2	5,9
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	22	64,7
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum	10	29,4
Toplam	34	100

Çizelge 4.10’da küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapanların %22’si “ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum” derken %10’u hem aile hem de pazar için yetiştirdiğini, %2’lik bir kesim ise doğrudan Pazar için yetiştirdiğini belirtmiştir.

Çizelge 4.11. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	24	24,0
Hayır	71	71,0
Yanıt yok	5	5,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.11’de büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapıyorum diyenler %24 iken yapmayanlar ise %71 oranındadır.

Çizelge 4.12. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?

Niçin?	Sıklık	Yüzde (%)
Pazar için yetiştiriyorum	3	12,5
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	10	41,7
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum	10	41,7
Yanıt yok	1	4,2
Toplam	24	100,0

Çizelge 4.13. Kümes hayvan yetiştiriciliği yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	52	52,0
Hayır	46	46,0
Yanıt yok	2	2,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.14. Kümes hayvan yetiştiriciliğini niçin yapıyorsunuz?

Niçin?	Sıklık	Yüzde (%)
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	49	94,2
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum	2	3,8
Yanıt yok	1	1,9
Toplam	52	100,0

Çizelge 4.15. Arıcılık yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	4	4,0
Hayır	84	84,0
Yanıt yok	12	12,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.16. Arıcılık faaliyetini niçin yapıyorsunuz?

Niçin?	Sıklık	Yüzde (%)
Pazar için yetiştiriyorum	1	25,0
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	2	50,0
Yanıt yok	1	25,0
Toplam	4	100,0

Çizelge 4.17. Süt/yoğurt/peynir/tereyağı üretiyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	28	28,0
Hayır	72	72,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.18. Bal üretiyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	3	3,0
Hayır	96	96,0
Yanıt yok	1	1,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.19. Yumurta üretiyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	34	34,0
Hayır	51	51,0
Yanıt yok	12	15,0
Toplam	100	100,0

4.4.2. Sebze/doğal ot/meyve yetiştiriciliği ve toplayıcılığı ile ilgili üretim faaliyetleri nedir?

Çizelge 4.20. Sebze yetiştiriciliği yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	76	76,0
Hayır	24	24,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.21. Sebze yetiştiriciliğini neden yapıyorsunuz?

Neden?	Sıklık	Yüzde (%)
Pazar için yetiştiriyorum	5	6,6
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	70	92,1
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum	1	1,3
Toplam	76	100,0

Çizelge 4.22. Sebze yetiştiriciliği yaparken şamramSulama kanalını kullanıyormusunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	60	60,0
Hayır	33	33,0
Yanıt yok	7	7,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.23. Meyve yetiştiriciliği yapıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	85	85,0
Hayır	14	14,0
Yanıt yok	1	1,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.24. Meyve yetiştiriciliğini neden yapıyorsunuz?

Neden?	Sıklık	Yüzde (%)
Pazar için yetiştiriyorum	1	1,2
Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum	82	96,5
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum	2	2,4
Toplam	85	100,0

Çizelge 4.25. Meyve yetiştiriciliği yaparken şamiran sulama kanalını kullanıyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	66	66,0
Hayır	32	32,0
Yanıt yok	2	2,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.26. Doğadan yabancı otları (siyabo, dağ kekiği, mende, kenger, mantar, revas (uskun) vd.) topluyor musunuz?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	22	22,0
Hayır	76	76,0
Yanıt yok	2	2,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.27. Doğadan yabancı otları (siyabo, dağ kekiği, mende, kenger, mantar, revas (uskun) vd.) neden topluyorsunuz?

Neden?	Sıklık	Yüzde (%)
Ailenin kendi ihtiyaçları için topluyorum	20	90,9
Hem ailem hem de pazar için topluyorum	2	9,1
Toplam	85	100,0

Çizelge 4.28. İlçenizde bulunan sulama kanal için hangi adlar kullanıyor?

Kanal Adı	Sıklık	Yüzde (%)
Basnulak	1	1,0
Beyarki	2	2,0
Cazer	1	1,0
Coya miran	18	18,0
Feka musa	1	1,0
Minua	2	2,0
Nav cog	1	1,0
Sahmeran	4	4,0
Şamiran	59	59,0
Şamran	2	2,0
Bilmiyorum	8	8,0
Yanıt yok	1	1,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.28’de Minua (Şamran)kanalına yerel halk nasıl adlandırıyor diye sorulmuş. Tabloya göre: %59’u Şamiran (Kürtçe ismi), %18’i Coya Miran (Kürtçe ismi), %4’ü Şahmeran, %2’lik oranlar olarak sırasıyla; Beyarki (Kürtçe ismi), Minua, Şamran diye tanımlarken %1’lik bir oran içinde şu adlandırmalar kullanılmış: Basnulak, Cazer, NavCog (Kürçe ismi) olarak adlandırılmış. Kanal ile ilgili adlandırmalara bakıldığında; kanalın tarihçesini bilenler orijinal adı olan minua’yı kullanıyor ki bu oran çok az fakat daha çok halk arasında kanalın ismi konusunda kürtçe tanımlamalar yer aldığı görülmektedir.

4.4.3. Minua (Şamran) kanalının adı, yapılma nedeni ve kim/ler tarafından yapıldığı bilgisi

Bu bölümde katılımcıların Minua (Şamram) kanalının tarihçesi hakkındaki bilgisi, ilgisi ve onlar tarafından nasıl tanımlandığı, algılandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle bu tür çalışmaların toplumsal hafızadaki yeri ve sürdürülebilirliği görülmüş olacaktır.

Çizelge 4.29. Kim, neden bu isimleri koydu biliyor musunuz?

Kim, Neden Bu İsimleri Koydu?	Sıklık	Yüzde (%)
Bir Erkeğin Kadın İçin Yaptığı Kanal	1	1,0
Ermeniler Tarafından Konuldu	10	10,0
Eskiler Bu İsmi Kullanır	22	22,0
Eskiler Coya Miran Diyor	1	1,0
Kral Kızı İçin Yapmıştı	1	1,0
Krallar Yapmış Kendi Aralarında Yarışmak İçin	1	1,0
Miran Beyi Yapmış	1	1,0
Şamram Adlı Kadın Yapmıştır	3	3,0
Suyun İlk Çıktığı Yer Olduğu İçin Söyleniyor	1	1,0
Tarihten Kalan İsim	1	1,0
Urartular Tarafından Yapılmış	12	12,0
Bilmiyorum	43	43,0
Yanıt yok	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.29’da kanalın tarihçesinin yerel halk tarafından bilinip bilinmediğini öğrenmek için kanala bu isimleri kim, neden vermiştir diye sorulmuştur. Tabloya göre: %43’ü bunu bilmiyor, %22’si sadece eski atalarının bu ismi kullandıkları için bildiklerini belirtmişlerdir, %12’si Urartular tarafından yapıldığını ismin onlardan kaldığını belirtmiştir, %10 ise Ermeniler tarafından konulduğunu belirtmiştir, %3’ü Şamran adında bir kadının yaptığı ve o nedenle adının bu olduğunu belirtmişlerdir, %1’lik dilim içinde ise; bir erkeğin kadın için yaptığı kanal, Eskiler Coya Miran dermiş, kral kızı için yaptığı, Miran beyi yapmış, suyun ilk çıktığı yer olduğu için söyleniyor, tarihten kalan isim olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmının kanalintarihselliği konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Bu tezin bir diğer önemi tarihsel bir bilinç oluşturmaktır.

Çizelge 4.30. Sizce bu kanal kim/ler tarafından neden yapılmıştır?

Kanal Kim/ler Tarafından Yapılmış?	Sıklık	Yüzde (%)
Dedelerimiz yapmış	1	1,0
Devlet	1	1,0
Ermeniler Değirmenlerde Un Üretmek İçin Yapılmıştır	19	19,0
Miran Beyi Tarafından Yapılmıştır	1	1,0
Urartu kralı, Urartular Tarafından Semiramis Adına Yapılmıştır	20	20,0
Bilmiyorum	55	55,0
Yanıt yok	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.30’da bir önceki soruya paralel olarak kim/ler tarafın niçin yapıldığı sorulmuştur. Tabloya göre katılımcıların %55’i bilmediğini belirtmiş. %20’si Urartu kralı, Urartular tarafından semiramis adına yapıldığını, %19’u Ermeniler tarafından değirmenlerde un üretmek için yapılmış olduğunu belirtirken %3’ü soruyu yanıtlamamış,%1’lik bir kesimde Miran beyi tarafından, devlet ve dedelerinin yapmış olduğunu belirtmişlerdir. Bu tabloda da önemli bir oran bu konuda hiçbir şey bilmiyorken %39’luk bir oran Ermeni ve Urartulardan kalma olduğunu belirtmişlerdir.

4.4.4. Minua (Şamram) kanalının mahalle ve köyleri için önemi

Çizelge 4.31. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemli midir?

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	92	92,0
Hayır	1	1,0
Yanıt yok	7	7,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.31’de sulama kanalını önemli bulup bulmadıkları sorulmuş. Tabloya göre katılımcıların %92’si kanalı köy veya mahalleleri için önemli olduğunu belirtmiştir. %7’lik bir kesim bu konu hakkında yorum yapmamıştır.

Çizelge 4.32. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemi – 1

Önemi	Sıklık	Yüzde (%)
Ailemiz İçin Önemli	1	1,0
Araziler İçin Önemli	5	5,0
Bağ ve Bahçe İçin Önemli	54	54,0
Geçim Kaynağı Olması	15	15,0
Hayvanlarımız İçin Önemli	3	3,0
Köy halkı İçin Önemli	1	1,0
Sulama İçin Önemli	17	17,0
Tarım ve Seracılık	1	1,0
Yanıt yok	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.32’de Şamram kanalı neden önemlidir diye sorulmuştur. Birinci önem sırası olarak şöyle ifade edilmiştir: Katılımcıların %54’ü bağ ve bahçe için önemli bulmuş, %17’si sulama için önemli bulmuş, %15’i geçim kaynağı olarak önemli bulurken %5’i arazileri için, %3’ü hayvanları için, %1’i ise aile, tarım ve seracılık ve köyleri için önemli bulduklarını belirtmişlerdir. Bu veriler anlaşılacağı üzere Şamram kanalını tarımsal üretim ve doğal ihtiyaçlar için hala büyük bir işleve sahiptir.

Çizelge 4.33. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemi – 2

	Sıklık	Yüzde (%)
Çocuklar Yüzmeyi Öğreniyor	11	11,0
Ekoloji İçin Önemli	32	32,0
Hayvanlar İçin Önemli	1	1,0
Sulama İçin Önemli	2	2,0
Temizlik İçin Önemli	1	1,0
Yün Yıkama	7	7,0
Yanıt Yok	46	46,0
TOPLAM	100	100,0

Çizelge 4.33’de sulamanın ikinci önem sıralaması sorulmuş ve tabloya göre: Katılımcıların %46’sı soruya yanıt vermezken %32’i ekoloji için önemli olduğunu, %11’i çocuklar yüzmeyi öğreniyor olduğu için,%7’si yün yıkamak için, %2’si sulama için, %1’i hayvanlar için önemli bulmaktadır.

4.4.5. Katılımcıların Şamram Kanalı çevresinde yapılacak proje ve çalışmalar hakkındaki düşünceleri

Çizelge 4.34. Şamramkanalı çevresinde yapılacak proje ve çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Yanıt yok	Toplam
Şamram Kanalı Tarım Sulaması İçin Daha Fazla Aktifleştirilsin	Sıklık (%)	91	4	1	1	2	1	100
Şamram Kanalı Turistlerin Gelmesi İçin Projelendirilsin	Sıklık (%)	89	3	3	2	2	1	100
Şamram Kanalında Dinlenme ve Eğlence Mekânları Ya Pilsin	Sıklık (%)	90	2	3	2	2	1	100
Şamram Kanalının Geçtiği Köylerde Turistlerin Ağırlanması İçin Konaklama Merkezleri Yapılsın	Sıklık (%)	79	5	4	6	5	1	100
Şamram Kanalı Kendi Haline Bırakılsın	Sıklık (%)	14	3	4	8	70	1	100
Şamram Kanalı Turizm Değil Tarım İçin Değerlendirilsin	Sıklık (%)	62	4	6	9	17	2	100
Şamram Kanalı Hem Turizm Hem De Tarımsal Faaliyetler İçin Değerlendirilsin	Sıklık (%)	83	6	2	2	6	1	100
Köy Halkı Evlerini Turistlere Açsın	Sıklık (%)	72	10	5	1	9	3	100
Köy halkı ürettiği ürünlerin satışı için Ekolojik halk pazarları kurulsun	Sıklık (%)	85	5	1	1	5	3	100
Şamram Kanalı Etrafında Organik Tarım Yapılsın	Sıklık (%)	85	7	0	1	5	2	100
Şamram Kanalı Etrafında Bisiklet Yapılsın	Sıklık (%)	91	1	2	0	4	2	100
Şamram Kanalı Etrafında Yürüyüş Yapılsın	Sıklık (%)	92	1	0	1	4	2	100
Şamram Kanalı Etrafında Koşu Parkuru Yapılsın	Sıklık (%)	89	2	3	3	4	2	100
Şamram Kanalı Etrafında Araç Yolu Yapılsın	Sıklık (%)	89	2	0	2	5	2	100
Şamram Kanalı Etrafında Seyir Terası Yapılsın	Sıklık (%)	94	4	0	0	4	2	100
Şamram Kanalındaki Mevcut Köprüler Yenilensin	Sıklık (%)	94	1	0	1	2	2	100

Çizelge 4.34'te yapılacak projeler hakkında yerel halkın görüşlerinin ne olduğu sorulmuştur. Tablonun geneli değerlendirildiğinde proje içindeki tüm çalışmalar%90-94 aralığında kesinlikle onaylarken sulama kanalının kendi haline bırakılmasını da aynı oranda redetmektedir. Böylelikle köy halkı projeleri destekleme konusunda ve bundan yarar görecekleleriyle ilgili bir farkındalığa, bilince sahip olduklarını gözlemlenmektedir.

4.4.6. Şamram Kanalı ve mahalle/köyleri için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileri

Bu bölümde son olarak katılımcıların Minua (Şamram) kanalı ve köylerinde yapılması istenen çalışmalar için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileri alınmıştır. Böylelikle projenin her tasarım aşamasında yerel halkın ve doğal kültürün ihtiyaç, beklenti ve önerileri ışığında daha gerçekçi hazırlanmasına olanak tanımıştır.

Çizelge 4.35. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? - 1

İstek, Beklenti, İhtiyaç ve Öneriler	Sıklık	Yüzde (%)
Anketteki Projelere Katılıyorum	20	20,0
Bozulmadan Düzeltilsin	1	1,0
Çevresi Düzeltilsin	1	1,0
Güvenlik Tedbiri Alınsın	6	6,0
Güzelleşsin, Turistler Gelsin Köyümüze	2	2,0
Kanal Betonlaştırılsın	9	9,0
Kanal Bozulmadan Düzeltilsin	2	2,0
Kanal Hizmete Açılsın	4	4,0
Kanal Temizlensin	41	41,0
Su Düzenli Aksin	7	7,0
Turistik Olarak Değerlendirilsin	3	3,0
WC, Mescit, Lokanta Yapılsın	1	1,0
Yollar Yapılsın	3	3,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.35'te katılımcıların istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileri sorulduğunda: %41'i kanalın temizlenmesini, %20'si ankette belirtilen çalışmaları, %9'u kanalın betonlaştırılmasını, %7'si suyun düzenli akmasını, %6'sı güvenlik tedbiri alınmasını, %4'ü kanalın hizmete açılmasını, %3'ü turistik olarak değerlendirilsin, %1'i çevresinin bozulmadan düzeltilmesini talep etmişler. Bu taleplerden yola çıkarak aslın Şamram kanalının eksikleri ve sorunları da görünür hale gelmiştir. Projenin şekillenmesinde bu istek ve önerilerde göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.36. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? – 2

İstek, Beklenti, İhtiyaç ve Öneriler	Sıklık	Yüzde (%)
Çevresi Düzeltilsin	7	7,0
Çocuklarımız İçin	1	1,0
Doğallığı Korunsun	18	18,0
Drenajı Arttırılsın	1	1,0
Hizmete Açılsın	11	11,0
Kanal Düzenlensin	1	1,0
Kanal Tanıtılsın	9	9,0
Kanal Tekrardan Yapılsın	6	6,0
Kanal Temizlensin	1	1,0
Kanala Zarar Verilmesin	1	1,0
Sızıntıların Önlenmesi	6	6,0
Sosyal Aktiviteler Yapılsın	3	3,0
Tel Örgü Çekilsin	3	3,0
Turizme Açılsın	13	13,0
Yollar Yapılsın	4	4,0
Yürüyüş Yolu Yapılsın	1	1,0
Zarar Verilmesin	2	2,0
Yanıt Yok	1	1,0
Toplam	100	100,0

Çizelge 4.36’da katılımcıların istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileri sorulduğunda ikinci seçenek olarak öne çıkanlar şunlar: tabloya göre katılımcıların %18’i doğallığının korunmasını, %17’si sızıntıların önlenmesini, %13’ü turizme açılmasını, %11’i hizmete açılmasını, %9’u kanalın tanıtılmasını, %6’sı kanal tekrardan yapılmasını, %4’ü yollarını yapılmasını, %3’ü sosyal aktivelere yapılmasını, %3’ü tel örgü çekilsin, %2’si zarar verilmesin, %1’lik oran içinde çocukları için, drenajının artırılması, kanalın temizlenmesi, kanala zarar verilmemesi, yürüyüş yolu yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu tabloda da önemli birkaç başlık öne çıkmaktadır. Katılımcılar tarafından kanalın doğallığının korunmasına dair bir bilinç olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sulama kanalıyla ilgili: sızıntıların olduğu, temiz olmadığı, hasar gördüğü ve çevre düzenlenmesinin olmadığı tespit edilmiştir. Böylelikle proje kapsamında bu sorunların giderilip doğal özellikleri korunarak sulama kanalının bir önce yenilenmesi ve iyileştirmesi çalışmalarının yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır.

Ayrıca kanalın tanıtılarak turizme kazandırılması da öne çıkan talepler arasındadır.

Çizelge 4.37. Sizin şamram kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir? – 3

Sizin Şamram Kanalı ve Köyünüz İçin İstek, Beklenti, İhtiyaç Ve Önerileriniz Nelerdir? – 3		
	Sıklık	Yüzde (%)
Balık Tutulmasın	16	16,0
Değirmenler Canlandırılın	25	25,0
Halı Saha	1	1,0
Halka Daha İyi Hizmet Verilsin	7	7,0
İstihdam Yaratılsın	12	12,0
Kesif Yolu Olsun	14	14,0
Tarımsal Sulamada Kullanılsın	5	5,0
Yaylalara Elektrik Verilmesi	12	12,0
Yerli Yabancı Turistler İçin Düzenlensin	8	8,0
TOPLAM	100	100,0

Çizelge 4.37’de son olarak öne çıkan istek, beklenti, ihtiyaç ve önerilere baktığımızda tabloya göre katılımcıların %25’i değirmenlerin canlandırılmasını, %16’sı balıkların tutulmamasını, %14’ü keşif yolunun yapılmasını, %12’si yaylalara elektrik verilmesini, yine %12’si istihdan alanı yaratılmasını, %8’i kanalın yerli ve yabancı turistler için düzenlenmesini, %7’si halka daha iyi hizmet verilmesini, %5’i tarımsal sulamada kullanılmasını ve %1’i de halı saha yapılmasını talep etmiştir.

Bu tabloda öne çıkan önemli bir vurgu değirmenlerin sulama kanalıyla ilişkisinin bilindiği ve canlandırılması gerektiğine dair bir hassasiyet ve bilinç olduğunu gözlemlemekteyiz. Son talepler sulama kanalını aşan daha kapsayıcı öneri ve taleplere dönüştüğünü görmekteyiz. Fakat proje dışı gibi görünse de tüm talep öneriler sulama kanalının varlığıyla iç içe geçmektedir.

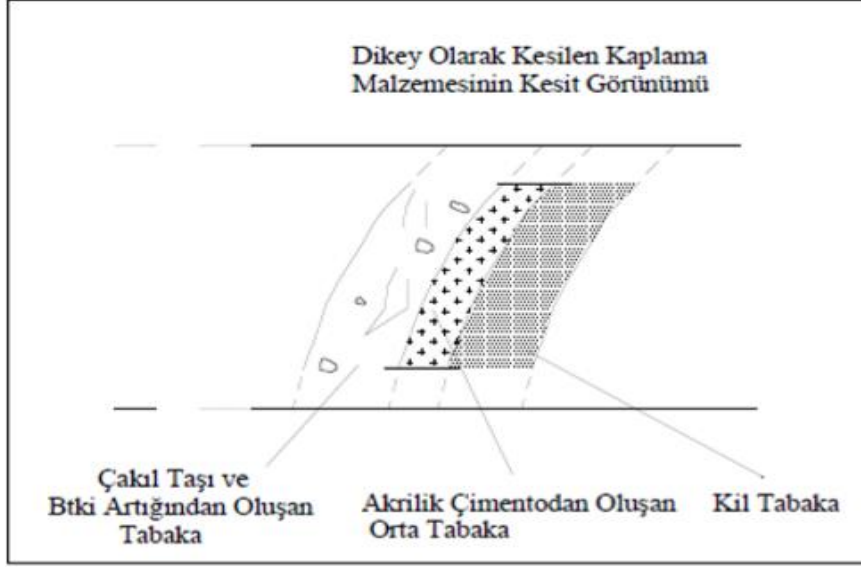
5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Minua (Şamram) Kanalı'nda tamamen ortadan kalkmış bir tarihi kanaldan değildir. Kanal; büyük çoğunluğu orijinal Urartu dönemini yansıtan bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır, aynı zamanda Ortaçağ değişikliklerinin de izlenebildiği yerler mevcuttur. Bu izleri göz önünde bulundurarak kanalda toplam 18 müdahale alanı belirlenmiştir. Bu alanların 15'i su tahliye noktalarına ait olup; 3'ü ise istinat duvarlarına aittir.

Müdahale edilecek bu alanlardan 6'sı doğal tahribat, 10'u insan eliyle oluşturulmuş tahribat ve 2'si ise hem doğal hem de insan eliyle oluşturulmuş tahribatlardandır. Bu alanların neredeyse tamamında temizlik kaynaklı bozulmalar da mevcuttur.

Yapılacak müdahaleler;

1. Su tahliye sisteminin kurulması ve bu sistemin üzerinin orijinal doku tabakası elde edilerek gerek moloz taş ve çimento gerekse de blok betonlardan oluşan yapılar bu sökülme işlemine tabi tutulacak birimlerdir. Ardından, oluşacak boşluklara su tahliye sistemleri oturtulacak ve bu sistemin her iki tarafında oluşan boşluklar orijinal dokuya ait bir kaplamayla doldurulacaktır.
2. Üzerinde modern yapıların olduğu su tahliye noktaları ise buradaki müdahalelerde de önemli nokta, olabildiğince tarihi dokuya zarar vermeden su tahliye işlemlerinin gerçekleştirilecek olmasıdır.
3. Kanalda biriken malzeme Kil-Çakıl ya da Moloz-Taş ve bitki artığından oluşan malzemedir. Bunun yanında özellikle kanalın kayalarla kesiştiği noktalarda, Urartu Dönemi'nde ana kayanın düzeltilerek kanala yol açıldığı görülmüştür. Restorasyon uygulamalarının gerçekleşeceği noktaların hiçbirinde ana kayaya müdahale söz konusu değildir. Dolayısıyla uygulamalardaki ana malzemelerimiz de kil, çakıl taş, moloz taş, bitki artığı büyük ağızlı iş makinaları kullanılmadan insan eliyle yada daha az zarar verecek küçük iş makinalarıyla kanaldan uzaklaştırılması gerekmektedir.

Şekil 5.1. Kanal içi bitki yoğunluğu örnekleri (Restorasyon Raporu, 2018).

5.2. Minua (Şamram) Kanalı Rekreatif Peyzaj Tasarımı

Çalışma alanında düşünülen peyzaj tasarımının Uratulardan kalma bir tarihi sulama kanalına yönelik olması beraberinde birtakım zorluklar getirmiştir. Bu zorlukları aşmak için, farklı bilim alanlarıyla ortaklaşmayı ve spesifik alanlara yönelik bütüncül bir bakış açısını geliştirmeyi gerektirmiştir. Öyle ki; sulama kanalının tarihi değeri, coğrafik konumu, toplumsal değeri ve uygulanacak olan peyzaj programıyla da 'gelecek' değeri aynı anda ve ölçüde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede tezde önerilen peyzaj projesi; Minua (Şamran) Kanalı'nın daha görünür kılarak tarihi eserlere ve bu eserlerin yarattığı çevresel ilişkilere yaklaşım bakımında da tarihi sulama kanallarına örnek teşkil edecektir. Tarihi kanalın korunması noktasında bir işlev üstlenecek olan peyzaj tasarım projesi; aynı zamanda günümüz kullanıcılarına rekreatif kullanım imkan verecek unsurları da beraberinden düşünülmüştür.

Tez boyunca yapılan incelemelerde planlanan peyzaj projesinin tarihi eserle iyi bir entegrasyon oluşturması için tarihi kanalın güncel durumuna yönelik belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Belgeleme çalışmaları akabinde, tarihi kanalın restorasyon projeleri için kullanılacak malzeme detayları belirlenmiştir. Dolayısıyla tarihi kanalın etrafında gerçekleştirilecek peyzaj uygulamalarının kanalın orijinal malzemeleriyle uyumlu olmasına için önerilere geliştirilmiştir.

Tarihi, arkeolojik ve restorasyon çalışmalarına ilişkin incelemelerin ardından gerçekleştirilen çalışma, tarihi sulama kanalı çevresindeki habitata dikkate alınmıştır:

Bitki çeşitliliği, canlı yaşamı, gelecek olan insanların kanal çevresindeki biyolojik atmosferleri izlemeleri ve hissetmeleri yönelik olmuştur.

Bu amaçla proje tasarımında mevcut habitatı ve bitki dokusunu korumaya dönük önlemler alınmıştır. Proje bitkilendirme tasarımında gelen ziyaretçilere bölgenin florası hakkında bilgi vermesi düşüldüğünden yabancı veya egzotik türler kullanılmamıştır.

Çalışmanın tamamlayıcı bir adımı olarak da sulama kanalının projelendirildiği bölgede yaşayan insanlar açısından ne ifade ettiğine yönelik veriler de elde edilmiştir. Tez çalışması açısından, tarihsel mirası koruma, bu konuda bilinç geliştirme ve projenin sürdürülebilirliği açısından sürece yöre halkının katılımını sağlamak oldukça önemliydi. Bu temel gerekçe ile gerçekleştirilen saha araştırmasında belirlenen popülasyon özelinde halkın sosyo-ekonomik özellikleri, geçim kaynakları, üretim alanları ve ürünlerinin özellikleri, niçin ürettikleri, sulama kanalı hakkındaki algı, istek ve görüşleri, yapılacak sulama kanalı projesi ile ilgili görüşlerine başvurulmuştur.

Sulama kanalının çevresindeki köylülerin geçim kaynakları, ürettikleri ürünler ve bu ürünleri proje hayata geçirildiğinde daha çok taktir edileceği ve bu da artacağı ve üretimi teşvik edeceği var sayılarak bölgenin tarımsal ürünlerinin satışının yapılacağı bir ekolojik halk pazarlarının kurulmasına karar verilmiştir.

Minua kanalı hakkındaki bilgi ve algıları sorulduğunda katılımcıların bu konudaki görüşleri çeşitlilik göstermektedir. Buna bineyen peyzaj tasarımı ve uygulama çalışmalarına hem bölge halkının ve hem gelecek turistleri bilgilendirmek adına Tarihi Minua (Şamram) kanalının tarihçesinin anlatıldığı bilgilendirme levhalarının da proje kapsamın da yer verilmesi planlanmıştır

Şamram kanalı bölge halkı için tarımsal üretim ve ekonomik ihtiyaçlar için hala büyük bir işleve sahip tespit edilmiştir. Bu nedenle kanalın restore edilip ilk kullanım amacına yönelik çalışmaların yapılması için gerekli kurumlarla görüşülmesi ön görülmüştür. Ayrıca proje kapsamında tarımsal sulama faaliyetlerinde kanalın önemi üzerinde durularak hem ilk amaçsal işlevini yerine getirmek hem de geleceğe kanalın tarihsel özgünlüğünü aktarmak için koruma ve yenileme tasarımları da gerekli disiplinlerden (arkeloglar, sanat tarihçiler ve restorasyoncuşlar vb.) alınacak deskeler yapılması planlanmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen belge, restorasyon çalışmaları ve devamında yapılan saha çalışmasının sunduğu veriler ışığında tarihi çevreler bağlamında gerçekleştirilen peyzaj tasarısı şöyle gerçekleştirilmiştir:

Proje kapsamında tümünden kaldırılması planlanan mevcut köprülerin bulunduğu yerleşkede yoğun yerleşim alanları olduğundan dolayı öne çıkan güvenlik ve ulaşım ihtiyaçları açısından dokunulamamıştır. Fakat bu tez çalışması ile planlanan peyzaj tasarımında kanal üstünde daha önce yapılmış olan geçiş köprülerin yenilenmesi, doğal malzemeler kullanılarak doğal yapısının korunması amaçlanmıştır.

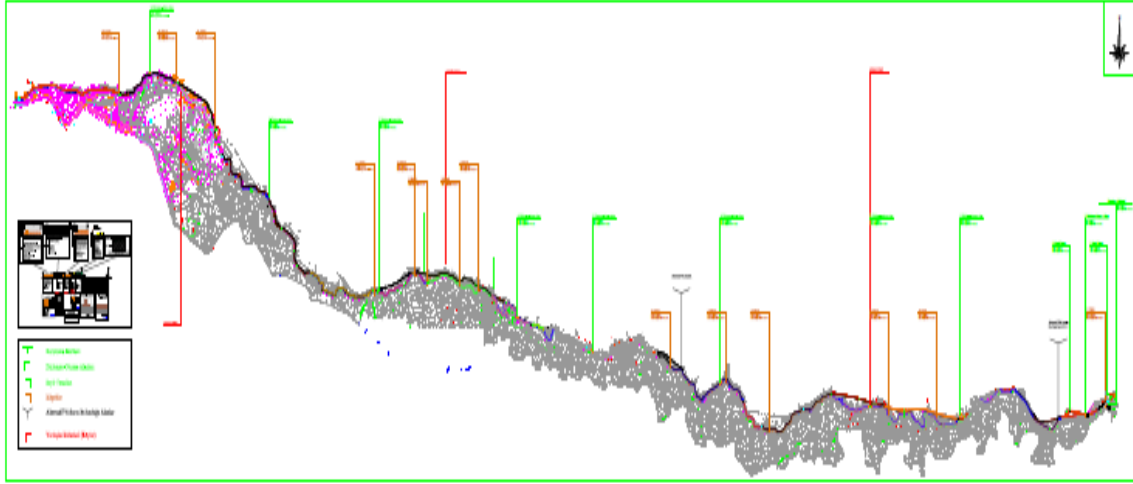
Seyir terasları peyzaj projesinin önemli bir ögesi olup iki adet tasarlanmıştır. 1. Seyir terasında daha komplike bir alan oluşturulmuşken; 2. Seyir terası daha sade tutulmuştur. Her iki seyir terasına da tırmanma rampalarıyla çıkılmakta ve bu rampaları takip eden engelli, ve yaşlılar düşünülerek engelli rampaları yapılmıştır. Ayrıca tasarlanan alandaki seyir terasları önemli bir genişlikteki alana yayılmakta ve tamamıyla sit sınırlarının dışında yer almaktadır. Seyir terasları ile Gürpınar ovasının doğal görünümünü ziyaretçilerin daha rahat görmesini sağlayacak manzara noktaları oluşturmaktır.

Komplike bir alan olarak bir başka uygulama da karşılama merkezidir. Minua (Şamram) Kanalı'na yönelik projelerin başlangıcında bulunan bu tasarım 1400 m²'lik bir alana yayılmaktadır. Alan tamamen sit sınırları dışındadır.

Peyzaj projesi çalışmalarında en yoğun olarak karşımıza çıkan tasarım parkur ve yollardır. Koşu parkuru, araç yolu, bisiklet yolu ve yürüyüş yolu olarak toplan 4 birimden oluşmaktadır. Toplam 189.535 m²'lik bir alanda yapılacak olan parkur ve yol çalışmalarının 141.700 m²'si sit sınırları içerisinde yer alırken; 47.835 m²'si ise sit sınırları dışındadır. Parkur ve yol çalışmalarının sit sınırları içerisine çok yoğun olarak girip çıkması nedeniyle tüm tasarımda sit sınırları içerisindeki hassasiyet gözetilmiştir. Uygulamalarda, zeminde 15-20 cm.'lik bir derinlikte parkur ve yolların tasarımları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu 15-20 cm.'lik derinlik, güncel olarak varlığını koruyan patika köy yolunun yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkacak derinliktir. Bu kodun belirlenmesinde ki amaç sit alanlarında kazı-dolgu yapılmasının yasak olmasından kaynaklanmaktadır. Malzeme olarak bu tasarımda; kompozit ahşap, kayrak taşı, akrilik boya, blokaj malzemesi, zemin döşeme keçesi, kum, harç derzi, klips ve kutu profiller

kullanılacaktır. Proje kapsamında tasarlanan parkur ve yollarla tarihi sulama kanalının etrafı canlandırılarak ziyaretçilerin ilgisini artırmaktır.

Minua (Şamram) çalışma alanı uzunluğu 18 km olduğundan yapılan çalışma pafta üzerinde çok net bir görüntüye sahip olmamaktadır bkz. (Şekil 5.2). Bu sebepten dolayı tasarım her çalışma alanı kendi içinde ayrı ayrı levhalar şeklinde hazırlanmıştır bkz. (Ekler 2.1 levhalar). Bu levhaların içeriği ise: Yapılan çalışmanın kapsadığı sit alanı içerisindeki ve dışındaki alanların konumu, projenin başlangıç noktasına göre konumu, yayıldığı alanı (m²), projenin gerçekleştiği alanın fotoğrafları, projelendirilmiş alanın render görüntüsü ve detaylarını içermektedir.

Şekil 5.2. Minua (Şamram) Kanalı pafta düzeni

5.2.1. Sit sınırları içerisindeki peyzaj tasarımları

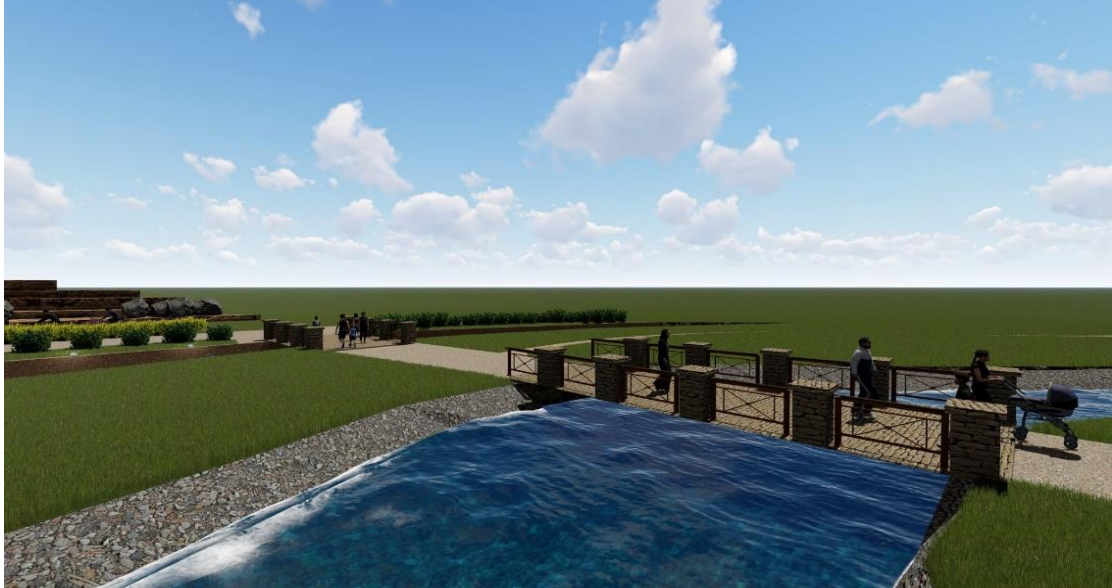
5.2.1.1. Köprü düzenlemeleri

Peyzaj projesinin devam ettiği alan boyunca toplam 15 adet köprüde zemin kaplama ve korkuluk çalışmalarına yönelik tasarım yapılmıştır. 15 adet köprü'nün tamamı sit sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu tasarımla amaç; köprülerin masif beton görüntüsünü kapatarak; köprüleri, tarihi kanalın geçtiği doğal alana daha uyumlu hale getirmektir. Köprülerde dekoratif zemin malzemesi olarak kayrak taşı kullanılmıştır. Köprülerin sit sınırları içerisinde olmasından ötürü köprü korkuluklarında kullanılan metal malzeme zemine sabitlenmeyip köprülerin uç kısımlardaki betona sabitlenmiştir.

Böylece köprü ayaklarının sit sınırları içerisinde olası kültürel öğelere zarar verebilme ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Şekil 5.3. Minua (Şamram) kanalı köprü görüntüleri (Orijinal 2019).

Şekil 5.4. Minua (Şamram) kanalı köprü düzenlemesi öneri projesi.

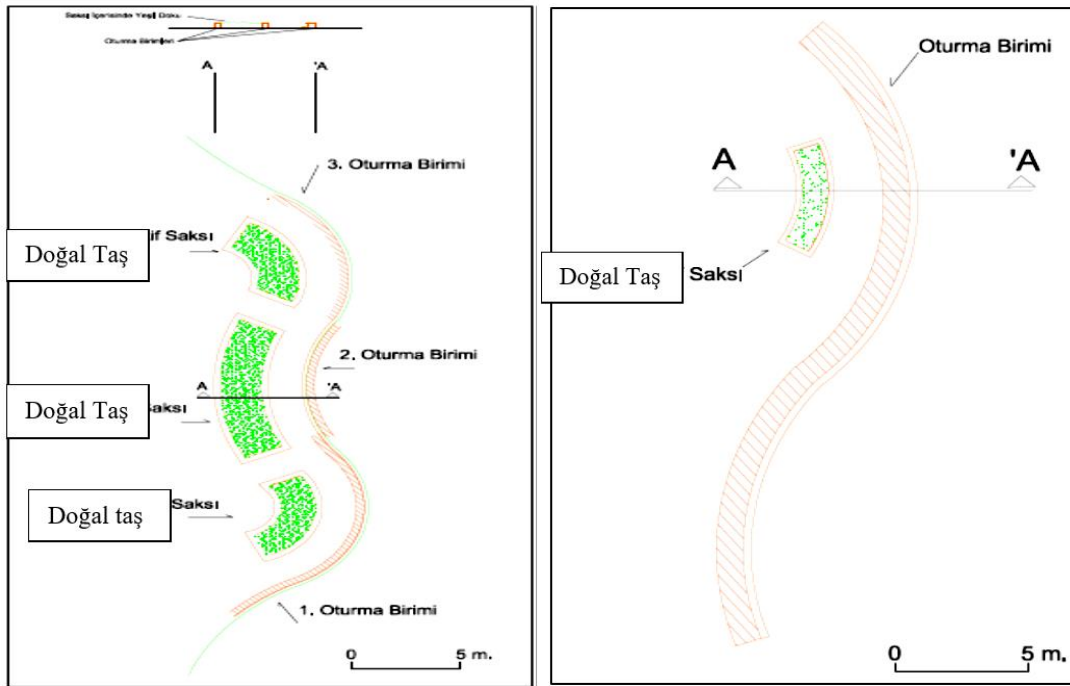
5.2.1.2. Dinlenme-oturma alanları

Çalışma alanının farklı noktalarında yer alan dinlenme – oturma alanları ve saksılardeteyli bir şekilde levhalarda tasarlanmıştır(Bkz. Lev. 2. Oturma – Dinlenme)

Malzeme olarak: Oturma birimleri ve doğal taş saksılarda bölgenin blok taşları kullanılmıştır. Oturma birimlerinin en üst malzemesi olarak kompozit ahşap malzeme yer alıyor. Zeminde, bölgenin doğal taşı kullanılarak bir kompozisyon elde edilmiştir. Bu malzemenin hemen altında ise sıkıştırılmış zemin ve bu zeminin altında ise sağlam zemin bulunmaktadır.

Şekil 5.5. Dinlenme - oturma alanlarında kullanılacak malzemelerin yukarıdan aşağıya doğru sıralaması.

Şekil 5.6. Dinlenme – Oturma Alanına ait tasarım örneği.

5.2.2. Sit sınırları dışında yer alan peyzaj tasarımları

5.2.2.1. Karşılama merkezi

Alanın tanıtılması, alanın girişinin vurgulanması ve alanla ilgili bilgilendirme ve yönlendirmelerin yapılması amacıyla peyzaj projesi kapsamında bir karşılama merkezine ihtiyaç duyulmuştur. Bu karşılama merkezi bina, oturma alanı, otopark, çocuk oyun alanı ve yeşil alanlardan oluşan bir kompleks olacaktır. Minua (Şamram) kanalının sit sınırlarını başlangıç noktası olan Engil Çayı'nın üzerinden geçtiği alanın hemen yanında ve sit sınırlarının dışındadır. Projelerin başlangıcı esas alındığında 15m. ile 150.m. arasında tarihi kanalın batıya kavis yaptığı kısımdadır. 1400 m²'lik bir alanı kaplayacak olan karşılama merkezi, her ne kadar sit sınırlarının dışında tasarlanmış olsa da tarihi kanala yakın olması itibarıyla gerek tarihi kanalı gölgede bırakmayacak gerekse de alanın dokusuna zarar vermeyecek bir şekilde tasarlanmıştır. Bu kompleksin yapı unsurlarını ayrıntılarıyla inceleyecek olursak:

Şekil 5.7. Karşılama merkezinin tasarlanmış halinden bir görünüm.

Bina: 12 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğinde olan karşılama merkezi binası toplam 60 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Otopark alanlarının güneybatısında ve merkezi bir konumdadır. Kolay kuruluma sahip, sökülebilir nitelikteki bina, alanın dokusuyla uyumlu olarak düşünülmektedir. Bu sayede alana verilen zarar en aza indirilecek ve alanla uyumlu bir kapalı mekan, alanın girişinde tesis edilebilecektir.

Alanı ziyaret edenler bu yapıda bilgilendirilecek, alanla ilgili tanıtım broşürleri ve yönlendirme sağlanacaktır. Ayrıca alanın içinde yürüyemeyecek olan ziyaretçilerin beklemesi de bu yapıda sağlanacaktır.

Oturma Alanı, karşılama merkezi içerisinde yer alan oturma birimleri, bina içerisinde beklemek istemeyen ziyaretçiler için de bir alternatif olacaktır. Oturma – dinlenme alanları detaylandırılmıştır (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Karşılama merkezi tasarlanmış dinlenme alanı örneği.

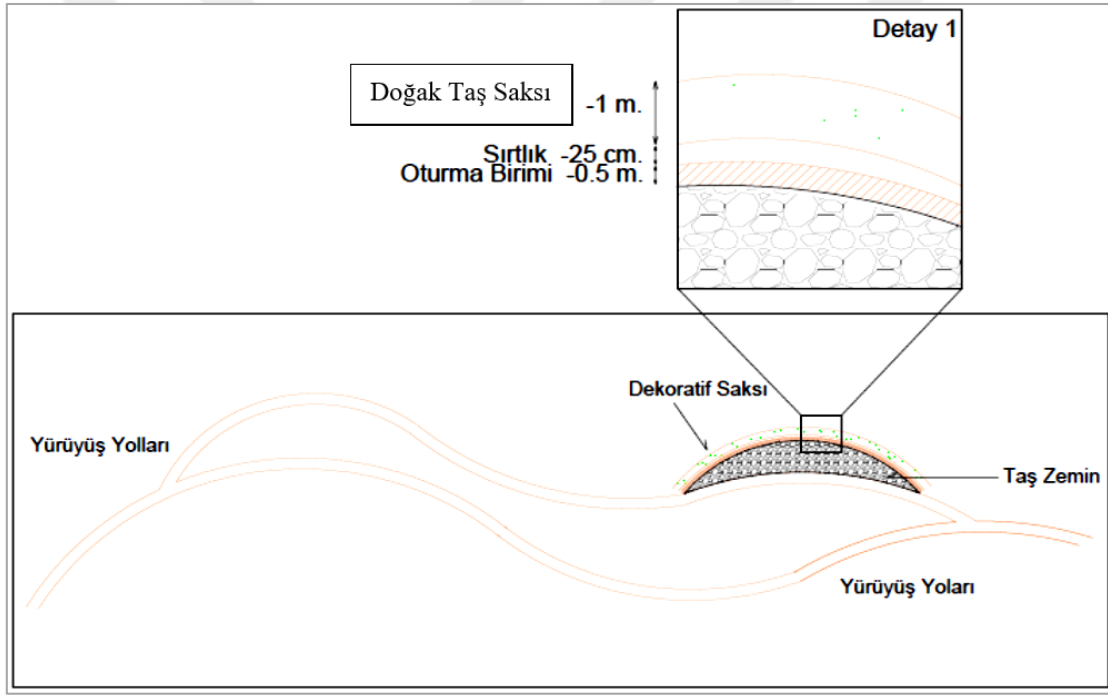
Otopark, toplam 480 m²'lik bir alana 22 araçlık otopark tasarlanmıştır.

Çocuk oyun alanı, Çocuklar için planlanan alan toplam 100 m² olarak tasarlanmıştır. Alanın dokusuna uygun oyun grupları belirlenmiştir.

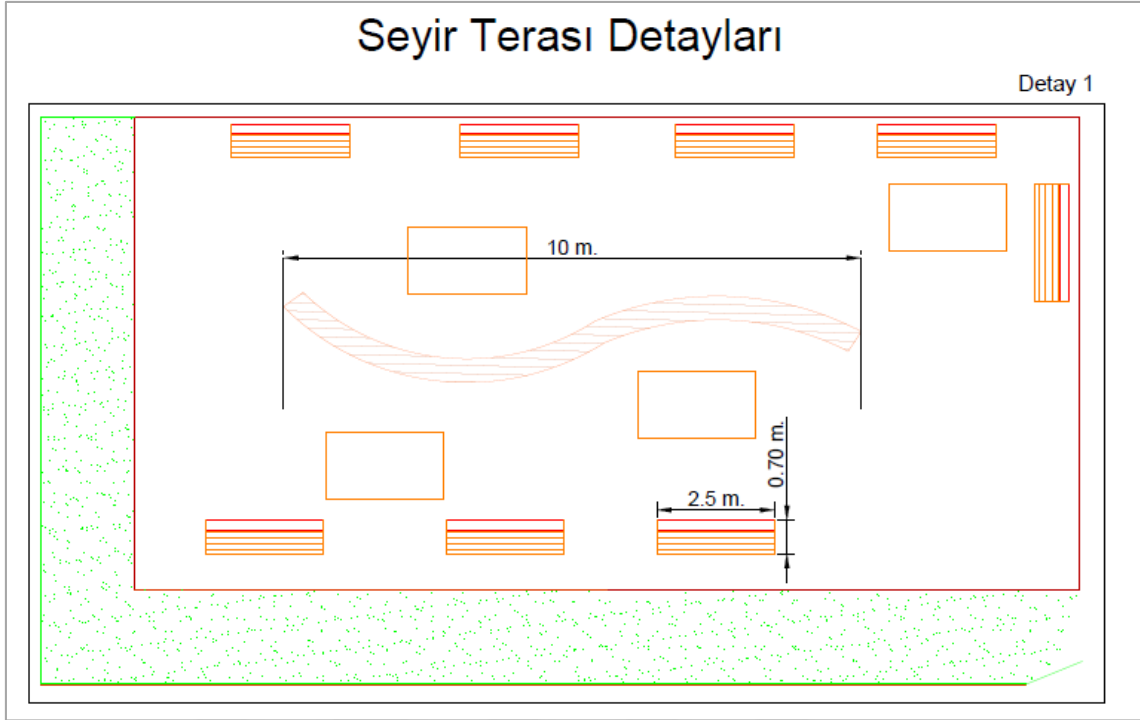
5.2.2.2. Sayir terasları

Tarihi kanalın peyzaj çalışmalarına yönelik projelerin başlangıcının ilk metrelerinde yer alan 1. Seyir terası, hemen kuzey yamacı oluşturan kayalıkların üzerindedir. 80. m. ile 100. m. aralığında olan seyir terası 1.770 kotundadır. Seyir terasına, proje başlangıcının hemen doğusunda bulunan düz alandan yukarı doğru çıkan tırmanma yoluyla ulaşılmaktadır. Tırmanma yolu, öncelikle; 40 m. kuzeydoğuya yönelip burada, seyir terasına ulaşmaktadır. Bu küçük dinlenme alanından batıya doğru

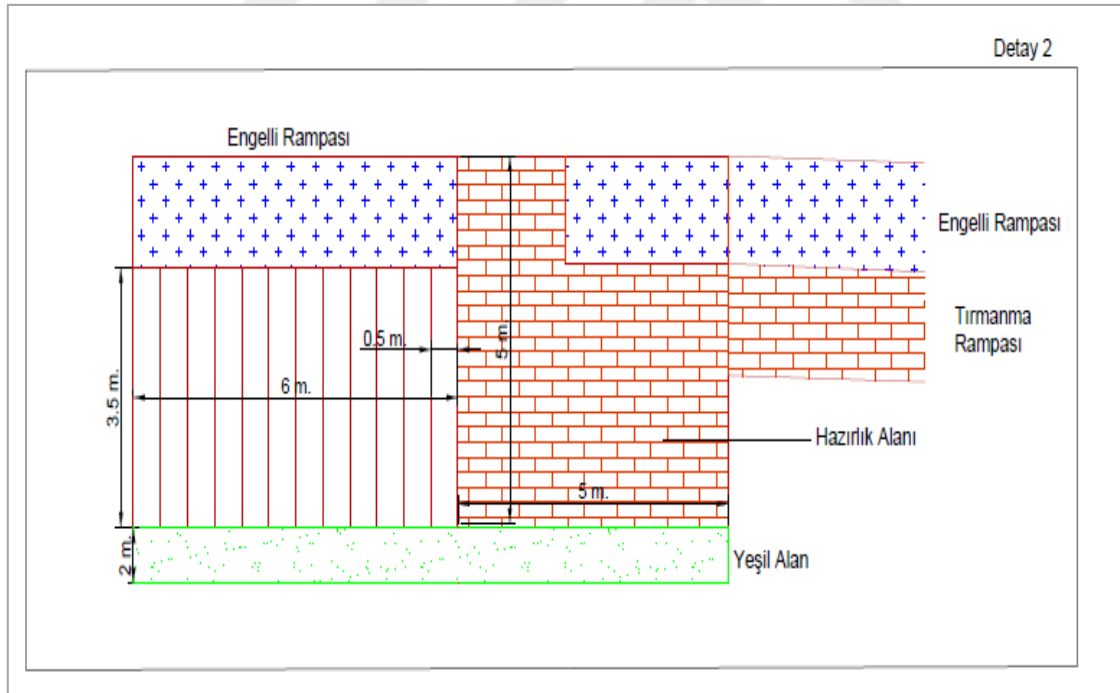
52 m. daha ilerleyerek 2. Küçük dinlenme alanına ulaşan tırmanma yolu buradan tekrar kuzeydoğuya doğru 18 m. ilerlemektedir. Buradan tekrarkuzeybatıya doğru 22 m. devam ettikten sonra seyir terasının hazırlık bölümüne ulaşmaktadır (Bkz. Levha 24, Detay 2). Tüm tırmanma yolu boyunca ve yola paralel olarak engelli bireyler için de bir engelli rampası tasarlanmıştır. Bu güzergah dönüş noktalarında, tırmanma yoluna göre daha uzun tutulmuştur. Hazırlık bölümü 55 m²'lik bir alandan oluşmaktadır. Bu alanın 30 m²'si basamaklardan ve engelli bireyler için rampadan oluşmaktadır. Hazırlık mekanından seyir terasına 12 basamakla çıkılıyor olup; bu basamakların hemen kuzeyinde ise bir rampa bulunmaktadır. Seyir terası toplam 260 m²'lik bir alana yayılmaktadır(Bkz. Levha 24, Detay 1).

Şekil 5.9. Seyir terası tasarımı örneği -1.

Şekil 5.10. Seyir terası tasarım detayı örneği -1.

Şekil 5.11. Seyir terası tasarım detayı örneği -2.

5.2.3.Sit sınırları içi ve sit sınırları dışında yer alan peyzaj tasarımları

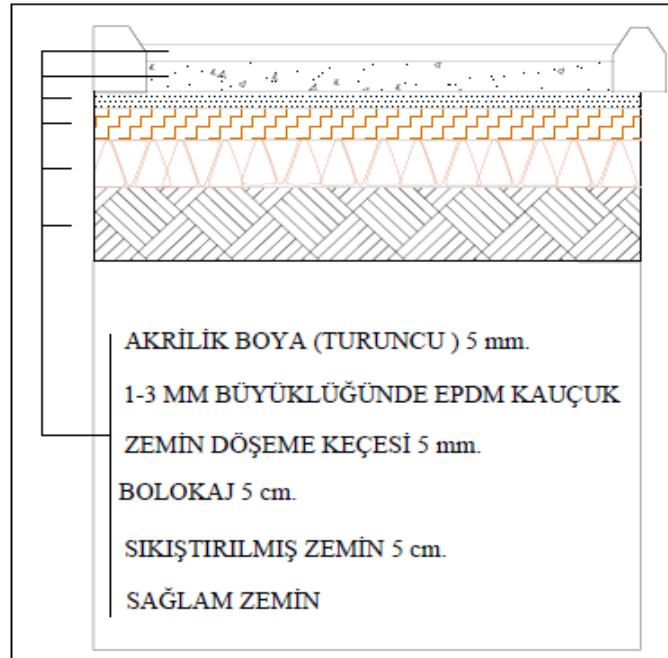
5.2.3.1. Parkur ve yollar

Tarihi kanalın peyzaj düzenlemelerinde en yoğun olarak kullanılan tasarımlar parkur ve yol tasarımlarıdır. Peyzaj tasarımlarının yapıldığı alanın tümünde görülmektedir. Büyük çoğunluğuyla parkurlar birbirlerine paralel olarak devam etmektedirler. Ancak yerleşim alanlarında ve bazı tasarım planlamalarının çeşitlendiği alanlarda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu tür durumlarda alternatif yollar oluşmakta ve peyzaj tasarımları açısından daha zengin bir proje ortaya çıkmaktadır.

a) Koşu parkuru

Parkur ve yolların en kuzeyinde yer alıp; tarihi kanala en uzak olan parkur olup, uzaklığı 10 m.'dir. Koşu parkurunun tarihi kanala en uzak parkur olarak tasarlanmasının nedeni koşu sırasında yaşanabilecek sınırlılıkları en aza indirmektir. Koşuculara daha geniş alanlar sağlayarak, kimi zaman parkurun dışında doğal zeminde koşabilme imkanı da sağlamaktadır (Bkz. Levha 27).

Koşu parkurunda kullanılan malzeme aşağıda gösterilmiştir (bkz. Şekil 5.13).

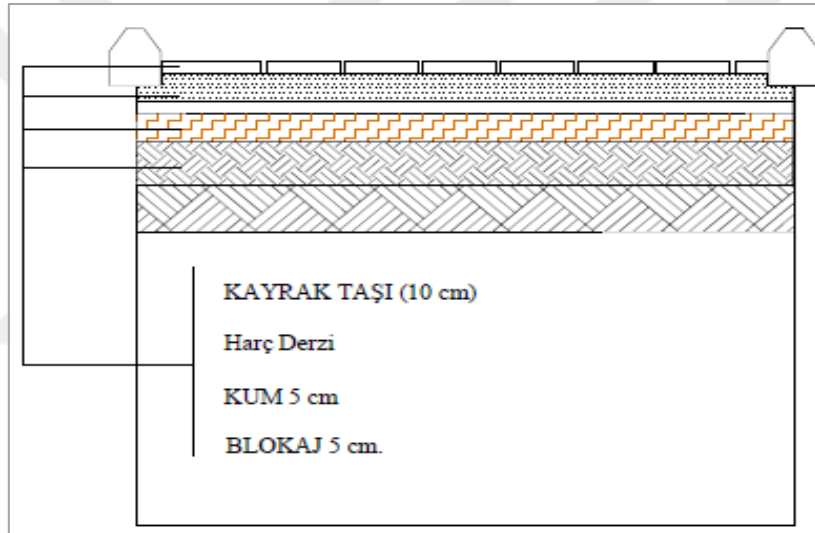
Şekil 5.12. Koşu parkuru detayları.

b) Araç yolu

Araç yolu da koşu parkuru gibi proje başlangıcının 95. m.'sinde başlamaktadır. Diğer yollarla kıyaslandığında; büyük oranda koşu parkuruyla paralellik arz etmektedir. Koşu parkurunun hemen güneyinde yer alan araç yolu, parkur ve yolların neredeyse ortasında konumlandırılmıştır. Tarihi kanala uzaklığı 5 m.'dir. Bu konumlandırmada tüm parkur ve yollara araçla müdahil olabilmek esas alınmıştır.

Araç yolu 5 m. genişliğinde olup 15.300 m. uzunluğundadır (bu uzunluğa alternatif araç yollarını da dahil ettiğimizde toplam uzunluk 16.140 m. olmaktadır) ve güzergah boyunca kesintisiz devam eden tek yoldur.

Araç yolunda kullanılan malzeme aşağıda belirtilmiştir (bkz. Şekil 5.14).

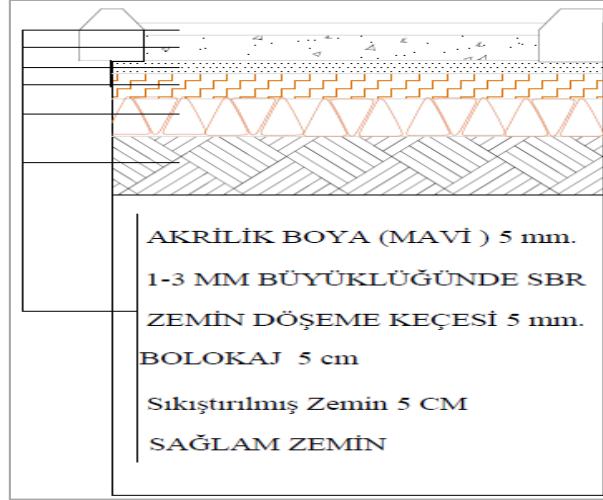

Şekil 5.13. Araç yolu detayları.

c) Bisiklet yolu

Bisiklet yolu proje başlangıcının 95. m.'sinden başlamaktadır. Araç yolunun güneyine bitişik ve yine yürüyüş yolunun hemen kuzeyine bitişiktir. Tarihi kanala 3 m. uzaklıktadır. Bu konumlanışıyla araç yolu ve yürüyüş yolunun ortasında yer almaktadır. 2 m. genişliğe sahip olan bisiklet yolu toplam 16. 820 m. uzunluğundadır.

Bisiklet yolunda kullanılan malzeme aşağıda gösterilmiştir (bkz. Şekil 5.15).

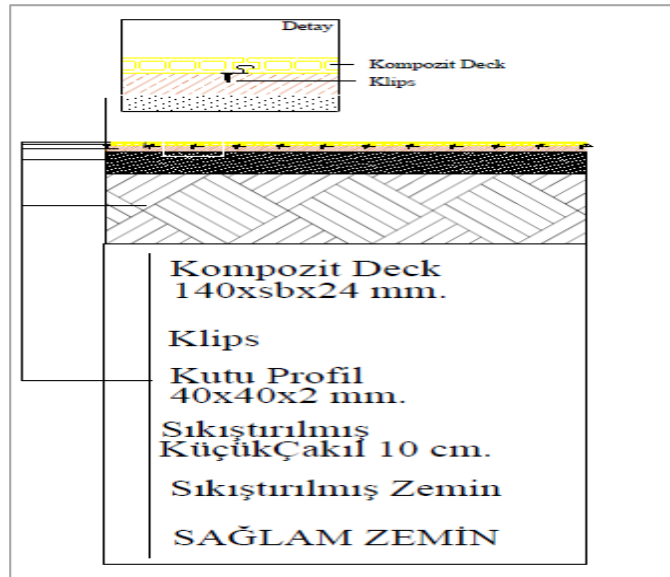

Şekil 5.14. Bisiklet yolu detaylar.

d) Yürüyüş yolu

Yürüyüş yolu da diğer tüm yol ve parkurlar gibi proje başlangıcının 95. m.'sinde başlamaktadır. Yol ve parkurların en güneyinde yer alan yürüyüş yolu, tarihi kanalla senkronize bir şekilde ve paralel ilerlemektedir. Tüm güzergahların en güneyinde ve tarihi kanala en yakın konumda olmasının nedeni yürüyüş yapanlara kanalı izleme fırsatı verebilmektir. Tarihi kanala 1.5 m. uzaklıkta olan yürüyüş yolu, 1.5 m. genişliğinde ve 16.820 m. uzunluğundadır.

Kullanılan malzeme aşağıda gösterilmiştir (bkz. Şekil 5.16).

Şekil 5.15. Yürüyüş yolu detayları kil 5.16. Koşu parkuru, araç yolu, bisiklet yolu ve yürüyüş yolunun tarihi kanala ve birbirlerine göre konum.

Parkur ve yolların tasarımları oluşturulurken tarihi kanalla bu düzenlemeler arasında belirli bir mesafe olmasına dikkat edilmiştir. Doğal yeşil alan olarak adlandırılan bu uygulama tarihi kanalla parkur ve yollar arasında 1.5 m.'lik mesafe konulmasından ibarettir. Bu alanda herhangi bir peyzaj tasarımı söz konusu olmayacaktır. Doğal yeşil alan, tarihi kanala insan müdahalesinin daha az olmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu uygulama ile; 1.5 m. uzaklıkta, yürüyüş yolunu kullanan bireyler bir yandan tarihi kanalı izleme mesafesinde olurken bir yandan da kanala çok yakın olmayarak; hem kendi güvenlikleri hem de kanalın korunması noktasındaki işlevi hayata geçirmiş olacaktır

Koşu parkuru, araç yolu, bisiklet yolu ve yürüyüş yolunun bir bütün olarak tarihi kanaldan ayrılmasına yarayan doğal yeşil alanın yanında; aynı zamanda her bir yolu birbirinden ayıran unsurlar da söz konusudur. Bu unsur beton bordür örneği ve doğal moloz taşlardır. Her bir yol ve parkur arasında kullanılacak olan uygulamalar aynı zamanda birbirlerine alternatif de oluşturabilmektedir.

Şekil 5.17. Doğal yeşil alan ile yürüyüş yolunu birbirinden ayırmak için kullanılan doğal blok taşlardan yapılmış bordür örneği (Anonim).

Peyzaj tasarımının geneli düşünülüğünde toplam 196.408 m²'lik bir alanda çalışma yapılması planlanmıştır. Bu alanın 142.366 m²'si sit sınırları içerisinde, 54.042 m²'si ise sit sınırları dışındadır. Böylece yapılacak peyzaj çalışmalarının % 72.4'ü sit sınırları içerisinde yer alırken % 27.6'sı ise sit sınırları dışında yer almaktadır.

Sonuç olarak; tarihi Minua (Şamram) Kanalı'na yönelik yapılan tüm çalışmalar kanalın peyzaj projesinin disiplinler arası bir bakış açısı geliştirmiş ve beraberinde kanalın arkeolojik, çevresel ve toplumsal değerini koruyan ve ön plana çıkaran bir peyzaj proje düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışmasıyla, tarihi sulama kanallarında peyzaj tasarımının sadece bitkisel ve çevresel tasarımla sınırlı olamayacağı gibi birçok bilimsel disiplinle ortaklaşarak kültürel, tarihsel ve doğal peyzajın gerçekleştirilmesinde yeni yöntem, yaklaşım ve felsefik boyutlar kazandırarak daha yeni ve geniş peyzaj tasarımlarına dair perspektifler sunmaya çalışılmıştır.

Aynı zamanda bu tez çalışmasında disiplinler arası perspektif ve yöntemlerden yararlanarak kültürel peyzaj tasarımında çeşitlilik oluşturulmuştur. Tez felsefik olarak ekolojik, eşitlikçi, korumacı hassasiyetleri dikkate alarak projenin evrensel temel ilkelere ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle tez çalışması, daha sonra yapılacak tarihi sulama kanalı peyzaj tasarımlarında bu tür hassasiyetlerin gözetilmesi noktasında bir ilke önermektedir.

Sonuç olarak; Uratulardan günümüze kadar büyük bir kısmı özelliğini koruyarak gelmiş olan bu tarihi sulama kanalını hem niteliği değiştirmeden korunması için öneriler geliştirmiştir. Önerilen peyzaj projeleri ile alana yeni fonsiyonlar eklenmiş olacak böylece alan hem sulama kanalı olarak işlevini devam edecek hem turizme kazandırılırken kent kimliğine eklenmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağır, A. 2007. *Kültürel Peyzaj ve Doğal Anıtlar Üzerine Notlar*, Mimar. İst, sayı:26, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, İstanbul, s. 74.
- Ahunbay, Z. 1996. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayınları, S: 172-183S, İstanbul.
- Ahunbay, Z. 2004. *Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları, Tarihi Kentlerin Yönetimi*, TMMOB İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, s:35-50.
- Akay, Z. 1992. 21. Dünya şehircilik kolokyumu, *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, Peyzaj Mimarlığı Odası İstanbul Bölge Şubesi Yayını, İstanbul.
- Akçura, N. 1972. *Kasaba ölçeğinde çevre değerlerini koruma amaçlı bir inceleme: Bodrum, Mimarlık Dergisi*, 72 (8) : 65-71.
- Alkan, A. 1994. *Tarihi Çevre ve Planlama Çalışmaları*, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya: Selçuklu Üniversitesi.
- Anonim, 2019. http://www.tarihikentlerbirligi.org/doc/zekai_gorgulu.doc, Erişim tarihi: 25.03.2019.
- Anonim, 2019. <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>, Erişim Tarihi: 15.05.2019.
- Anonim, 2019. <https://van.ktb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 05.10.2018.
- ANONİM, 2019. *Van-Gürpınar Eski Şamran Kanalı Yenileme Projesi İşi Rölöve ve Restorasyon Projesi raporları*.
- Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. 2007. Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavram, *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 204-212.
- Aran, S. 1975. *Peyzaj Mimarisi Temel Prensipleri*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No.198, Ankara.
- Arslan M, Barış E, Erdoğan E, Dilaver Z. 2004. *Yeşil Yol Planlaması: Ankara Örneği*, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Ankara, s. 249.
- Aybay, N. 2006. *Üsküdar-Haydarpaşa Arası Kıyı Düzenlemesinin Rekreatif Açıldan Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programı, İstanbul, s.134.
- Aysu, M. E. 1977. *Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri*, İ. D. M. M. A. Mimarlık Bölümü Doktora Tezi, Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Bayraktar, A. 1973. *İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarisi İle İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti*, Birlik Matbaası, İzmir.
- Belli, O. 1995. 2800 yıldır çalışan sulama kanalı, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 13, İstanbul, s. 53-57.
- Belli, O. 1996. 1995 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj ve Sulama Sistemlerinin Araştırılması XIV. araştırma sonuçları toplantısı, II, Ankara, 1996, 139-169.
- Belli, O. 1997. *Doğu Anadolu Sulama Kanalları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Binan, C. 1999. *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslararası Evrim Süreci*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, Yayın No:489, 6-108, İstanbul.
- Bostancı, F. 1989. *Korunması Gereklî Tarihî Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesinde Örneklenmesi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara.

- Bozdoğan, M., Ovalı K. P. ve Özkan, S. 2006. *Mimar Sinan'ın Koruma Anlayışı Ve Günümüzde Sinan'ın Eserlerini Koruma Anlayışı (Edirne Örneği)*, Trakya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Meslek Yüksek Okulu, Güzel Sanatlar Bölümü, Edirne.
- Çavdar, Ü. ve Sayan, M. S. 2003. *Tarihi Kent Dokularında Dönüşüm ve Süreklilik*: Antalya.
- Çelik, D. 2004. *Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmalarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneği*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara.
- Çelik, D. ve Yazgan, M.E. 2007. Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 2007 Cilt:9 Sayı:11, 1-10 S, Bartın.
- Eckbo, G. 1964. *The Landscape We See. Mc Graw Hill Book Company*, USA
- Erder, C. 1975. *Tarihi Çevre Bilinci*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayın, No:24, s. 303, Ankara.
- Erdoğan, E. Ter, Ö. 2003. Tarihi Kentlerde Kent Mobilyası ve Kent Estetiği, *İstanbul II. Ulusal Kent Mobilyaları Sempozyumu & Fuarı, 24-27 Nisan 2003*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı, Ankara.
- Erdoğan, S. 2006. *Minua (Şamram) Kanalı ve Urartu Bahçeleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.
- Feilden, B.M. 1982. *Conservation of Historic Buildings*, Butter Word andCo, London, s. 3.
- Gezgin, D. 2009. *Su Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul, s.136.
- Gülersoy, N. Z. ve Yücel, C. 2006. *Türkiye'de Kentsel Sit Alanlarının Planlanması İçin Bir Sistem Önerisi*, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü, 34437, İtü dergisi/a.
- Hattapoğlu, M.Z. 2004. *Su Olgusunun Yerleşmeler Evrimindeki Yeri ve Günümüzde Bir Kentsel Tasarım Elemanı Olarak Yeniden Yorumlanması*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul.
- Hölzer, C., Hunt, T., Lüke, C. and Hamm, O. G. 2008. *Riverscapes: Designing Urban Embankments*, Ed: Montag Stiftung Urbane Raume and Regionale, Trans to English by: Wiethüchter, A., Herrlinger, R., Müllerwelt, C., Birkhauser, Basel, İsviçre, s.572.
- Kahya, C., Sağsöz, M ve A. 2004. *Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri*, Planlama, (4): 57-66.
- Karam, M. 2018. *Minua (Şamram) Kanalı Restorasyon Raporu*, DSİ, Van.
- Kardaş, A. 2015. *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Keleş, R. Ve Hamamcı, C. 1997. *Çevrebilim*, Ankara, İmge Yayınevi.
- Kuban, D. 1994. *Kent Toprağı Yağması ve Koruma Ölçütlerinin Yozlaşması*, Yapı Yay. s. 25-31, İstanbul.
- Kuban, D. 2000. *Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 269, İstanbul.
- Küçükbaş, E. V., Malkoç, E., 2000. Planlama ≠ Tasarım, *Peyzaj Mimarlığı Kongresi*, Ankara.

- Lynch, H.F.B. 1901. *Armenia, Travels and Studies*, II London, 37-111.
- Mazı, F. (2009). Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi *Mevzuat Dergisi*, 12, (138) : 11.
- Oktay, D. 2001. Kentsel Tasarımın Kuramsal Çerçevesine Güncel Bir Bakış: Kentlerimiz, Yaşam Kalitesi ve Sürdürülebilirlik. *Mimarlık Dergisi*, (302)45-49.
- Öğün, B. 1970. *Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamram (Semiramis) Kanalı*, Ankara.
- Özcan, Z. ve Dündar, Ö. 1999. Planlama Eğitiminde Kentsel Arkeoloji ve Kentsel Yenilemenin Yeri, *Şehircilik Çalışmaları*, 20.Yıl Anısı Gazi üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Özdemir, H. 2007. *Tarihi Çevrelerde Kentsel Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi İstanbul –Zeyrek Örneğinde Bir İrdeleme*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.
- Özer, M. N. 2001. Türkiye’de Kentsel Tasarım Olgusu, *Şehircilik Çalışmaları*, 20.Yıl Anısı Gazi üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Özler, H. M. 2005. Gevaş- Gürpınar- Güzelsu (Van Havzasındaki Kars Kaynaklarının Hidro Jeolojik İncelemesi), *İstanbul Üniversitesi Müh. Fak. Yer Bilim Dergisi*, C: 18(5.1) 63-70.
- Özyaba, M. ve Sancar, C. 1993. *Tarımsal Sit ve Kırsal Koruma Politikaları Üzerine*, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyumu, İstanbul s. 79-88.
- Payne, R. M. 2006. *Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Salvini, M. 2006. Urartu Tarihi ve Kültürü, Çev: B. Aksoy, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 25-30.
- Salvini, M., Çavuşoğlu, R.,2003. The Urartian Rock Inscription of Damla Köy (Erciş), *Studi Micenei Ed Egeo - Anatolici*, XLV/2, Roma, s. 185–190.
- Sevin, V. 2005. Urartu Devleti, *Arkeo-Atlas Dergisi*, 4, İstanbul, 2005, 64-131.
- Şahin, Ş. 2004. *Akdeniz Bölgesinde Çevresel Restorasyon Uygulamalarında Ekoloji Mühendisliği konulu Kursu Katılım*, Zaragoza Akdeniz Tarım Enstitüsü, İspanya.
- Ter, Ü. 2002. *Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, , Ankara.
- Timür, Z. 2019. *Minua (Şamram) Kanalı Peyzaj Tasarımı Raporu*, DSİ, Van.
- Tunçer, M. 1986. *Ulus Tarihi Kent Merkezinde Güncel Bazı Planlama Çalışmaları ve Uygulamalar*, Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması, Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanlığı, S. 71-75.
- Uzun, G. 1997. *Çevre Tasarımında Su Kullanımı*, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Genel Yayın no:179, Adana, s.239.
- Whitehand, J.W.R and Larkham, P.J. 1992. *Urban Landscapes: International Perspectives*, English: Routledge ISBN-13: 978-1138867055.
- Yaşlıca, E.,Tanrıvermiş, E. ve Akay, A. 1999. Peyzaj Tasarımının Kentsel Tasarım Süreci İçindeki Yeri, *Türkiye 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesindeki Bir Değerlendirme*, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Yazgan, M. 1979. *Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlaması/ Ders Notları*3, Ankara.
- Yazgan, M. ve Erdoğan, E. 1992. *Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama*, A.Ü.Z.F.Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.

Yüksel, D. Ü. 1999. ABD ve Almanya'da Uygulanan Ekolojik Planlama Yaklaşımlarının Karşılaştırılması, **Şehircilik Çalışmaları**, 20.Yıl Anısı Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

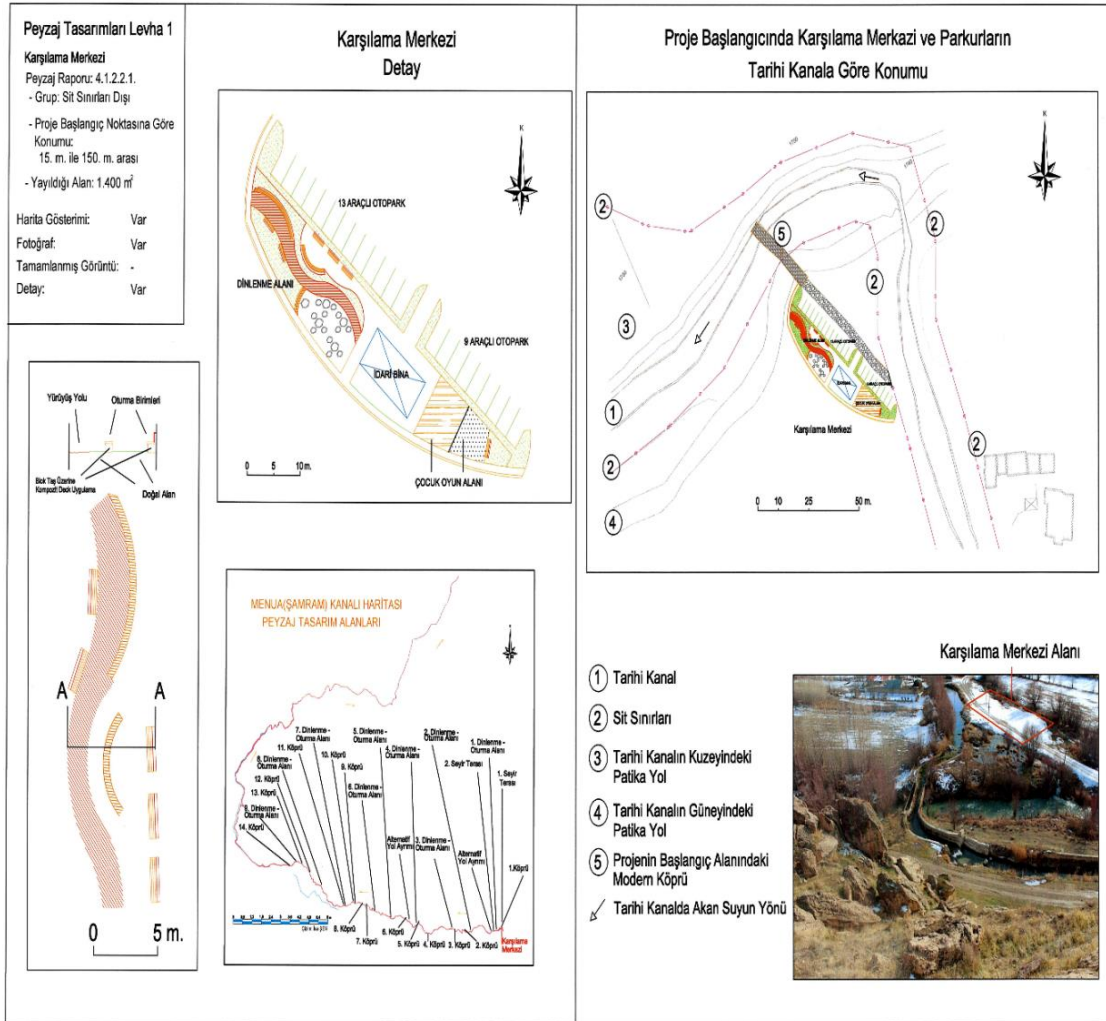

EKLER

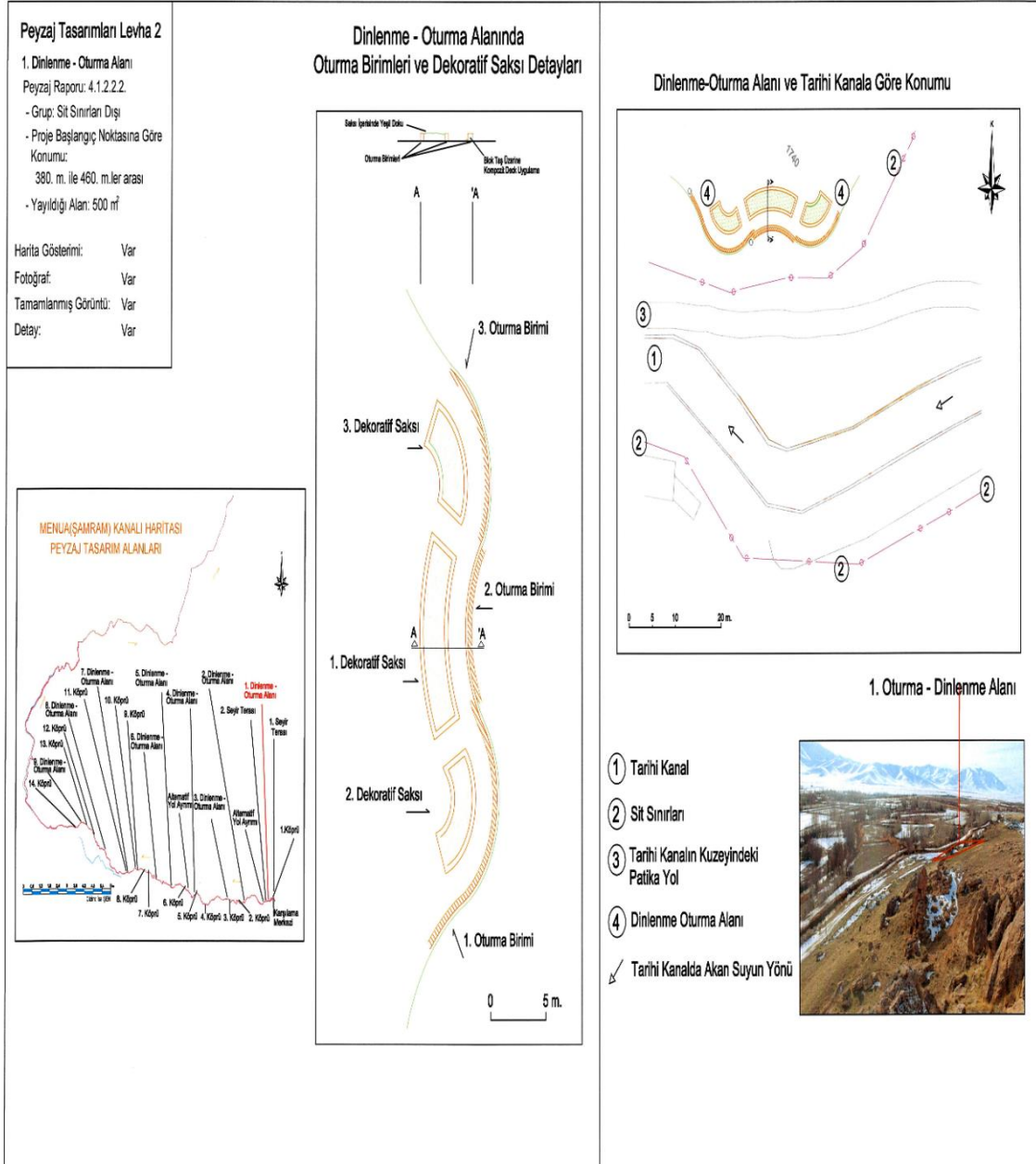
Ek 1. Proje detayının örnek levhaları

Levha 1: Karşılama Merkezi

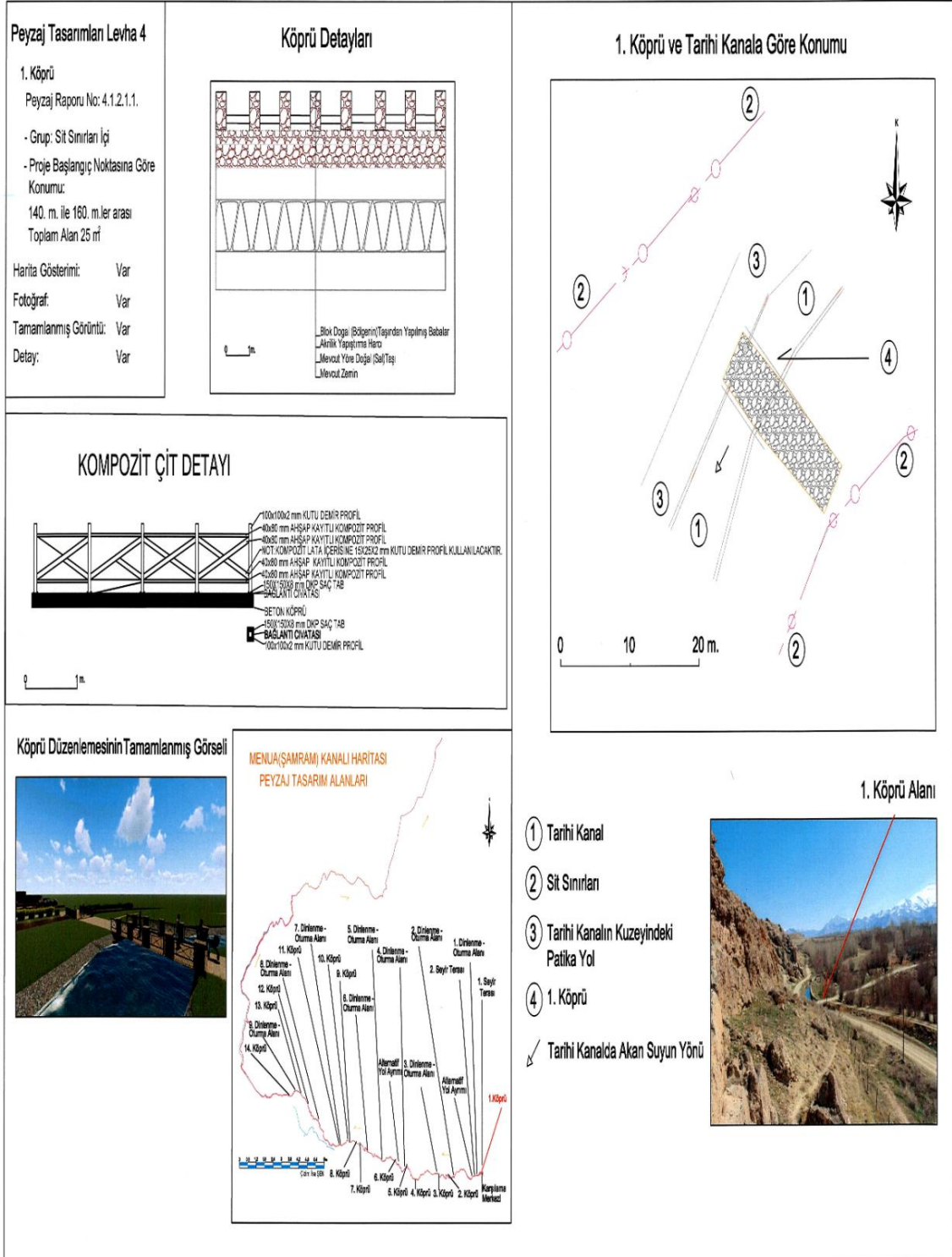
Ek 2. Proje detayının örnek levhaları

Levha 2: Dinlenme-Oturma Alanı

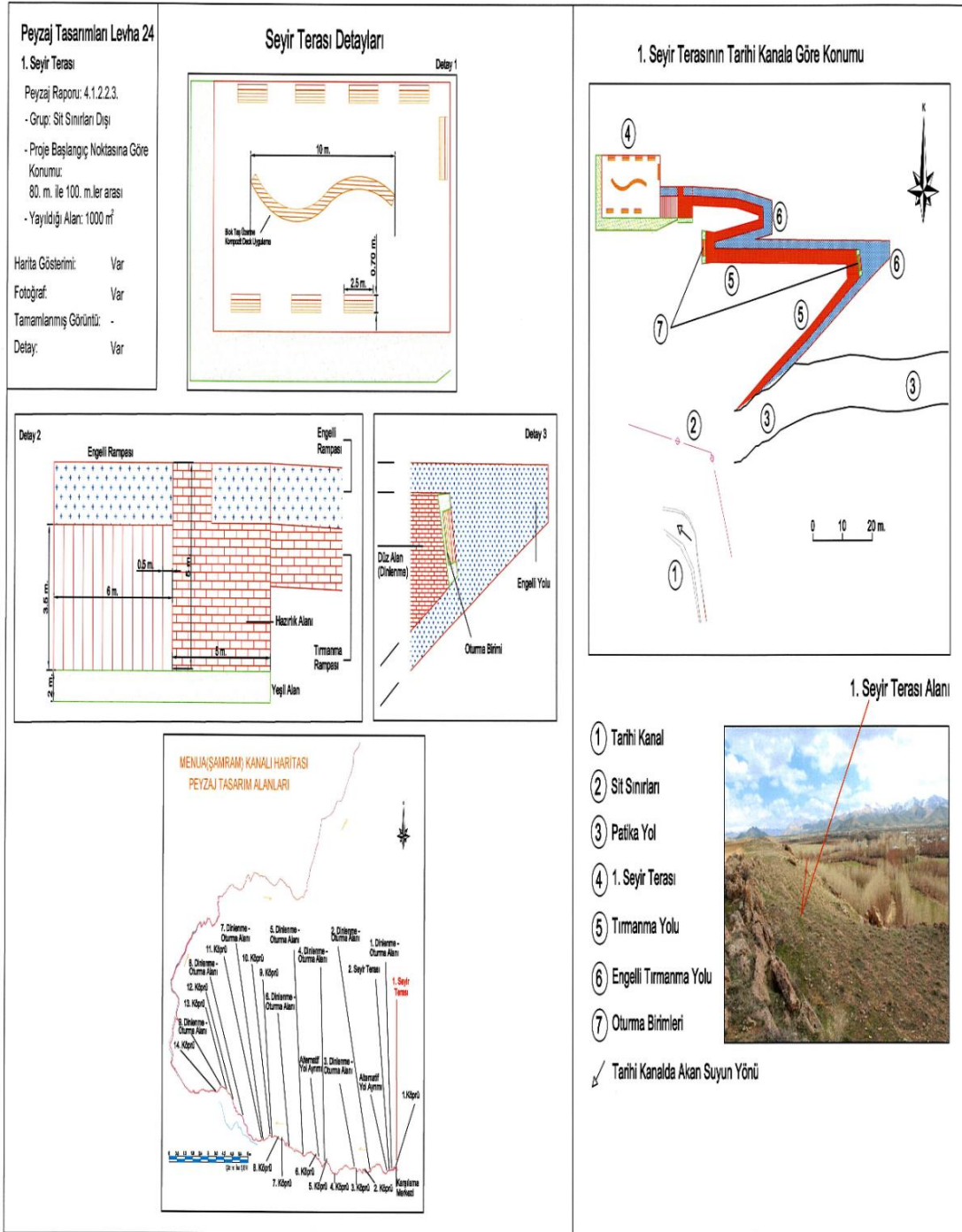
Ek 3. Proje detayının örnek levhaları

Levha 3: Köprü

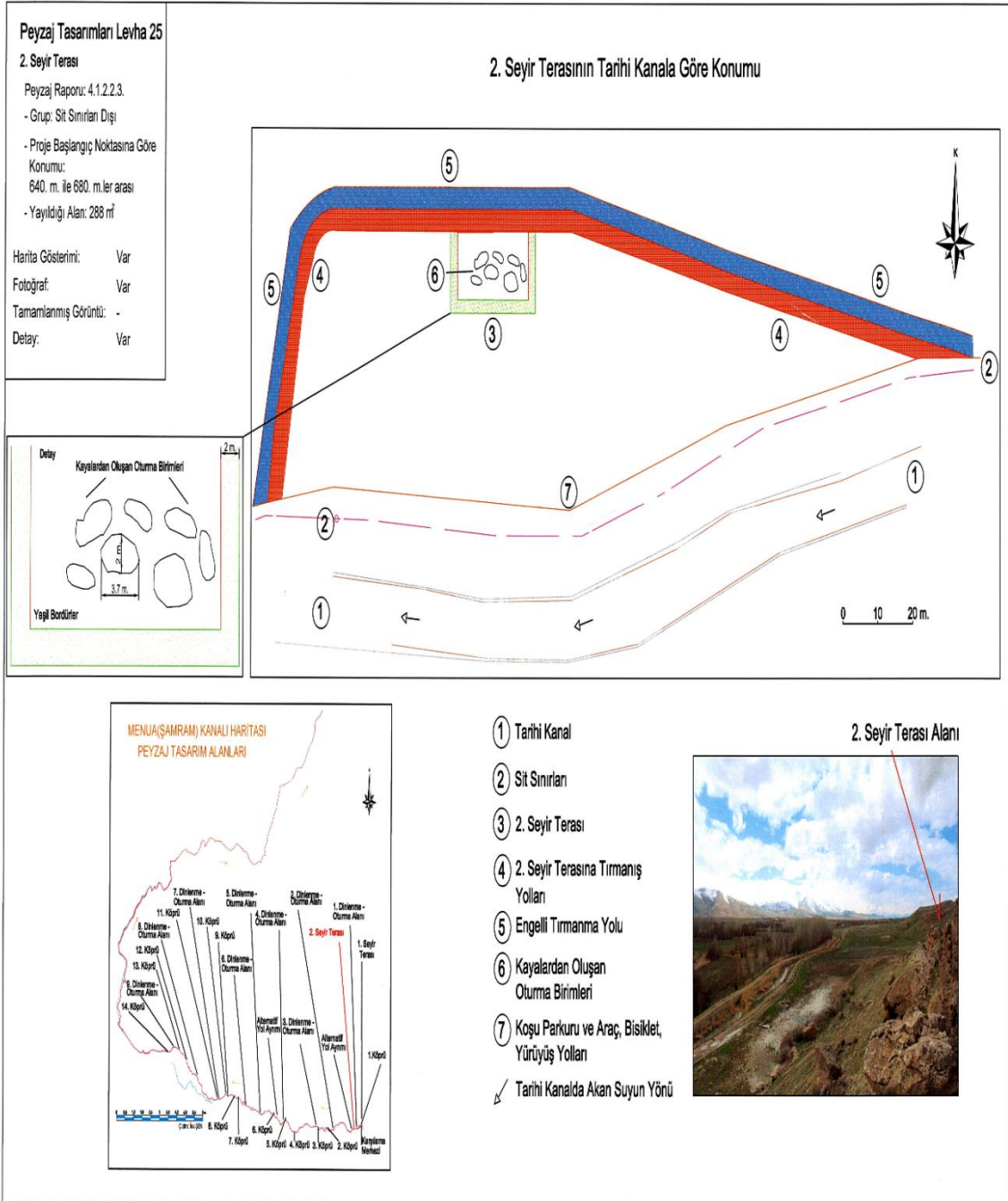
Ek 5. Proje detayının örnek levhaları

Levha 5:1. Seyir Terası

Ek 6. Proje detayının örnek levhaları

Levha 6: 2. Seyir Terası

Ek 7. Anket formu

Araştırma, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalında yürütülen“Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama Ve Tasarımına Dair Yeni Bir Yaklaşım: Van Minua (Şamran) Sulama Kanalı Örneği”konulu yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilecek anket çalışmasını kapsamaktadır.

Ankete, katılımınız ve katkılarınız bilimsel açıdan büyük önem taşımaktadır. Kişisel bilgi ve görüşleriniz kesinlikle kimseyle paylaşılmayacaktır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Süre: Başlangıç:

Tarih:

Anket No:

Bitiş:

Mahalle Adı:

1. Cinsiyetiniz:

- a) Kadın b) Erkek

2. Yaşınız.....

3. Medeni Durumunuz

- a) Bekar b) evli c) Boşanmış d) Eşini kaybetmiş e) diğer.....

4. Doğum yeriniz?

5. Kaç yıldır bu köy/mahallede yaşıyorsunuz?.....

6. Eğitim Durumunuz

- a) Okur-yazar değil
b) Okur-yazar
c) İlkokul mezunu
d) Ortaokul mezunu
e) Lise mezunu
f) Ön Lisans
g) Lisans
h) Lisansüstü

7. Mesleğiniz nedir?

- a) Çalışmıyorum b) memur c) işçi d) çiftçi e) diğer.....

8. Geçim kaynaklarınız nelerdir?

- a) Kamu/özel kurumdan maaş karşılığı çalışmak

Ek 8. Anket formu

- b) Sosyal güvencesi (emekli/dul/engelli/yetim maaşı)
 c) Gündelik işçilik ile geçinme (inşaat, tarım, hizmet sektörü)
 d) Tarım-hayvancılık e) diğer.....

9. Tarım-hayvancılık ile ilgili üretimleriniz nedir?**9.1. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği? (Hayır/ Evet: Evet ise;)**

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum

9.2. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği (Hayır/ Evet: Evet ise;)

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum

9.3. Kümes hayvan yetiştiriciliği? (Hayır/ Evet: Evet ise;)

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum

9.4. Arıcılık? (Hayır/ Evet: Evet ise;)

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum

9.5. Evet ise hangi hayvansal ürünleri üretiyorsunuz?

- a) Süt/yoğurt/peynir/tereyağı b) bal c) yumurta d) diğer.....

10. Sebze/Doğal Ot/Meyve Yetiştiriciliği ve toplayıcılığı ile ilgili üretim faaliyetleriniz nedir?**10.1. Sebze yetiştiriciliği yapıyor musunuz? (Hayır/ Evet: Evet ise;)**

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum c)
Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum

10.2 Sebze yetiştiriciliği yaparken Kanalın suyunu kullanıyor musunuz?

Hayır/ Evet

10.3 Meyve yetiştiriciliği yapıyor musunuz? (Hayır/ Evet: Evet ise;)

- a) Pazar için yetiştiriyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için yetiştiriyorum
c) Hem ailem hem de pazar için yetiştiriyorum

10.4 Meyve yetiştiriciliği yaparken kanalın suyunu kullanıyor musunuz?

Hayır/ Evet:

10.2. Doğaldan yabancı otları (siyabo, dağ kekikiği, mende, kenger, mantar, révas (uşkun)vd.) topluyor musunuz? (Hayır/ Evet: Evet ise;)

- a) Pazar için topluyorum b) Ailenin kendi ihtiyaçları için topluyorum c)
hem ailem hem de pazar için topluyorum

11. İlçenizde bulunan sulama kanal için hangi adlar kullanıyor?

.....

.....

12. Kim, Neden bu isimleri koydu?

.....

13. Sizce bu kanal kim/ler tarafından neden yapılmıştır?

a) Bilmiyorum

b) Biliyorsa cevabı.....

14. Sulama kanalı mahalle veya ilçeniz için önemli midir?

a) Evet ise niçin önemli?.....

b) Hayır ise neden?.....

15. Şamiran kanalı çevresinde yapılacak proje ve çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz.

Değişkenler	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Şamiran kanalı tarım sulaması için daha fazla aktifleştirilsin	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı turistlerin gelmesi için projelendirilsin	5	4	3	2	1
Şamiran kanalında dinlenme ve eğlence mekanları yapılsın.	5	4	3	2	1
Şamiran kanalının geçtiği köylerde turistlerin ağırlanması için konaklama merkezleri yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı kendi haline bırakılsın.	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı turizm değil tarım için değerlendirilsin	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı hem turizm hem de tarımsal faaliyetler için değerlendirilsin	5	4	3	2	1
Köy halkı evlerini turistlere açsın	5	4	3	2	1
Köy halkı ürettiği ürünlerin satışı için ekolojik halk pazarları kurulsun	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında organik tarım yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında bisiklet yolu yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında yürüyüş yolu yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında koşu parkuru yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında araç yolu yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalı etrafında seyir terası yapılsın	5	4	3	2	1
Şamiran kanalında ki mevcut köprüler yenilensin	5	4	3	2	1

16. 13. Sizin şamiran kanalı ve köyünüz için istek, beklenti, ihtiyaç ve önerileriniz nelerdir?

.....

.....

.....

.....

17. Van Minua (Şamiran) Sulama Kanalının hissettirdiği duygulara katılım düzeyinizi belirtiniz

ÖZ GEÇMİŞ

Zeynep TİMÜR, 1985 yılında Van'da dünyaya gelmiştir. İlköğretim ve lise eğitimini Van'da tamamlamıştır. 2012 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun olmuştur. 2014 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimine başlamıştır. 2015-2016 yılları arasında Van'a bağlı Gürpınar ilçe belediyesinde Çevre, Koruma ve Kontrol Müdür Vekilliği yapmıştır. 2016 tarihinden itibaren Menuar Peyzaj ve Tasarım şirketini kurarak çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, 12. ve 13. Dönem TMMOB Peyzaj Mimarlar Odası Van İl Temsilciliğini yapmaktadır.

T.C
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 09/07/2019

Tez Başlığı / Konusu:

Tarihi Çevrelerde Peyzaj Tasarımına Dair Bir Yaklaşım: Van Minua (Şamram) Sulama Kanalı Örneği

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin 09/07/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 (yüzde sekiz) dir.

Uygulanan filtreler aşağıda verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit inatch size to 7 words)

Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi inceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Zeynep TİMÜR

Adı Soyadı : Zeynep TİMÜR
Öğrenci No : 149101126
Anabilim Dalı : Peyzaj Mimarlığı
Programı : Peyzaj Mimarlığı
Statüsü: Y. Lisans Doktora

**DANIŞMAN ONAYI
UYGUNDUR**

Prof. Dr. Şevket ALP

ENSTİTÜ ONAY
UYGUNDUR
(Onay, Arşiv, St. İmza)
Enstitü Müdürü